

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

Toshkent Moliya instituti

N.HUSANOV, S.SHOKIROVA

O‘ZBEK TILI

**(Iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining umumiy
guruhlari uchun o‘quv qo‘llanma)**

Oliy ta’limning 340000 – «Biznes va boshqaruv» ta’lim sohasidagi
5340600 – «Moliya»
5340700 – «Bank ishi»
5340800 – «Soliq va soliqqa tortish»
5340900 – «Buxgalteriya hisobi va audit» (bakalavriat ta’lim yo‘nalishlari
uchun).

**TOSHIKEHT
“IQTISOD-MOLIYA”
2008**

Husanov N., Shokirova S. O‘zbek tili. O‘quv qo‘llanma –T. : “IQTISOD-MOLIYA”, 2008, 111 bet.

«O‘zbek tili» - iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining umumiy guruh talabalariga mo‘ljallangan o‘quv adabiyotidir. Qo‘llanmada yangi o‘zbek alifbosi, uning imlo qoidalari birinchi marta umumiy guruh talabalariga mo‘ljallab berilgan. Shuningdek, o‘zbek tilini bilmaydigan talabalarning imkoniyatini hisobga olgan holda nutq tovushlariga ham alohida e‘tibor qaratilgan. Qo‘llanmada mavzular o‘ziga xos tarzda aks etgan: nutq tovushlari, grammatika, mashqlar, matnlar va topshiriqlar, test savollari, lug‘at.

O‘quv qo‘llanma Toshkent Moliya instituti qoshidagi oliy o‘quv-yurtlararo ilmiy uslubiy kengash yig‘ilishida muhokama qilingan va nashrga tavsiya qilingan (2005-yil 14-aprel).

Taqrizchilar: filologiya fanlari nomzodi, dotsent O‘.Lafasov;
katta o‘qituvchi G.Aliyeva

SO‘ZBOSHI

So‘nggi yillarda oliy va o‘rta maxsus o‘quv yurtlarida davlat tili – o‘zbek tilini o‘qish-o‘rganish, o‘qitish ishlari qizg‘in tus oldi.

Shunga asosan, oliy va o‘rta maxsus o‘quv yurtlarining umumiy guruhlarida o‘zbek tili o‘qitish bo‘yicha namunaviy ishchi-o‘quv dasturlari ishlab chiqildi.

Mazkur qo‘llanma turli yillar davomida Toshkent Moliya instituti umumiy guruhlarida kuzatilgan, o‘rganilgan, qo‘llanilgan tajribalar asosida yaratildi.

Talabalarning o‘zbek tilini o‘zlashtirishi oson bo‘lishi uchun ayrim o‘rinlarda o‘zbek tilini rus tili grammatikasiga solishtirishga harakat qilindi.

O‘zbek va rus tillarining fonetik, morfologik, sintaktik tizimidagi ayrim grammatik hodisalar ikki tilda ham mavjud. Lekin bu hodisalar ifodalanishi, ma’nosi va boshqa xususiyatlari bilan o‘ziga xos jihatlariga ega.

Grammatik bilimni mustahkamlash maqsadida mavzuga oid mashqlar berildi. Shuningdek, grammatik kategoriya sifatida mavjud holatlarni yoritishga va bu o‘ziga xoslikning sababini ochishga ham alohida e’tibor qaratildi. Qo‘llanmada o‘zbek tilining uslubiy xususiyatlari, nutq madaniyati va iqtisodiy terminologiyaga ham o‘rin ajratildi. Qo‘llanmada materiallar uzviy bog‘liqlikda va ketma-ketlikda berildi. Matnlar oddiylikdan murakkablikka, umumiylikdan ixtisoslikka asoslangan holda yoritildi. Bo‘lajak iqtisodchilar ixtisosligiga mos so‘z va terminlarga, matnlar va topshiriqlarga ko‘proq o‘rin ajratildi. Qo‘llanmadagi test savollari va lug‘at talabalarning mustaqil bilimini oshirishga va mustahkamlashga yordam beradi.

LOTIN YOZUVIGA ASOSLANGAN O‘ZBEK ALIFBOSI

Tovush va harf munosabati

Fonetika tilshunoslikning nutq tovushlari tizimini o‘rgatadigan bo‘limidir. Bu bo‘limda tovushlarning hosil bo‘lish va talaffuz xususiyatlari ko‘rib chiqiladi.

Фонетика – часть (отдел) языкознания, изучающая звуковую систему слов. Она рассматривает особенность образования и произношение звуков речи.

Yangi o‘zbek alifbosida 29 ta tovush (a, b, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z, o‘, g‘, sh, ch, ng) va bitta belgi (‘) – tutuq belgisi mavjud.

Rus alifbosidan farqli o‘laroq, o‘zbek alifbosida o‘zbek tovushlarining o‘ziga xos xususiyatlarini ifoda etuvchi o‘, q, g‘, h tovushlari mavjud. Rus alifbosidagi щ, ы, с, ц, ь, tovushlari esa yangi lotin grafikasiga asoslangan o‘zbek alifbosida yo‘q.

O‘zbek tili alifbosi oltita unli tovush: a, o, u, o‘, i, e va quyidagi undosh tovushlar - b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z, g‘, sh, ch, ng va (‘) tutuq belgidan iborat.

В отличие от русского алфавита в узбекском языке имеются буквы о‘, q, g‘, h придающие специфические узбекские звуки и отсутствуют буквы щ, ы, с, ц, ь. В звуковой структуре узбекского языка имеется шесть гласных букв: а, о, u, о‘, i, е.

Согласные звуки узбекского языка состоят из следующих звуков: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z, g‘, sh, ch, ng va (‘).

YANGI ALIFBO

1993-yil 2-sentabrda O‘zbekiston Respublikasining «Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risida» Qonuni qabul qilindi. 1995-yil 6-mayda ushbu Qonunga qisman o‘zgartirishlar kiritildi va alifbo 26 ta harf hamda 3 ta harflar birikmasidan iborat qilib belgilandi.

1993-yil 2-sentabrda qabul qilinib, 1995-yil 6-mayda o‘zgarishlar kiritilgan o‘zbek alifbosi.

Bosma	Yozma	Harf nomi	Bosma	Yozma	Harf nomi
Aa	Aa	a	Qq	Qq	qe
Bb	Bb	be	Rr	Rr	er
Dd	Dd	de	Ss	Ss	es
Ee	Ee	e	Tt	Tt	te
Ff	Ff	ef	Uu	Uu	u
Gg	Gg	ge	Vv	Vv	ve
Hh	Hh	he	Xx	Xx	xe
Ii	Ii	i	Yy	Yy	ye
Jj	Jj	je	Zz	Zz	ze
Kk	Kk	ke	O‘ o‘	O‘ o‘	o‘
Ll	Ll	el	G‘g‘	G‘g‘	g‘e
Mm	Mm	em	Sh sh	Sh sh	she
Nn	Nn	en	Ch ch	Ch ch	che
Oo	Oo	o	Ng ng	Ng ng	nge
Pp	Pp	pe			

O‘zbek tilidagi unli tovushlar tavsifi

(характеристика гласных фонем узбекской-латинской азбуки)

“A” unli tovushi rus tilidagi “a” dan yumshoqroq aytiladi; aytilishi ji-hatidan rus tilidagi “a” tovushiga o‘xshash bo‘lib, nahor, savol, zavol, javob, savob, bahor kabi so‘zlarda undosh ta‘sirida “o” ga moyilroq talaf-fuz etiladigan tovush o‘rnida va muomala, munozara, muhokama kabi so‘zlarning ikkinchi bo‘g‘iniga o‘xshash talaffuz etiladigan tovushlar o‘r-nida yoziladi.

ariza - заявление

Amerika - Америка

ijara-аренда

vazir - министр

sana – дата

badal – взнос

hujjat - документ

lavozim - должность

faol - актив

tamg‘a - клейма

eslatma – напоминание

Звук “а” переднеязычный, нижнеширокий, нелабиализованный, в некоторых словах в устной речи произносится как буква “о” *shamol* – ветер, *bahor* — весна.

Aytsam tilim kuyadi, aytmam — dilim. (аналогия пословицы: стыдно сказать, а грех - утаить.)

Arpa ekkan arpa olar, bugdoy ekkan bug‘doy olar. (ячень посеешь – ячень пожнёшь, пшеницу посеешь - пшеницу пожнёшь.)

Axtargan topar — кто ищет, тот найдёт.

Aql bozorda sotilmas — ум не продаётся на базаре.

Oo-Oo tovushi. Bu harf kirill va lotin yozuvida bir xil ko‘rinishga ega. Katta “O” harfi keyingi harfga o‘zining pastki qismidan, kichik “o” harfi yuqori qismidan tutashtiriladi: O O o o

Гласный звук “O”-заднеязычный не шипящий лабиализованный
--

Uu-Uu tovushi. Bu harflarning katta va kichik harflarining har ikkalasi ham pastki tutash qismidan tutashtiriladi: U U u u

Гласный звук “U” произносится более кратко, чем русский “У”, например: *mustaqil, guruh, ulush.*

O‘o‘-O‘o‘ tovushi. Bu harf “o” harfi ko‘rinishiga ega bo‘lib, uning yuqori o‘ng tomoniga o‘tish belgisi teskari holatdagi vergul (‘) shaklida qo‘yiladi. Bu harf katta “O’” va kichik “o’” harflari singari tutashtiriladi: O’ O’ o’ o’

O‘zbek, o‘ta muhim, o‘lcham, o‘n, o‘ttiz, o‘simlik, to‘qson, do‘ppi, noo‘rin, gulko‘rpa, ko‘paytuvchi kabi so‘zlarda orqa qator o‘rta-keng unlini ifodalash uchun yoziladi.

Гласный звук “O’” при произношении губы несколько округляются и выдвигаются вперед, по своему произношению приближается к русскому ударному “O”,

например: *o‘zbek, o‘simlik, to‘lov.*

“E e” tovushi “Э э”

Yangi o‘zbek alifbosidagi “e” tovushi rus tilidagi “э” tovushiga o‘xshab talaffuz etiladi.

Гласный звук “e” соответствует русскому звуку “э”

elchi - посол

atelye - ателье

erchil - ловкий

kupe - купе

ertaga - завтра

karate - каратэ

erkin – свободный

“e” tovushi “ye” tovushidan farq qilib yolashmaydi.

Звук "э" не является етированным, что отличает его от звука (е):

Er (супруг) - Yer (земля)

El (люди, страны) – Yel (ветерок)

Eng (самый) – Yeng (рукав)

Elga xizmat – oliy himmat – служить стране – высшая честь.

Egilgan boshni qilich kesmas – повиную голову, меч не сечет.

Elga qo‘shilsang er bo‘lasan, eldan ajralsang yer bo‘lasan - будешь с народом - человеком станешь, не будешь с народом, прахом станешь.

Eringan ikki marta borar - Помнившийся дважды платит.

“I i” tovushi

Yangi o‘zbek alifbosidagi “I i” unlisi rus tilidagi “и” tovushiga nisbatan qisqa talaffuz etiladi. Bu tovush so‘zning qaysi bo‘g‘inida kelishiga bog‘liq.

Гласный звук И (и) произносится более кратко, чем русское “и”. Произношение этого гласного звука зависит от его местоположения.

So‘z boshida yumshoq va cho‘ziq talaffuz etiladi.

ijara - аренда

ibrat – название, пример

ilhom – вдохновение

intizom - дисциплина

ilm – наука

adabiy - литературный

ijod – творчество

siyosiy – политический

Chuqur til orqa q, g, h tovushlari bilan yonma - yon kelsa “i” unlisi qisqa va qattiq talaffuz etiladi.

Между согласными, после заднеязычных q, g, h звук “и” произносится твердо, коротко.

bilim – знание

g‘irrom - нечестный

izlovchi - искатель

tanqidchi - критик

dil – душа

tanqislik - недостаток

xodim - сотрудник

qirq - сорок

qir – возвышенность

xirmon - хирман

qiz - девочка

xira - тусклый

g‘isht - кирпич

xiyobon – аллея

Inson-aziz, yashamoq-laziz – Человек–дорог, а жить наслаждение.

Ilmi yo‘qning, ko‘zi yumuq – У неуча глаза незрячи.

Intizomli lashkar yengilmas – Дисциплинированное войско непобедимо.

Ip qancha uzun bo‘lmasin, baribir uchi topiladi – Как бы не была длина нитка, а кончик всё равно найдётся.

Запомните:

iqtisodiyot - экономика

iqtisodiy taraqqiyot – экономическое развитие

iqtisodiy ahvol – экономическое положение

iqtisodiy tanglik – экономический кризис

iqtisodiy masalalar – экономические задачи

iqtisodiy sharoit - экономические условия

iqtisodiy soha – экономическая область

iqtisodchi – экономист

O‘zbek tilidagi undosh tovushlar tavsifi

(характеристика согласных фонем узбекской-латинской азбуки)

Согласные звуки.

В узбекском языке 23 согласных звука, в число которых входят 5 звуков, не имеющих эквивалентов в русском языке p, q, h, j, ng.

Согласный звук “q” - глубокозаднеязычный (chuqur til orqa) близкий к русскому “к”.

E’tibor bering:

Qiymat – стоимость

Haqiqiy qiymat – действительная стоимость

Qo‘shimcha qiymati – прибавочная стоимость

Iste’mol qiymati - потребительская стоимость

Garov qiymati - залоговая стоимость

Yalpi qiymat - валовая стоимость

Almashuv qiymati - меновая стоимость

Kun - день

Kunora – через день

Kunbo‘yi – весь день

Kundan kunga – изо дня в день

O‘tgan kuni - позавчера

Kun – житье, существование

Kun ko‘rmoq – жить, существовать

Kun bermaslik – не давать жить

Kuni bitdi – наступают последние дни жизни

1. Qiymat - стоимость, qiyma - фарш, qimmat - дорогой.

2. Qism - часть, qisim – горсть, горстка.

Согласный звук g'-более глубокий, чем русский "Г", скользит между основанием языка и нёба. Например: g'ayrat (энергия), g'uncha (бутон), g'alaba (победа), g'am (горе), g'ildirak (колесо).

Согласный звук "х" является гортанным, мягко скользящим. Произносится с лёгким шумом.

Звук "h" в отличии от звука "х" является глубокозаднеязычным, глухим.

xat - письмо

xalq – народ

xabar – весть

hayot - жизнь

haykal – памятник

harakat - движение

E'tibor bering:

Hurmat (izzat) – уважение

Hurmatga sazovor bo'lmoq – заслужить уважение

Chuqur hurmat – глубокое уважение

U hurmatga ega – Он пользуется уважением.

Ota-onaga izzat-hurmatda bo'lish kerak – К родителям нужно относиться с уважением.

Hisob - счёт

Ochiq hisobi – открытый счёт

Shaxsiy hisob – лицевой счёт

Joriy hisob – текущий счёт

Hisobga olish – взять на учёт

Hisobdorlik – подотчётность

Hisobchilik - счетоводство

Hisobchi - счетовод

Rus va o'zbek tillari undoshlarining ba'zi farqli tomonlari:

1. O'zbek tilida bo'g'iz undoshi (гортанный согласный звук) mavjud, bunday tovush rus tilida yo'q. O'zbek tili undoshlarini hosil etishda og'iz va burun bo'shliqlarigina (полость рта и носа) emas, balki bo'g'iz usti bo'shlig'i (надгортанная полость) ham ishtirok etadi.

2. Rus va o'zbek tillarining lab undoshlarida farqlanish quyidagicha. Rus tilida v, f undoshlari asli lab-tish undoshlar, o'zbek tilida esa bular – lab-lab (билобиал) undoshi, lekin keyingi yillarda bu o'zbek tovushlarining talaffuzida o'zgarish bo'lmoqda, bu hodisa talaffuzning qulayligi bilan izohlanadi.

3. Til tovushlari (язычные согласные) ichida keskin farq til orqali undoshlarida mavjud: rus tilida ikkita sayoz til orqa undoshi bor bo'lib, (к, г), o'zbek tilida bunday undoshlar uchta (k, g, o');

4. Rus va o'zbek tillari undoshlarining boshqa farqlarida yana biri og'zaki nutqi tovush ozgarishlariga turlicha uchraydi.

Ko'rinadiki, o'zbek tili undoshlarini hosil etishda tilning orqa qismidan samarali foydalaniladi.

Ng, sh, ch – harfiy birikmalar

Согласный звук “ng” - заднеязычный сонор (звучность) носовой звук.

В произношении это неделимое сочетание двух букв “н” и “г”, которое при переносе не разделяется:

O'ng – права

Tong – заря

Tenglik – равенство

Согласный звук “ц” произносится твердо. Употребляется в заимствованных словах.

Этот звук отсутствует в узбекском языке, но в иноязычных словах он употребляется.

1. Между двумя гласными буквами пишется “ts”: konstitutsiya, dotsent, ofitser.

2. После согласной буквы, в начале слов, в конце слов, а также после приставок пишется “s”: aksioner, sentner, abzas, kvars.

В иноязычных словах сочетание букв “сц” пишется “ss” ssenariy, Inssenirovka.

Согласный звук “ж” переднеязычный, шумный, звонкий, смешанный.

Это звук, сочетающий в себе два звука “д+ж” .

Jon - душа

jahl - гнев

Juda - очень

jun - шерсть

Jadval - таблица

juft – пара

Tutuq belgisi (ъ)

Разделительный твердый знак употребляется в словах, заимствованных из арабского языка для длительного произношения гласных звуков и начальных слогах:

Ra'no, a'lo, ma'lum, ma'no, ma'rifat, ta'lim, ta'zim, ma'qul, ma'lumot, mas'ul, ta'kid, ta'rif.

Egalik va kelishik qo'shimchalarining yozilishi **(категория принадлежности)**

Egalik qo'shimchalari qarashlilik munosabatini ifodalaydi. Ular predmetning uch shaxsdan biriga qarashli ekanligini bildiradi va *egalik qo'shimchalari* deb ataladi.

Birinchi va ikkinchi shaxs egalik qo'shimchalari hamma vaqt olmosh bilan otni bog'lab keladi: mening maskanim kabi. Uchinchi shaxs olmoshni ham, otni ham ot bilan bog'laydi: daraxtning soyasi kabi.

Q yoki **k** bilan tugagan ko'p bo'g'inli so'zlarga egalik qo'shimchasi qo'shilgan, **q** tovushi **g'** tarzida, **k** esa **g** tarzida aytiladi va shunday yoziladi: o'rtoq - o'rtog'im, qishloq - qishlog'im, yurak - yuragim, bilak - bilagim.

So'nggi yopiq bo'g'inida **i** yoki **u** unlisi bo'lgan ba'zi so'zlar egalik qo'shimchasi qo'shilganda oxirgi (yopiq) bo'g'indagi **i** yoki **u** tovushi talaffuz etilmaydi va yozilmaydi: o'rin - o'rnim, singil - singlim, burni - burni, og'iz - og'zi.

В узбекском языке притяжательные аффиксы выражают принадлежность определённого предмета тому или иному лицу или предмету, например: o'rtoq (товарищ) – o'rtog'im (мой товарищ) и др.

В структуре русского языка принадлежность выражается особыми грамматическими категориями.

Когда основа существительных оканчивается на согласный **k** или **q**, то при прибавлении к ней притяжательных аффиксов конечный **q** переходит в **g'**, а **k** в **g**: yurak – yuragim, bilak – bilagim, o'rtoq – o'rtog'im, qishloq – qishlog'im и др.

Kelishiklar va shaxs - son qo'shimchalari **(категория падежа, лица и аффиксы в узбекском языке)**

Kelishik qo'shimchalari otni otga, otni fe'lga bog'lash uchun xizmat qiladi. O'zbek tilida oltita kelishik bor.

Ayrim kelishik qo'shimchalari so'zlarga qo'shilganda ularda o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Masalan, jo'nalish kelishigi qo'shimchasi – ga jarangsiz undosh tovush bilan bitgan so'zlarga qo'shilganda – ka shaklida eshitiladi, ammo doim -ga shaklida yoziladi: hisobga, jamiyatga; so'zlar **k** tovushi bilan tugagan bo'lsa, jo'nalish kelishigi qo'shimchasi – ka shaklida, **q** tovushi bilan tugasa -qa shaklida qo'shiladi.

Jo'nalish, o'rin-payt va chiqish kelishigi qo'shimchalari **b** va **d** jarangli undoshi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda, qator kelgan jarangli undoshlarning jarangsiz jufti talaffuz qilinadi, ammo iqtisodda, daromad kabi yoziladi.

Fe'llarning tuslanishi va zamon kategoriyasi **(грамматические категории глагола)**

O'zbek tilida fe'lning quyidagi kategoriyalari bor: 1) nisbat kategoriyasi, 2) bo'lishli-bo'lishsizlik kategoriyasi, 3) mayl kategoriyasi, 4) zamon kategoriyasi, 5)shaxs-son kategoriyasi.

O'tgan zamon fe'llari harakatning nutq vaqtigacha, nutq vaqtidan oldin bajarilishini bildiradi va uning shakllari fe'lga -di, -gan, -(i)b affikslaridan birini qo'shib, uni shaxs-son bilan tuslash orqali hosil qilinadi: bajardim, bajargan, bajaribdi.

Hozirgi zamon fe'li harakatning nutq vaqtida bo'layotganini, davom etayotganini, tugamaganligini bildiradi. Bu ma'no hozirgi zamon fe'lining -yap, -moqda, -yotir affikslari bilan yasaluvchi shakllari, shuningdek, hozirgi-kelasi zamon fe'l shakli bilan ifodalanadi. Masalan, bajaryapti, bajarmoqda, bajarayotir kabi.

O'zbek tilida harakatning nutq vaqtidan keyin bo'lishi, ya'ni kelasi zamon ma'nosi -moqchi affiksli sifatdoshni shaxs-son bilan tuslash orqali, shuningdek, hozirgi-kelasi zamon fe'li orqali ifodalanadi: bajarmoqchi kabi.

Fe'llarda shaxs-son kategoriyasi

Shaxs-son kategoriyasi harakatning bajaruvchisi uch shaxsdan biriga oidligi, shu bilan birga, shaxsning bir yoki ko'p ekani ma'nosini bildiradi.

Hozirgi o'zbek tilida shaxs-son kategoriyasining quyidagi turlari bor:

shaxs	birlik	ko'plik
I	tasdiqladi+m	tasdiqladi+k
II	tasdiqladi+ng	tasdiqladi+ngiz
III	tasdiqladi	tasdiqladi+lar

Gap. Gapning ifoda va maqsadiga ko'ra turlari

(Предложение. Типы предложений по цели высказывания)

Gap ma'no tomondan o'zaro bog'langan so'zlarning birikuvidan hosil bo'ladi va tugal fikrni anglatadi.

Gaplar ifoda maqsadiga ko'ra uch xil bo'ladi: darak gap, so'roq gap va buyruq gaplar.

His-hayajon mazmunini bildiruvchi gaplar esa undov gap deb yuritiladi.

Qo'shma gap **(Сложное предложение)**

Ikki va undan ortiq gaplarning mazmun va ohangga ko'ra birikuvidan tashkil topgan gaplar qo'shma gap deyiladi.

Qo'shma gap tarkibiy qismlarining mazmunan o'zaro munosabati, tuzilishi va birikishiga ko'ra uch turli bo'ladi: bog'langan qo'shma gaplar, ergash gapli qo'shma gap, bog'lovchisiz qo'shma gaplar.

Ergash gapli qo'shma gaplar **(Сложноподчинённое предложение)**

Ergashgan qo'shma gaplar teng huquqli bo'lmagan sodda gaplardan tashkil topadi. Bu gapning birinchi qismi ergash gap, ikkinchi qismi esa bosh gapdir.

Ergash gapli qo'shma gapning turlari quyidagicha:

1. Ega ergash gapli qo'shma gap.
2. Kesim ergash gapli qo'shma gap.
3. Aniqlovchi ergash gapli qo'shma gap.
4. To'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gap.
5. Hol ergash gapli qo'shma gap.

Ega ergash gap bosh gapdagi egani, kesim ergash gap bosh gapdagi kesimni, aniqlovchi ergash gap bosh gapdagi aniqlovchini, to'ldiruvchi ergash gap bosh gapdagi to'ldiruvchini, hol ergash gap bosh gapdagi holni izohlaydi. Qo'shma gap qismlarining bir-biriga ergashish vositalari har xildir.

Hol ergash gapli qo'shma gap, o'z navbatida, sakkizga bolinadi:

O'rin ergash gapli qo'shma gap-qayerda, shu yerda, -sa;

Payt ergash gapli qo'shma gap- -gach;

Ravish ergash gapli qo'shma gap- -b, (-ib);

Maqsad ergash gapli qo'shma gap- -sin, uchun;

Sabab ergash gapli qo'shma gap-chunki;

Natija ergash gapli qo'shma gap-shunday, -ki, natijada;

Shart ergash gapli qo'shma gap- -sa;

To'siqsiz ergash gapli qo'shma gap- -sa ham,

Bog'langan va bog'lovchisiz bog'langan qo'shma gaplar

Bog'langan qo'shma gap tarkibidagi sodda gaplar bir-biri bilan biriktiruvchi, zidlovchi, ayiruvchi va inkor munosabatlarini ifodalovchi teng bog'lovchili vazifasida keluvchi-da, -u, (-yu) yuklamalari vositasida bog'lanadi.

Bogʻlangan qoʻshma gaplarda biriktiruv, zidlov, ayiruv va inkor munosabatlari ifodalangan boʻladi.

Biriktiruvchi bogʻlovchili bogʻlangan qoʻshma gaplar-va, ham, (ham-da), bogʻlovchilari bogʻlovchi vazifasida keluvchi -da, -u, (-yu), yuklamalari qoʻshma gap qismlarini biriktirib bogʻlaydi. Masalan: Bugun ertalab sovuq boʻldi va yomgʻir yogʻdi. Oʻzbekiston Respublikasi mustaqilikka erishdi-yu, oʻzbek tiliga Davlat tili maqomi berildi.

Zidlov bogʻlovchili bogʻlangan qoʻshma gaplarda sodda gaplar mazmunan bir-biriga zid boʻladi yoki voqea va hodisalar qiyoslanadi. Bunday bogʻlangan qoʻshma gap qismlari ammo, lekin, biroq kabi bogʻlovchilar va shu bogʻlovchilar oʻrnida qoʻllaniladigan -u, (-yu), -da yuklamalari orqali bogʻlanadi. Masalan: Havo bulut boʻldi, biroq yomgʻir yogʻmadi. Talaba berilgan vazifani bajardi-yu, oʻqituvchi qanoatlanmadi.

Ayiruv boglovchili bogʻlangan qoʻshma gaplar ketma-ket yuzaga keladigan yoki almashinib turadigan ikki va undan ortiq voqea-hodisa, harakatni ifodalaydi.

Goh, baʼzan, dam, yo, xoh, bir kabi bogʻlovchilar qoʻshma gap qismlarini ayirib, bogʻlash uchun ishlatiladi. Ular takrorlanib qoʻllaniladi. Ayiruv bogʻlovchilar har bir qism boshida takrorlanib qoʻllanadi, takrorlangan keyingi bogʻlovchidan oldin vergul qoʻyiladi.

Inkor bogʻlovchili qoʻshma gaplar inkor bogʻlovchisi inkor mazmunini ifodalovchi ikki va undan ortiq sodda gaplarni bogʻlab keladi. Bu bogʻlovchi, ayiruvchi bogʻlovchilar kabi har bir qism boshida takrorlanib qoʻllanadi. Takrorlangan bogʻlovchidan oldin vergul qoʻyiladi. Masalan: U goh kulardi, goh jahli chiqardi. Kuzda goh kunlar isib ketadi, goh yomgʻir yogʻadi.

Adabiy til uslublari **(Стиль литературного языка)**

Olimlar, yozuvchilar oʻz ilmiy yoki badiiy asarlarida adabiy til vositalaridan turlicha foydalanadilar. Ilmiy asarda ilmiy terminlar, badiiy asarda esa tasviriy, taʼsiriyl vositalar koʻproq qoʻllanadi.

Demak, adabiy tilda bir-biridan farq qiladigan uslublar boʻladi.

Ilmiy uslub. Fan va texnikaning turli tarmoqlariga doir ilmiy asarlar, darsliklar ilmiy uslubda yoziladi.

Ilmiy uslubda har bir fanning oʻziga xos ilmiy terminlaridan foydalaniladi.

Masalan: Iqtisodiyotda kredit, moliya, pul, sugʻurta, narx, tannarx, hisob, taftish, aylanma kabi terminlar ishlatiladi.

Rasmiy uslub. Hukumat tomonidan chiqarilgan qarorlar, qonunlar, xalqaro hujjatlar rasmiy uslubda yoziladi. Ariza, tilxat, ma'lumotnoma, tarjimayi hol, e'lon, hisobot, bildirishnoma kabi hujjatlar rasmiy uslubda rasmiylashtiriladi.

Bunday uslubdagi hujjatlar qisqa, aniq va barcha uchun tushunarli qilib tuziladi.

Rasmiy uslubning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. So'zlar o'z ma'nosida qo'llanadigan, ko'pchilikka ma'lum bo'lgan ayrim qisqartma so'zlar ishlatiladi.

Rasmiy uslubda ko'pincha darak gaplardan, qaror, buyruq, farmoyish, ko'rsatmalarda esa buyruq gaplardan ham foydalaniladi.

Nutq madaniyati **(Культура речи)**

Yuqori malakali mutaxassis yuqori darajada nutq madaniyatiga, muomala madaniyatiga ega bo'lishi kerak. Nutq madaniyati nima? Nutq to'g'ri, aniq va yoqimli bo'lishi lozim. Nutq qanchalik to'g'ri va aniq bo'lsa, u shunchalik tushunarli bo'ladi, nutq qanchalik yoqimli va ifodali bo'lsa, u tinglovchiga shunchalik kuchli ta'sir etadi. Nutq madaniyati deganda mantiqiy izchillikka va adabiy til normalariga rioya qilgan holda to'g'ri, aniq va yoqimli so'zlash uchun til boyliklaridan mazmunga mos zarur so'zni tanlay olish, so'zni o'rin-siz takrorlamaslik, uslub birligini saqlash, nutqning ta'sirchan bo'lishini ta'minlash lozim. Nutqda mantiqiy izchillikka va adabiy til me'yorlariga rioya qilish kerak. Og'zaki nutqda orfoepiya, ya'ni talaffuzga, yozma nutqda esa imlo qoidalariga rioya qilish maqsadga muvofiq.

Nutq odobi insonning umumiy axloqini belgilovchi asosiy mezondir. O'rta Osiyoda axloqiy tarbiya o'z an'analariga ega. Axloq haqidagi ibratli fikrlar qadimgi turkiy yodnomalarda, buyuk allomalarning asarlarida va boshqa yozma yodgorliklarda bizgacha etib kelgan. Nutq odobi deganda aytilishi zarur bo'lgan xabarlarni, tinglovchini hurmat qilgan holda, adabiy normadagi ifodalar bilan yetkazish tushuniladi. Nutqiy muomala salomlashishdan boshlanadi. Salomlashishdagi xushmuomalalik undan keyingi yaxshi suhbatga debocha bo'ladi, tinglovchida yaxshi kayfiyat paydo qiladi. Agar salomlashish quruq, iltifotsiz bo'lsa, keyingi suhbatga salbiy ta'sir etishi mumkin. Odatiy an'analarimizga ko'ra, «Assalomu alaykum»ning javobi «Vaalaykum assalom»dan iborat. Yetuk kishilarga xos fazilatlardan yana biri xayrlashuv odobidir. Tilimizda xayrlashganda ishlatiladigan «xayr, sog' bo'ling», «xayr, ko'rishguncha», «xayr, omonlikda ko'rishaylik» kabi ta'sirchan iboralar mavjud. Ulardan o'rinli foydalana

bilish lozim. Madaniyatli kishilar o‘z aybini bo‘yniga ola bilishi, aybi uchun kechirim so‘rash o‘z g‘ururini yerga urish emas, balki odoblilik, xushmuomalalik alomatidir.

Topshiriq.

1. Nutq odobi haqida allomalar fikrini bayon qiling.
2. Nutq madaniyati nima?
3. Muomala madaniyati haqida fikringizni bayon eting.

MASHQLAR

1–mashq. “A” tovushiga e‘tibor berib, quyidagi so‘z va so‘z birikmalarini o‘qing:

Abadiy (вечный), alanga (пламя), lavozim (должность), afsus (сожаление), aniq (точно), arzon (дешёвый), asl (сущность), ahd (решимость), ayb (вина), asr (век), aql (ум), odob saqlamoq (соблюдать правила), adolat (справедливо), aks-sado (отзвук, эхо), aniq vaqt (точное время), asosiy masala (основной вопрос), axloqiy masala (нравственные вопросы).

2–mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va uchinchi bo‘g‘indagi “a” harfiga urg‘u tushgan so‘zlarni yozing:

Asosli (обоснованный, аргументированный), azaldan (издавна), aybdor (виновник), aka (брат), adolat (справедливость), asal (мёд), aksincha (наоборот), tajriba (опыт, эксперимент), sayohat (путешествие), savdo (торговля), nazorat (контроль), vazifa (поручение, обязанность).

3–mashq. 2-bo‘g‘indagi “a” harfiga urg‘u tushgan so‘zlarni yozing:

Sharq (Восток), lug‘at (словарь), firma (фирма), markaz (центр), nafrat (ненависть), muhabbat (любовь), muttasil (непрерывный), mutlaqo (абсолютно, безусловно), ishkhona (учреждение), boshqarma (управление).

4–mashq. “O” tovushining aytilish qoidasiga rioya qilib quyidagi so‘zlarni o‘qing:

Ovoz (голос, звук), obro‘ (авторитет, престиж), ob-havo (погода), ovchi (охотник), odamzod (человечество), oddiy (обыкновенный), ozoda (чистый, опрятный), oy (луна), olam (вселенная, мир), omad (удача, успех), moliya (финанс), boj (налог), mukofot (премия),

“O” tovushining talaffuziga e‘tibor bering.

1. Oybek o‘zbek adabiyotiga 1926-(bir ming to‘qqiz yuz yigirma oltinchi) yili chop etilgan “Tuyg‘ular” she’riy to‘plami bilan kirib kelgan.

Ham shoir, ham nosir, ham dramaturg Omon Muxtor ko‘p epik asarlar yaratgan.

2. Abdulla Oripov – O‘zbekiston Xalq shoiri.

Odil Yoqubov – O‘zbekiston Xalq yozuvchisi.

Hamid Olimjon talabalik yillaridayoq she‘rlar yozgan edi.

5-mashq. O‘qing va so‘zlarni bo‘g‘inlarga ajratib yozing:

Olim (ученый), olov (огонь), oltin (золото), orzu (мечта), ona (мать), ora (сестра), osmon (небо), oqim (течение), oqibat (последствие), oshxona (столовая), omonat (имущество, деньги), pokiza (чистый), sotmoq (продавать), undov (призыв), shoshmoq (спешить), moliyachi (финансист), moddiy (материальный), sog‘lom (здоровый), posbon (сторож, охранник).

6-mashq. Quyidagi so‘z birikmalarini ko‘chiring va yodlang. O‘zbek tiliga tarjima qiling.

Ovoz - голос

Ovozga qo‘yimoq-ставить на голосование

Ovoz bermoq-голосовать

Masala ovozga qo‘yildi - Вопрос поставлен на голосование

7-mashq. Maqollarni o‘qing va yod oling “U” va “O” tovushlariga ahamiyat bering:

Uzumini ye, bog‘ini surishtirma - Ешь виноград, а из какого сада не спрашивай.

Uyning ko‘rki – dasturxon - Украшение дома – скатерть (с угощениями).

Umr – otilgan o‘q - Жизнь - это пущенная стрела.

O‘t bilan o‘ynashgan - yonar - Не играй с огнем – сгоришь.

O‘tmas pichoq - qo‘l kesar - И тупой нож руку режет.

O‘z do‘stim deb sir aytma, do‘stingning ham do‘stlari bor - Не говори свою тайну другу, у твоего друга тоже есть друзья.

8-mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘zbek tilining talaffuz qoidalariga rioya qilib o‘qing va yod oling:

Tuhmat (клевета)

tumor (амулет)

gunoh (грех)

g‘o‘r (зеленый, незрелый)

hukumat (правительство)

to‘kin (изобилие)

to‘lov (оплата)

g‘uncha (бутон)

ho‘l (мокрый)

bo‘lajak (будущее)

bugun (сегодня)
 buloq (родник)
 buyuk (великий)
 xushtor (влюбленный)
 xunuk (некрасивый)
 xulosa (итог)
 qulf (замок)

bo'ston (сад)
 bo'udoq (холостяк)
 xo'ja (владелец, хозяин)
 xo'mraumoq (хмуриться)
 xo'p (ладно)
 qo'l (рука)

9–mashq. Nuqtalar o'rniga kerakli “U” yoki “O” harflarini qo'yib yozing:

T...plam (сборник), k...у (мелодия), k...zgu (зеркало), k...ch (сила), s...rat (рисунок), s...zsiz (беспрекословно), n...tq (речь), n...qta (точка), pul (деньги), p...pisa (угроза), r...zg'or (хозяйство), r...xsat (разрешение), r...mol (платок), m...kofot (премия), m...lk (имущество), m..jiza (чудо), d...kon (лавка), d...gona (подруга), d...nyo (вселенная), d...st (друг), j...r'at (смелость).

10–mashq. Nuqtalar o'rniga kerakli “U” yoki “O” harflarini qo'yib ko'chiring:

X...susiy m...lk (частная собственность), x...s...siy t...hfalar (частные пожертвования), x...jalik (хозяйство), k...rgazma (выставка), un...mdorlik (производительность), k...p miqdorda (в большом количестве), s...nggi majlis (последнее собрание), t...z...m (строй), t...liq javob (полный ответ), t...sqin (препятствие), sh...bhasiz (несомненно), ...lchov asbobi (измерительный прибор), soliq t...lovchi (налогоплательщик), t...rt (четыре), t...qqiz (девять), k...z (осень), k...z (глаз), k...l (озеро), q...l (рука), t...n (халат), t...у (свадьба).

11–mashq. Quyidagi so'zlarni ko'chiring va ma'nosini yodlab oling:

1. Uch – три

Uch yil burun – три года тому назад

2. Uch – удовлетворительная оценка

Uning bahosi uch (qoniqarli) – его оценка три (удовлетворительно)

3. Daraxtning uchi – вершина дерева

Arqonning uchi – конец веревки

Qo'l uchida – спустя рукава (нехотя)

4. Uch! – повелительное наклонение от глагола “uchmoq” (лети!)

12–mashq. “I” tovushini talaffuz qoidalariga rioya qilgan holda quyidagi gaplarni o'qing:

Yirik adabiyotshunos, iste'dodli dramaturg Izzat Sulton hunarmand oilasida tug'ildi.

Shoir Mirtemir Tursun o'g'li Turkistonning Iqon qishlogida tug'ildi.
Mahmud Xo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Sadriddin Ayniy - buyuk
ma'rifatparvar adiblardandir.

Erkin Vohidov, Abdulla Oripov - zamonamizning ko'zga ko'ringan
shoirilaridandir.

13–mashq. Berilgan so'zlar yordamida so'z birikmalarini tuzing:

E'tibor	quvvat
esdalik	niyat
yengil	maydon
ezgu	daftar
elchi	kiyim
elektr	qozonmoq
epchil	gazlama
eski	yigit
ertangi	hayot
erkin	kun
eng	odam
eng muhim	
ehtiyotkor	
eng oldin	

14–mashq. O'zbek tiliga tarjima qiling:

Внимание, осторожность, свобода, старый, ловкий, страсть, потребность, прежде всего, самый хороший, самый старший, самый нужный.

15–mashq. Прочитайте следующие антонимы и составьте с ними словосочетания:

Baho (оценка) - bebaho (бесценный)
Vaqt (время) - bevaqt (преждевременный)
Maslahat (совет) - bemaslahat (не посоветовавшись)
Tartib (порядок) - betartib (беспорядок)
Toqat (терпеливый) - betoqat (нетерпеливый)

16–mashq. Nuqtalar o'rniga kerakli "ye" yoki "e" tovushini qo'ying.

Легкий – ...ngil
Раствор – ...ritma
Сирота – ...tim
Воля – ...rk
Седьмой - ...tinch
Передача - ...shittirish

Внимание - ...tibor
 Достаточно - ...tarli
 Возможно - ...htimol
 Осторожность - ...htiyot
 Клей - ...lim
 Развязка - ...chim

Yangi o‘zbek alifbosida “e, ё, ю, я” tovushlari harf birikmalari shakli-da yoziladi.

Ye- e
 Yo- ё
 Yu- ю
 Ya- я

17-mashq. Yo‘lashgan tovushlarni talaffuz qilish talablari asosida o‘qing.

Yoz- лето	yaxshisi- лучшее
Yomg‘ir- дождь	yaxshiyam- хорошо бы
Yorliq- грамота	yuboruvchi- отправитель
Yoqa- воротник	yuguruvchi- бегун
Yoqlamoq- защищать	yuqori- поверхность
Yor- возлюбленный	yangi- новый
Yurt- страна, родина	yetarli- достаточно
Yalpoq- плоский	yutuq- выигрыш
Yana- ещё	yengil- легкий
Yaproq- лист	yersiz - безземельный
Yetim- сирота	yetakchi- ведущий

18-mashq. Tarjimasi qavs ichida berilgan so‘zlardan foydalanib, nuqtalar o‘rniga kerakli tovushlarni (ye, yo, yu, ye) qo‘ying.

...rdam puli (денежная помощь), bu...rtmalar daftari (книга заказов), ...k tashish (перевозка), ...rkin raqobat (свободная конкуренция), sh...rik (партнер), dun... savdosi (мировая торговля), b...pul (бесплатно), m...hnat daftarchasi (трудовая книжка), ...chim (развязка),tti (семь), k...lajak (будущее) r...ja bo‘yicha (по плану).

19-mashq. Tarjimasi qavs ichida berilgan so‘zlar hosil bo‘lishi uchun nuqtalar o‘rniga kerakli tovushlarni qo‘ying.

...kun (итог), ...qa (воротник), ...ltiroq (блестящий), ...g‘och (бревно), ...zmoq (писать), ...zuvchi (писатель), o‘quv ...rti (учебное заведение), ...ksak unvon (высокое звание).

20-mashq. "k" va "q" tovushlarini taqqoslang:

Qimmat, qarz, qadr, iqtisod, iqbol, iqror, qaram, qaramoq, qaytmoq, chiqim, karam, kifoya, kitob, kishi, kirim, kredit, kayfiyat, ko'tarmoq.

Qizim senga aytaman, kelinim sen eshit.

Qush uyasida ko'rganini qiladi.

21-mashq. Nuqtalar o'rniga "g" yoki "g" harfini qo'yib, so'zlarni ko'chiring:

...op, i... vo, ... alla, ... azal, ... oya, ... arov, ... azlama, ... uncha, ... alaba.

Kasb – hunar va ilm haqidagi maqollardan namunalar

Baxt belgisi – bilim.

Bilgan o'qir, bilmagan to'qir,

Bilimli olim, bilimsiz zolim.

Davlat tugar, bilim tugamas.

Ilmni mehnatsiz egallab bo'lmaydi.

Ota hunari bolaga meros.

Yuz hunarni chala bilgandan

Bir hunarni to'la bil.

Qunt bilan o'rgan hunar,

Hunardan rizqing unar.

Hunar zo'r, hunarsiz zor.

Hunar bo'lsa qo'lingda,

Non topilar yo'lingda.

22- mashq. Rus tiliga tarjima qilling:

Moliyaviy hisobga olish, xo'jalik hisobi, bank hisob-kitobi, qimmat-baho qogozlar hisobi, jamgarma hisobi, daromadlar hisobi.

23-mashq. Quyidagi so'zlarni taqqoslang va talaffuziga e'tibor bering:

1. joy, juma, jurnal, garaj, gijda, ajdaho.

2. jo'ja, jo'ra, jo'gori, janob, xo'ja, go'ja.

24-mashq. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling va shu so'zlar ishtirokida gaplar tuzing:

Jon, jahon, jiyda, tijorat, rivoj, vaj, ajdar.

E'tibor bering:

Benaf yashashdan bevaqt o'lim afzal.

Johil rahbaring bo'lgandan ko'ra,

Rahbarsiz o'tgan yaxshi.

Jabr – zulm va nohaqliklardan uzoqroq bo‘l.

Yuqorida berilgan hikmatli so‘zlarning rus tilidagi muqobil variantini toping.

25-mashq. Quyidagi so‘zlarni taqqoslang va talaffuziga e’tibor bering: Yangi, ko‘ngil, dengiz, singil, keling, bordingiz, tong, ming, teng.

26-mashq. Quyidagi so‘zlarni rus tiliga tarjima qiling va shu so‘zlar ishtirokida gaplar tuzing:

so‘ng –	eng -
bodring –	yengil -
ong –	ko‘ngil-
tinglamoq –	anglamoq-

E’tibor bering:

Tiling birla dilingni bir tut.

Ko‘ngil mahzanining qulfi til va ul mahzanning kaliti so‘z bil.

Согласные щелевые звуки “ш”, “ч” в отличии от подобных русских звуков характеризуются относительной мягкостью.

chang - пыль	shabada - ветерок
chaqqon - ловкий	shartnoma - договор
chegara - граница	sharoit - условие
chashma - родник	sharq – восток

27-mashq. Nuqtalar o‘rniga “sh” va “ch” harfiy birikmalarning mosini qo‘yib ko‘chiring:

...iroq, i...imlik, ...imol, ...amol, ... art, ...inor, ...ir...iq, ...ar...ara, ...erik...ilik, ...o‘tal, ...iroy, ...arxpalak, To...kent, huquq...unos, ...anbalik, ...uxrat.

E’tibor bering:

Hayot har doim, har joyda haqiqatni izlashdan boshlanadi; haqiqat izlanmay qo‘yilsa, hayot ham to‘xtaydi.

Jon Reskin

Adashtiruvchi yo‘l mingtta bo‘lsa, haqiqat yo‘li bittadir.

Jan Jak Russo

Yuqorida berilgan hikmatli so‘zlarning ma’nosini tushuntirib bering.

28-mashq. Quyidagi so‘zlardagi “ts”, “s” tovushlarining yozilishini eslab qoling:

Konsepsiya, litsenziya, funktsiya, aksiya, operatsiya, sirkul, mototsikl, silindr, induksiya, deduksiya va boshqalar.

29-mashq. Quyidagi soʻzlarni oʻqing va gaplar tuzing:

1. Selluloid, selluloza, senzura, sentrifuga, siklon, sigeyka, sivilizatsiya, sitata, sitrus, ssenariyachi, kinossenariy muallifi (avtor), silindr, abzas.

2. Repetitsiya, reformatsiya, retsept, retsidiv, evolutsiya, evokuatsiya, informatsiya.

Topshiriq: Nuqtalar oʻrniga “s” yoki “ts” harflaridan mosini qoʻyib koʻchiring.

Konferen...iya, kon...ert, avia...iya, farma...evtika, ...entner, ...elluloza, de...imetr, ...ilindr, kon...ern, korpora...iya, telestan...iya, Shved...iya, ...irk, lit...ey, milit...iya, asso...ia...iya.

30-mashq. Quyidagi soʻzlarni taqqoslang:

surʼat - темп

surat - фото

taʼna - упрекать

tana - туловище

qalʼa - крепость

qala - сжатие.

31-mashq. Berilgan soʻzlarni tarjima qiling va shu soʻzlar ishtirokida gaplar tuzing.

Maʼno, aʼlo, raʼno, jurʼat, masʼul, neʼmat, naʼmatak, yaʼni, maʼrifat, taʼsir, taʼmin, eʼtibor, eʼlon.

Eʼtibor bering:

Tilga ixtiyorsiz – elga eʼtiborsiz.

A. Navoiy

Bemaʼnida maʼni yoʻq.

Xalq maqoli

32-mashq. Koʻplik formadagi eganing kesimdagi shaxs-son koʻrsatkichi bilan shaxs - sonda mosligini va mos kelmasligini koʻrsating:

Bozor iqtisodiyotida oʻziga xos qiyinchiliklar, muammolar mavjud. Mustaqillik tufayli yurtimizda iqtisodiy islohotlar jadal davom etmoqda, bozor shakllaridan biri boʻlgan mehnat ham oʻz qonunlari asosida harakat qiladi. Mamlakatimizning qator oliy oʻquv yurtlarida, taʼlim masalalarida bozor iqtisodiyoti sharoitida ish yurita oluvchi dastlabki proffesional boshqaruvchi kadrlar-menejerlar tayyorlashga eʼtibor berilmoqda. Boshqa-

ruvchilarning muhim vazifasi shundaki, ular ishchi mutaxassislariga yetarli sharoit yaratib berishadi, tashkiliy ishlarga rahbarlik qilishadi.

33–mashq. Egalik qo‘shimchalarining yozilishiga e‘tibor bering:

Respublikamizning bozor munosabatlariga bosqichma – bosqich o‘tishi qishloq xo‘jaligini va undagi kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilishni talab qiladi. Qishloq joylariga turli sohadagi sanoat tarmoqlari kirib kelmoqda. Bularning ko‘pchiligi asosan turli mulkchilik shakllariga asoslangan bo‘lib, asosini qishloq xo‘jaligi mahsulotini qayta ishlash, kichik hajmdagi non zavodlari, to‘qimachilik sanoati va aholiga maishiy xizmat ko‘rsatish sohalari tashkil qiladi.

34–mashq. Berilgan gaplardagi qaratqich va tushum kelishigidagi so‘zlarni o‘zi bog‘langan so‘z bilan ko‘chiring.

1. Odamning qimmati – qilgan ishi bilan belgilanadi.
2. Ekinni erta ekkan, hosilni erta olar.
3. Dehqonning xazinasi – yer.
4. Talabalarining maqsadi yaxshi bilim olishdir.
5. Yaxshi mutaxassis bo‘lishni istasang, yaxshi o‘qi.

35–mashq. Nuqtalar o‘rniga kerakli kelishik qo‘shimchalarini qo‘yib yozing.

Neft ... benzin olinadi. Talabalar amaliyot ... qaytdilar. Opam ... xat yozdim. Qizlar ...katta yo‘lda uchratdim. Soliqlar . . . o‘z vaqtida to‘lang. Jamg‘armangizni omonat kassasi . . . qo‘yish orqali ko‘paytirishingiz mumkin. Inson nima . . . erisholmasa, o‘sha aziz tuyuladi.

36–mashq. Qavsda berilgan fe‘l – kesimlarni hozirgi zamon ko‘rinishida yozing.

1. Men har kuni institutga avtobusda (borish). 2. Darsga do‘stlarim bilan birga (kirish). 3. O‘zim bilan ma’ruzalar yozish uchun daftarlar (olib borish). 4. Ma’ruzalarda doim deraza yonidagi birinchi stolda (o‘tirish). 5. O‘zbek tili darsiga o‘zbekcha-ruscha lug‘atini (olib kelish). 6. Lug‘at orqali men matnlarni (tarjima qilish).

37–mashq. Berilgan gaplarda kerakli fe‘l – kesimlarini qo‘yib ko‘chiring.

1. Men o‘zbek tili bilan bir haftada 2 marta 2. Bizning guruhimizda 10 kishi 3. Darsda biz faqat o‘zbek tilida 4. Domla.... biz javob berdik. 5. Men haftasiga ikki marta texnik vositalar xonasiga shug‘ullanish uchun U yerda har bir student magnitafon bilan , matn

va dialoglarni , savol-javoblarni plyonkada Uyda esa men har kuni o'qituvchim bilan o'tgan darslarni

38-mashq. Berilgan gaplar fe'l – kesimlarini hozirgi zamon shaklida yozing.

1. Mening do'stim vaqtdan yaxshi foydalanishni (bilish). 2. U vaqtini to'g'ri (taqsimlash). 3. Yakshanba kuni shahar tashqarisiga dam olishga (ketish). 4. Sen ishingni a'lo darajada (bajarish). 5. Sen seminarga (tayyorlanish), men esa kurs ishini (yozish). 6. Talabalar sinov va imtihonlarga (tayyorlanish).

39-mashq. Qavsda berilgan fe'l – kesimlarni o'tgan zamon shaklida yozing.

1. Men yomg'ir tagida (muzlab qolish). Jismoniy tarbiya bilan shug'ullanganim uchun (tetiklashish). 3. Har kuni shug'ullanish tufayli ular katta yutuqlarga (erishish). 4. U nonushta tayyorlashga onasiga (ko'maklashish). 5. Gullar so'lib qolmasligi uchun men ularga suv (quyish). 6. Siz o'z kun tartibingizga (o'rganib qolish). 7. U eshikni (qulflash) va bekatga (yugurish).

40-mashq. Berilgan maqollardagi fe'lning bo'lishli va bo'lishsiz shakllarini aniqlang, rus tiliga tarjima qiling.

1. Qo'lga boqma – ko'pga boq.
2. Yiqilgan jangga to'ymas.
3. Sog'liq talasang ko'p yema,
Izzat tilasang – ko'p dema.
4. Befoyda so'zni ko'p aytma
Foydali so'zni ko'p eshitishdan qaytma.
5. Kimki senga do'stlik qilsa,
Do'stligin qadrini unutma.
6. Har yerni qilma orzu,
Har yerda bor tosh - torozu.
7. Yangi do'st orttirsang,
Eskisidan yuz o'girma.
8. Kimki hayotdan olmasa ta'lim,
Unga o'rgatolmas hech bir muallim.

41-mashq. Maqollarni ko'chiring, fe'llarning tagiga chizing hamda qaysi maylda ekanligini ayting:

1. Boshingga qilich kelsa ham to'g'ri gapir.
2. Yaxshidan bog' qoladi – yomondan dog'.

3. Yaxshilik nur keltirur.
4. Yo'lni bilgan hormaydi.
5. Bugungi ishni ertaga qo'yma.

42-mashq. Quyidagi gaplardagi fe'llarni buyruq-istak mayli shakliga aylantiring:

1. Darsdan keyin kutubxonaga (bormoq).
2. Biz ham birga teatrqa (bormoq).
3. Kitob - bizning do'stimiz. Uni (avaylab asramoq).
4. Xalqimiz urf-odatlarini (hurmat qilmoq).

43-mashq. Fe'llarni shart mayli shaklida qo'llab, gaplarni ko'chiring:

1. Imtixonlarga yaxshi tayyorlandik, yaxshi baho oldik.
2. Havo bulut bo'ldi, yomg'ir yog'di.
3. Yaxshi o'qish – yaxshi mutaxassis bo'lish garovi.
4. Tinchlik bo'lganidagina el ko'tariladi.
5. Bu yilgi reja muddatidan oldin bajariladi.
6. O'z kasbini egallagan talabalar, ishda qiynalmaydilar.

44-mashq. Fe'l zamonlariga e'tibor bergan holda maqollarni ko'chiring.

1. Bugungi ishni ertaga qo'yma.
2. Seni ish yengmasin, sen ishni yeng.
3. Mardni mehnat yengolmaydi.
4. Ish ustasidan qo'rqar.
5. Odobli bola- elga mansur.
6. Oltin o'tda, odam mehnatda bilinadi.

45-mashq. Quyidagi fe'llar ishtirokida gap tuzing fe'l nisbatlarining turini izohlang: tugadi, ezdi, yuvindi, bezandi, o'qitdi, yozdirdi, boshlashdi, bajarishdi, qurildi, mukofotlandi.

46-mashq. Ko'chiring. Fe'l mayllariga e'tibor bering.

1. Yaxshi so'z boldan shirin.
2. Aqlning o'lchovi idrok.
3. Yigit kishiga yetmish hunar oz.
4. Halol mehnat-yaxshi odat, berur senga saodat.
5. Rejali ish buzilmas.
6. Kamtarlik-kishining bezagi.

47-mashq. Quyidagi gaplardagi fe'l zamonlarini aniqlang.

1. Biz o'z tilimiz va Vatanimizni sevamiz.
2. Vatanimiz dahlsizligi yo'lida o'zimizni qurbon qilishga ham tayyormiz.
3. Samarali ishlasangiz, o'zingiz ham rohatlanasiz.
4. O'z uyingni o'zing qo'riqla.
5. O'zingdan kattani hurmat, kichikni izzat qilishni o'rgan.
6. Tarbiya berishni har kim o'zidan boshlashi kerak.

48-mashq. Qavsdagi so'zlarni ishlatib, savollarga javob bering. Fe'l-larning tuslanishiga e'tibor bering:

1. Nodira kecha qayerda edi? (san'atkorlar bilan uchrashuv).

2. Otabek kecha sport zalida edimi? (mashg'ulot).
3. Dekan nima uchun rektoratga ketdi? (majlis).
4. Ular ertaga institutda qanday tadbirda uchrashadilar? (ilmiy ish himoyasi)

Professor Ahmedov hozir qayerda? (ma'ruza)

49–mashq. Quyidagi so'z birikmalarini o'zbek tiliga tarjima qiling:

Каждый студент, всякие книги, каждый из нас, все участники, некоторые преподаватели, некоторые из них, все мы.

E'tibor bering:

Mustaqilligimizni yanada mustahkamlash har birimizning burchimizdir. Ba'zi bir kimsalar mustaqilligimizga tahdid qilish maqsadida har qanday pastkashlikka borishdan toymaydilar. Unday g'alamlarga qarshi har kim imkoniyat darajasida kurash olib borishi maqsadga muvofiq.

Hamma – bir kishi uchun,

Bir kishi – hamma uchun.

50–mashq. Berilgan gaplarni, o'zbek tiliga tarjima qiling.

Он это от кого-то уже слышал.

Все ждали, что он ещё скажет что-то.

Он перешел на ту сторону улицы, куда-то зашел, кого то позвал, с кем –то поговорил.

Я что-то видел.

Никакого разговора быть не может.

51-mashq. Savolga harakat sodir bo'lishiga nima to'sqinlik qilayotganini ko'rsatgan holda javob bering.

1. Nima uchun matnni tarjima qilmading? (ruscha-o'zbekcha lug'at). 2. Nima uchun ma'ruzani yozmading? (daftar) 3. Nima uchun teatrga bormading? (bo'sh vaqt). 4. Nima uchun uy vazifasini bajarmading? (kitob). 5. Nima uchun jismoniy tarbiya darsiga qatnashmading? (sog'liq)

52-mashq. Savollarga inkor javobini bering.

1. Dekan hozir fakultetdami? 2. Professor O.Karimov kafedradami? 3. Opangiz kechqurun uyda bo'ladilarmi? 4. Olim ertaga ma'ruzaga qatnashadimi? 5. Farida kutubxonaga bordimi?

53-mashq. O'qing va rus tiliga tarjima qiling. Gapning ifoda maqsadiga ko'ra turlarini qo'llashga harakat qiling.

Kitob talaba tomonidan o'qildi. 2. Institutni tugatgandan so'ng iqtisodchi bo'laman. 3. Singlim maktabni bitirsa, abituriyent bo'ladi. 4. Dilshodning otasi bankda ishlaydi. 5. Men guruhimning faolligidan faxrlana-

man. 6. Mening opam fan nomzodi bo'ldi. 7. Biz do'st bo'lishimiz kerak. 8. O'qituvchi o'quvchilar bilan muzeyga ketdi.

54–mashq. So'roq yuklamasini to'g'ri talaffuz qilishda urg'u va ohangning ahamiyatiga e'tibor bering:

1. U iqtisodchimi yoki hisobchimi? 2. Sen auditor kasbini tanladingmi? 3. Men boraymi yoki sen kelasanmi? 4. Bu yil maktabni tugatdingmi?

55–mashq. Berilgan ko'makchilar yordamida yig'iq va yoyiq sodda gaplar tuzing.

To'g'risida, oldida, vaqtida, qoshida, huzurida, keyin, bilan.

56–mashq. O'qing. Yuklama va modal so'zlarni topib, ular orasidagi o'xshash va farqli tomonlarini izohlab bering.

1. Odam qo'ligina odamga abadiy haykal qo'yishi mumkin. 2. Menimcha, bu yil qish juda sovuq keladi. 3. Huddi shu payt eshik ohista ochilib, ustoz ko'rindi. 4. Baxtinga, tez yordam o'z vaqtida yetib keldi-yu, men omon qoldim. 5. Mana, nihoyat biz orzu qilgan kunlar yetib keldi.

57–mashq. O'qing. Modal so'zlarni aniqlab, turini daftaringizga yozing.

1. Darhaqiqat, bugungi sayr umrbod esda qoladigan bo'ldi. 2. Balki, shu turishda amalga oshishi kerak bo'lgan yangi-yangi loyihalarning rejasini tuzayotgandir. 3. Bu o'sha yig'ilishdagi tanqidiy mulohazalar natijasi edi, albatta. 4. Birinchidan, men hali fikrimkn tugatganim yo'q, ikkinchidan, sizga so'z berilganda gapirishingiz mumkin. 5. So'zsiz, uning har bir so'zi qonun. Shubhasiz, bunday vaziyatda faryodimiz hatto ota-onalari-mizning qulog'iga ham kirmaydi.

58–mashq. Bog'langan qo'shma gaplarning ifodalangan munosabatlarinin aniqlang va ko'chiring.

1. Kuz keldi va mevalar g'arq pishdi.

2. Yo siz keling, yo men boray.

3. Shu onda qo'ng'iroq chalindi-yu, talabalar auditoriyaga kirishdi.

4. Kim birovga chuqur qazisa, unga o'zi yiqiladi (maqol).

Kimki bo'lsa dilozor, undan el-u yurt bezor.

Kimning so'zi tog'ri bo'lsa uning xalq oldida e'tibori yuqori bo'ladi.

59–mashq. To'ldiruvchi va aniqlovchi ergash gapli qo'shma gaplarni aniqlang.

1. Shunday kunlar bo'ladiki, xalqning tarixiy taraqqiyoti uchun bir necha o'n yillarga arziydi.

2. Kim qudratli bo'lsa, o'shanga ergashish kerak.

3. Kimki o'z ishidan rozi bo'lsa, uning kayfiyati ham yaxshi bo'ladi.

4 Siz shuni unutmasligingiz kerakki, hech kim birovga o'ylash, istash, orzu qilishni man eta olmaydi.

5. Umrda shunday tantanalar bo'ladiki, bunday damlarda kishining qalbi ijodiy gayrat, mehnat zavqi va sevinchli tashvish bilan to'lib-toshadi.

60-mashq. Payt va o'rin ergash gapli qo'shma gapning xususiyatiga ahamiyat bering.

1. Bosqinchilarning aksari tog' yo'liga kirib kelgan mahalda, yerli aholi bu joyni toshlar bilan himoya qilgan.

2. Soy qayoqqa oqsa, tosh ham o'sha yoqqa dumalaydi.

3. Qayerda tinchlik bo'lsa, baxt ham o'sha yerda.

4. Qayrag'och uchidagi barglarda quyosh nurlari endigina jilva qila boshlaganda, siz kirib keldingiz.

61-mashq. Ega va kesim ergash gapli qo'shma gaplarni aniqlang, ularning bosh gapga qanday vosita orqali bog'langanini izohlang

1. Gap shundaki, har qaysi joyning o'ziga yarasha qonun-qoidasi bor.

2. Yangi gap shuki, dardingizga davo topildi.

3. Gap shundaki, u yigitda hamma narsaga qiziqish bor.

4. Sizga ravshan bo'ldiki, institutda olgan bilimlarimni o'z o'rnida ishga tatbiq eta olayapman.

5. Kimki o'zining tilsiz do'stlari uchun g'am cheksa, u yomon odam bo'lmaydi.

Qo'shma gaplardan tuzilgan maqollarni eslab qoling va mazmunini tushunib oling.

1. Bilim yo'q joyda, mardlik ham yo'q.

2. Ter to'kib ishlagan joyda, baxt-bu ajoyibot emas.

3. Qayerda tug'ilgan bo'lsang, u yerda keraksan.

4. To'g'ri yo'l turgan joyda, qiyshiq yo'ldan yurma.

5. Sevgi va murosa bo'lgan yerda-g'am yo'q.

6. Ip qayerda bo'lsa, igna ham o'sha yerda.

7. Qayerda xalq hukmron bo'lsa, o'sha yerda g'alaba va ozodlik barqaror bo'ladi.

62-mashq. Ko'chiring, qo'shma gaplarga e'tibor bering va rus tiliga tarjima qiling.

Toshkent muhim savdo yo'llari tutashgan yerda bunyod bo'lgan. Sharq bilan G'arb mamlakatlarini bir-biri bilan bog'lagan tarixiy aloqa yo'li-Buyuk ipak yo'li shu yerdan o'tganligi diqqatga sazovor.

Toshkentda ham qadimiy madaniyat va meʼmoriy yodgorliklar saqlanib qolgan. Ular orasida eng mashhurlari Koʻkaldosh madrasasi va Shayxontohur maqbarasi boʻlib, ular XVI asrda barpo etilgan va hozir davlat muhofazasiga olingan.

Eʼtibor bering:

Tovar. Bu soʻz jonli va jonsiz mol maʼnosida oʻzbek va boshqa turkiy tillarda qadimdan ishlatilgan. Mahmud Qoshgʻariyning “Devoni lugʻatit-turk” (XI) asarida xabar berilishicha, tovar oʻgʻuz lahjasida ishlatilgan va tovar formasida boʻlgan.

Turk va ozarbayjon tillarida (dovar) shaklida yuritiladigan bu “tovar” soʻzi rus tiliga XII-XIII asrlarda oʻzlashgan.

Tovarish. Rus tilidagi bu soʻz asli turkiy “tovar” (mol-merek, va ish, turkiycha “oʻrtoq”, “yaqin”, “hamkor”) soʻzidan tashkil topgan va dastlab “savdo qiluvchi oʻrtoq, savdodagi hamkor” maʼnolarini bildirgan. U XIV asrdan ishlatila boshlandi, keyinchalik maʼnosi kengaydi. “Tovarish” soʻzi hamkor, hamdam maʼnolarida ham ishlatila boshlandi.

63–mashq. Berilgan maqollarni yod oling va rus tilidagi muqobil variantini toping:

Nojoʻya oʻyin - sindirar boʻyin.

Shirin soʻz - shakardan shirin.

Bemaza qovunning urugʻi koʻp.

Bola aziz - odobi undan aziz.

Maqsadimiz - aʼlo oʻqish.

64-mashq. Berilgan soʻzlarga qavs ichidagi soʻzlardan mosini qoʻyib, qoshma gap tuzing.

Buyuk, mustaqil, ozod, ahil, mehnatkash, sabrli, obod (vatanimiz, xalqimiz).

Tuzilgan soʻz birikmalarigizni qatnashtirib, toʻrtta gap tuzing. Aniqlovchilarning tagiga chizing.

Ikkita oddiy gapdan qoʻshma gap tuzing

1. Geoximiya ximiyaviy jarayonlarni oʻrganadi. Ushbu jarayonlar Yerdan sodir boʻlmoqda.

2. Injener va olimlar koʻp mehnat qildilar. Ular fanga yangilik kiritishni xohlardilar.

MATNLAR

O‘ZBEK TILI TARIXIDAN

O‘zbek tili-oltoy tillari oilasining turkiy guruhiga kiradi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, dunyoda 24 xil turkiy til bo‘lib ularda 39 milliondan ziyod kishi gaplashadi: o‘zbeklar, ozarbayjonlar, qozoqlar, qirg‘izlar, turkmanlar, uyg‘urlar, boshqirdlar, qoraqalpoqlar, tatarlar, oltoy turklari, xakaslar va hokazo.

O‘zbek tili XI asrdan mustaqil til sifatida shakllana boshlagan va XIV asrda umumxalq o‘zbek adabiy tili vujudga kelgan.

O‘zbek adabiy tilining rivojlanishida Alisher Navoiyning xizmati juda katta. Navoiy o‘zining badiiy va ilmiy asarlarida o‘zbek tili boy til-lardan biri ekanligini amaliy isbotlab, nazariy asoslab bergan: o‘zbek tili-da ajoyib badiiy asarlar yaratgan, til masalalariga bag‘ishlangan “Muho-kamat-ul lug‘atayn” nomli ilmiy asar yozgan. O‘zbek tili asrlar davomida jamiyat hayoti bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanib kelmoqda.

- Topshiriq:** 1. Matnni o‘qing. Ushbu matn asosida savollar tuzing.
2. Til haqidagi maqollardan ayting va mazmunini tushuntiring.
3. Quyidagi so‘zlarning omonimini toping, ma’nolarini ayting va tarjima qiling.

Til, ot, o‘t, tuz

O‘zbekiston Respublikasining Davlat Madhiyasi
Mutal (Mutavakkil) Burhonov musiqasi,
Abdulla Oripov so‘zi

Serquyosh, hur o‘lkam, elga baxt, najot,
Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon!
Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon!

NAQORAT:

Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!
Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot!
Istiqlol mash‘ali, tinchlik posboni,
Haqsevar ona yurt, mangu bo‘l obod!

NAQORAT:

Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston!
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

- Topshiriq:** 1. Madhiyani yod oling.
2. Notanish so‘zlar lug‘atini tuzing va tushuntirib bering.

Mustaqillik ahillikdan

Mustaqillik deganim
Bilib qo‘y ne ekanin.
Eng avval mustaqillik
Bo‘lmoq puxta, ahillik.
Bu xil sifat insonda
Fazilatlar har onda.
Tanib ol haq – huquqing
Saqlagil odob – xulqing.
Sevgil ona yurtningni,
Ketkazma labz-burdingni.
Mag‘rur tutgil boshingni,

Oldirmagil oshingni
Har jabhada chiniqqil
Bahslarda yengib chiqqil
Gar bo‘lsang uddaburon,
Mushkuling ko‘char oson.
Mustaqillik – dadillik,
Tenglik ila ahillik.
Ochiq gap ko‘pdir sharti.
Eng avvalo, bo‘l el mardi.

(Po‘lat Mo‘min)

Topshiriq: 1. She’rni o‘qing, tovushlarga e’tibor bering. Yangi so‘zlarni yod oling va tarjima qiling.

2. Jabha, labz-burd, mag‘rur, fazilat so‘zlarining ma’nosini tushuntiring va ular ishitirokida gap tuzing.

3. Gapdagi ajratilgan so‘zning sinonimini toping: Kitob – bilim manbayi.

Mustaqil O‘zbekiston

XX asrning oxirida Vatanimiz tarixida yangi davr boshlandi. 1991-yil 31-avgustda respublika Oliy Kengashining navbatdan tashqari 6 sessiyasi Mustaqil O‘zbekiston respublikasi tashkil etilganligini e’lon qildi.

1-sentabr – O‘zbekiston respublikasining Mustaqillik kuni deb belgilandi. Xalqimizning asriy orzusi, o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi ro‘yobga chiqdi va siyosiy qaramlikdan qutildi. Dunyo xaritasida yana bitta mustaqil, to‘la huquqli, suveren davlat – O‘zbekiston respublikasi paydo bo‘ldi. O‘zbekiston respublikasining barcha fuqarolari har yili 1-sentabrda o‘z yurtining Mustaqillik kunini tantanali ravishda nishonlaydilar.

Bugungi o‘zbek xalqi o‘zining ko‘p asrlik, boy tarixiga ega.

Amir Temur, Ulug‘bek, Bobur kabi donishmand hukmdorlar hokimiyatni boshqargan zamonlarda o‘zbek davlatchiligi yuqori bosqichga ko‘tarilgan davr bo‘lgan. Bunday buyuk siymolar hukmdorligi davrida ilm-fan, madaniyat, ma’rifat va hunarmandchilik rivojlangan. Bizning ajdodlarimiz butun dunyo taraqqiyotiga asrlar davomida nihoyatda katta hissa qo‘shgan. Muqaddas yurtimiz orqali o‘tgan Buyuk ipak yo‘li esa Osiyo va Yevropadagi xalqlar va mamlakatlarni bir-biriga bog‘lab, hozirgi xalqaro hamkorlikning o‘sha zamonlardagi timsoli bo‘lib xizmat qilgan.

Topshiriq: 1. Matnni o‘qing va matn asosida savollar tuzing, so‘zlab bering.

2. Nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni qo‘yib ko‘chiring:

A) Respublikamizda mustaqillik bayrami keng ...

B) Olimning asarlari ... tanilgan.

C) ... tarixiy obidalar ko‘p.

3. Quyidagi so‘zlarning paronimlarini toping:

1. asr –

2. yuvindi -

3. asl –

4. afzal -

Davlat bayrog‘i

O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i ramzi bizning mam-lakatimiz hududida ilgari mavjud bo‘lgan g‘oyat qudratli saltanatlar bayrog‘iga xos bo‘lgan eng yaxshi an‘analarni davom ettirgan holda respub-likaning tabiatiga xos bo‘lgan xususiyatlarni, xalqimizning milliy va ma-daniy sohalardagi o‘zligini ham aks ettiradi. Bayroqdagi havo rang – zangori osmon va musaffo suvning, shuningdek, yer va osmondagi hayot manba-larining ramzidir.

Havo rang – Amir Temur davridagi bayroqning asosiy belgisi bo‘lgan.

Oq rang – tinchlik va poklik timsolidir. Ma’lumki, yosh mustaqil dav-lat o‘z yo‘lida baland-baland dovonlardan oshib o‘tishi kerak. Bayro-g‘imizga bu rang ana shu yo‘l musaffo va charog‘on bo‘lishi uchun yaxshi niyat ramzi sifatida olingan.

Yashil rang – ona tabiatning timsoli. Hozirgi vaqtda butun dunyoda atrof-muhitni muhofaza qilish harakati tobora kengayib bormoqda. Uning ramzi ham yashil rang hisoblanadi.

Qizil hoshiya – har bir tirik jon qon tomirida urib turgan hayotiy kuch, hayot ramzi.

Yarim oy – O‘zbekiston xalqining ko‘p asrlik an‘analariga muvofiq keladi, hilol va yulduzlar musaffo osmonning ramzidir.

Yulduzlar soni–12 ta bo‘lib, o‘lkamizda qadim vaqtlardan buyon mukammallik timsoli hisoblangan.

Davlat bayrog‘i bizning o‘tmishimiz, bugungi kunimiz va kelajagimiz ramzidir.

Topshiriq: 1. Matnga savollar tuzing va ularga o‘zingiz javob qaytaring.

2. o‘, i harflarining tagiga chizing va talaffuziga e’tibor bering.

Vatan kabi aziz timsol

Mamlakatimiz parlamenti 1992-yil 2-iyulda qabul qilgan “O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to‘g‘risida”gi Qonunda Davlat gerbi mustaqilligimiz ramzi ekani huquqiy asosda mustahkamlab qo‘yilishi bilan birga, uning qanday ko‘rinishga egaligi yaqqol ifodalab berilgan.

Davlatimiz gerbida xalqimizning tarixi, buguni va kelajagi o‘z aksini topgan. Unda tog‘lar, daryolar va so‘l tomoni bug‘doy boshloqlaridan, o‘ng tomoni esa chanoqlari qiyg‘os ochilgan go‘za shoxlaridan iborat chambarakka o‘ralgan, gullagan vodiy uzra quyosh zarrin nurlarini sochib turadi.

Gerbning yuqori qismida sakkizburchak, uning ichki qismida yarim oy va yulduz, markazida Xumo qushi tasvirlangan. Pastki qismida yurtimiz Davlat bayrog‘ini ifoda etuvchi chambarak tasmaga “O‘zbekiston” deb yozib qo‘yilgan.

Biz uchun suyuq va buyuk ana shu yorqin tasvirdagi har bir chiziq, har bir rang, har bir belgida muayyan ramziy ma’nolar mujassam.

Gerbda o‘z ifodasini topgan jannatmonand diyorimiz husn-tarovatiga ishorat etuvchi manzaralar-tog‘, daryo, bug‘doy boshog‘i, go‘za va chanoqlar xalqimizning tinchlik, yaxshilik, baxt-saodat, farovonlik yo‘lidagi orzu-umidlari ifodasi, quyosh, yarim oy, yulduz- jamiyatimiz jipsligi belgisi, shuningdek, omad, himmat, olijanoblik, erksevarlik va fidoyilik ramzi bo‘lgan afsonaviy Xumo qushi- bularning barchasi millatimiz, xalqimiz hayoti, tarixi, ruhiyati va an‘analari bilan chambarchas bog‘liq timsollardir.

Gerbimizda markaziy o‘rin tutuvchi Xumo qushi ramzini olib ko‘raylik. Manbalarga qaraganda, xalqimiz Xumoni azaldan davlat qushi sifatida tasavvur qilib kelgan. Zaminimizda necha ming yillar ilgari paydo bo‘lgan afsonalarda Xumo go‘zal qush qiyofasidagi baxt, taqdir va badavlatlik timsoli hisoblangan.

Shu ma’noda, O‘zbekiston xalqlarining shon-sharafi, g‘ururi, tarixiy xotirasi va intilishlarini o‘zida mujassamlashtirgan Gerbimiz jonajon Vatanimizning betakror timsoli, o‘ziga xos va o‘ziga mos davlat ramzlaridan biri bo‘lib qolgani bejiz emas.

Davlat gerbi tasviri muhrlarda va davlat idoralari maxsus bosma qog‘ozlarida, rasmiy nashrlarda, qog‘oz va tanga pullarda, qimmatli qog‘oz va obligatsiyalarda, fuqarolik pasportlarida hamda qonunda belgilangan boshqa o‘rinlarda aks ettirilgan.

Mamlakatimizda davlat ramzlari, shu jumladan, Davlat gerbi ham qonun bilan muhofaza qilinadi. “O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to‘g‘risida”gi Qonunda belgilanganidek, O‘zbekiston fuqarolari, shu-

ningdek, O‘zbekistonda istiqomat qiladigan boshqa millat vakillari O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbini hurmat qilishlari shart.

Davlat ramzlariga bo‘lgan munosabatimiz, birinchi galda, shu ramzlar to‘g‘risidagi qonunlarni puxta o‘rganish va ularga so‘zsiz amal qilishimizda yanada yaqqolroq namoyon bo‘ladi.

Davlat gerbining takrorlanayotgan tasviri, uning katta-kichikligidan qat’iy nazar, qonunda tasdiqlangan tasvirga mos bo‘lishi kerak. Bu, o‘z navbatida, Gerbni nafaqat o‘rnatish yoki tasvirini tushirish, balki targ‘ib etish jarayonida ham uni qabul qilingan tasnif asosida to‘g‘ri talqin etishni taqozo qiladi.

O‘zini mana shu tabarruk zamin fuqarosi deb bilgan, o‘z mamlakati, xalqi bilan cheksiz faxrlangan har bir inson gerbimizni, shu singari boshqa bebaho ijtimoiy-siyosiy qadriyatlarimiz bo‘lgan davlat ramzlarini Vatanimiz kabi aziz va muqaddas deb e’tirof etishi, e’zozlashi tayin.

Hamyurtlarimizning Vatan timsollarini bunday e’zozlashi, Prezidentimiz Islom Karimov aytganidek, o‘zining qadr-qimmatini, o‘z mamlakatiga va shaxsan o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash, demakdir.

Topshiriq: Matnni o‘qing, savollar tuzing, so‘zlang. Unli tovushlar talaffuziga e’tibor bering

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT TILI HAQIDAGI (YANGI TAHRIRDA) QONUNI 24 TA MODDADAN IBORAT

1-modda. O‘zbekiston Respublikasining Davlat tili o‘zbek tilidir.

2-modda. O‘zbek tiliga Davlat tili maqomining berilishi respublika hududida yashovchi millat va elatlarning o‘z ona tilini qo‘llashdan iborat Konstitutsiyaviy huquqlariga monelik qilmaydi.

10-modda. Korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va jamoat birlashmalarida ish yuritish, hisob-kitob, statistika va moliya hujjatlari – Davlat tili-da yuritiladi.

Topshiriq: O‘qing *u* va *o*‘ tovushlarining talaffuziga va yozilishiga e’tibor bering

Mustaqillik odimlari

O‘zbekistonni 150 dan ortiq davlat tan oldi. Ularning ko‘pchiligi bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatildi.

Toshkent shahrida 30 dan ortiq mamlakatlarning elchixonalari, konsulliklari vakolatxonalari va savdo uylari ishlab turibdi.

Bizning davlatimiz Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Kengashi, Xalqaro Mehnat Tashkiloti, Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti va boshqa nufuzli xalqaro tashkilotlarning tenq huquqli a'zosi-dir.

Respublikamizda 60 dan ortiq oliy o'quv yurti, shu jumladan, 17 ta universitet bor. O'zbekistonlik 2000 dan ortiq talabalar chet el o'quv yurtlarida ta'lim oladilar. Har yili O'zbekistonlik 200 dan ortiq yosh mutaxassislar va olimlar Angliya, AQSH, Germaniya, Fransiya, Hindiston, Misr va boshqa mamlakatlarning ilmiy va o'quv markazlarida o'z ixtisoslari bo'yicha bilim va malakalarini oshirmoqdalar.

Respublikada 9327 maktab, shu jumladan, 134 litsey faoliyat ko'rsatmoqda, 64 muzey, 7257 kutubxona, 36 teatr ishlab turibdi. Bugungi kunga qadar 64,9 mingga yaqin korxona va obyekt davlat tasarrufidan chiqarildi. Shularning 25,9 mingtasi xususiy mulkka o'tdi, 26,1 mingtasi jamoa, 0,4 mingtasi ijara korxonalariga aylantirildi.

Korxonalarining 2/3 qismi mulkchilikning davlatga qarashli bo'lmagan shakliga mansub bo'lib, ularda ijtimoiy ishlab chiqarishda band bo'lganlarning 60 foizi mehnat qiladi va yalpi ijtimoiy mahsulotlarning 53 foizi ishlab chiqariladi.

54 mamlakatga qarashli xorijiy firma, bank va kompaniyalarning vakolatxonalari 166 taga yetdi.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing u va o' tovushlarining talaffuziga e'tibor bering va savollar tuzing.

2. Iqtisodga oid atamalarni toping va yod oling.

3. Gapdagi ajratilgan so'zning antonimi asosida gap tuzing.

Baxilning bog'i ko'karmas.

Toshkent Moliya instituti

1931-yilda O'rta Osiyo Davlat universitetining mahalliy xo'jalik va huquq fakulteti tarkibida O'rta Osiyo Moliya - iqtisod instituti tashkil etildi (keyinchalik TMI).

1962-yilda TMIga Toshkent Xalq xo'jaligi instituti nomi berildi (TXXI).

1991-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga ko'ra Toshkent Xalq xo'jaligi institutining Moliya-kredit va hisob-iqtisod fakultetlari negizida Toshkent Moliya Instituti tashkil etildi (TMI).

Toshkent Moliya Instituti hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni, "Kadrlar tayyorlash Milliy das-

turi”ning ijrosini amalga oshira borib bozor iqtisodiyoti sharoitiga mos moliya, bank, soliq, sugʻurta, qimmatli qogʻozlar va fond birjasi, investitsion loyihalarni moliyalashtirish, buxgalteriya hisobi, audit, kasbiy pedagogik tayyorgarlik kabi taʼlim yoʻnalishlari boʻyicha bakalavrlar va magistrLAR tayyorlaydi.

Institutda kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini taʼminlovchi modeli ishlab chiqilgan va yoʻlga qoʻyilgan.

Bu model oʻz ichiga quyidagi asosiy bosqichlarni qamrab olgan:

- moliya litseyi;
- soliq litseyi;
- bank kolleji;
- bakalavriatura;
- magistratura;
- malaka oshirish instituti;
- aspirantura;
- doktorantura.

Mutaxassis kadrlar tayyorlash modelini amalga oshirish, ularni hozirgi zamon talablariga va jahon andozalariga mos boʻlishi uchun institutda 7 ta fakultet, "Soliq tashkilotlari uchun kadrlar tayyorlash markazi" va magistratura boʻlimi hamda 25 ta kafedra faoliyat koʻrsatmoqda. 350 dan ortiq professor-oʻqituvchilarning 60% foizidan ortiqrogʻi ilmiy unvonlarga ega. Hozirgi kunda institutda taʼlim olayotgan talabalar soni 5000 dan ortiq. Oʻquv jarayoniga ilgʻor texnik vositalaridan kompyuterlar, nusxa koʻchiruvchi apparatlar, proyeksion vositalar kiritilgan va shu asosda oʻqitishning yangi uslublari joriy qilingan.

Institutda xorijiy tillarni oʻrganishga katta eʼtibor qaratilgan. Barcha fakultetlarning oʻquv jarayonlarida zamonaviy texnik vositalar va til oʻqitishning yangi, ilgʻor uslublari keng qoʻllanilmoqda. Bu esa, oʻz navbatida, institut talabalarining chet el adabiyotlarini oʻrganish hamda ularni chet ellarga yuborish va turdosh universitetlar bilan oʻquv-ilmiy-uslubiy hamkorlik qilish imkoniyatini yaratgan.

Topshiriq: 1. Matnni oʻqing *I, e* unlilarining talaffuziga eʼtibor bering va savollar tuzing.

2. Siz taʼlim olayotgan fakultet haqida maʼlumot bering.

3. “Kasbim – faxrim” mavzusida bogʻlanishli matn tuzing.

Quyidagi iboralarning maʼnosiga teng keladigan soʻzni toping:

koʻngli joyiga tushdi –

xamirdan qil sugʻurganday –

tilidan bol tomadi –

bir yoqadan bosh chiqarib –

tepa sochi tikka bo‘ldi -

Quyidagi iboralarni eslab qoling.

Iqtisodiy vaziyatning keskinlashuvi – обострение экономической ситуации

Iqtisodiyot masalalari bo‘yicha mutaxassis - специалист по проблемам экономики науки

Iqtisodiy bilimlarni tarqatish markazi

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘grisida”gi qonuni, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning ijrosini amalga oshirish maqsadida institutda “Iqtisodiy bilimlarni tarqatish markazi” tashkil etilgan.

Markaz tarkibida quyidagi bo‘limlar faoliyat ko‘rsatmoqda:

- kompyuter – nashr ishlari bo‘limi;
- ilmiy-o‘quv axborot texnologiya bo‘limi;
- kutubxona;
- nashriyot bo‘limi;
- bosmaxona.

Bu bo‘limlarning faoliyati professor o‘qituvchilar, doktorantlar, aspirantlar va talabalar o‘rtasida yangi iqtisodiy va dunyoviy bilimlarni ommalashtirishga qaratilgan.

Topshiriq: 1. “Ommaviy axborot vositalari” haqidagi fikringizni bayon qiling.

2. Quyidagi so‘zlarni o‘zbek tiliga tarjima qiling va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Передача, освещение, местный, средство.

Xalqaro aloqalar

Institutda rivojlangan chet el va turdosh universitetlar bilan hamkorlik yaxshi yo‘lga qo‘yilgan. Hozirgi kunda AQSh, Angliya, Fransiya, Germaniya, Italiya, Janubiy Koreya va ko‘pgina boshqa mamlakatlarning oliy o‘quv yurtlari bilan hamkorlik shartnomalari imzolangan. Institut professor-o‘qituvchilari TESIS, AIREKS, FULBRAYT, SOROS, DAAD, AKSELS kabi dasturlar doirasida ilmiy stajirovka va malaka oshirish kurslarini o‘tib kelmoqdalar. Chet el universitetlarining olimlari, har xil dastur mutaxassislari institut o‘quv jarayoniga uzluksiz jalb qilinyapti.

Oxirgi 2 yil ichida chet el olimlari bilan hamkorlikda qator darsliklar va qo‘llanmalar nashr qilindi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtidorli yoshlarni chet ellarda ta’lim olishini quvvatlab “Umid” jam-

g'armasini tuzish to'g'risidagi 1994-yil 7-yanvar 1694-sonli farmonning ijrosi bo'yicha qator amaliy ishlar qilingan. Xususan, iqtidorli yoshlarni izlash va ularni maqsadli tayyorlashga doir uslubiy tavsiyanomalar ishlab chiqilib, bu sohada ijobiy ishlar bajarilyapti. Buning natijasi o'laroq, hozirgi vaqtda ko'plab talabalar chet el oliy o'quv yurtlarida tahsil olishmoqda.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing va tarjima qiling. "i" "e" tovushlarning talaffuziga e'tibor bering.

2. Kelgusidagi orzuingiz haqida so'zlab bering.

Madaniyat, aql, odob, axloq, tuz, ayb, e'tibor, e'zoz so'zlaridan -siz, -li sifat yasovchi qo'shimchalar yordamida sifat yasang va ular ishtirokida gap tuzing.

3. Oilangiz haqida ma'lumot bering.

Kompyuterlar tizimi

Institutda fanlar bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarni o'tkazish uchun yetarli miqdorda kompyuter sinflari xizmat qiladi. Zamonaviy kompyuterlar bilan jihozlangan test markazi faoliyat ko'rsatmoqda. Bu markazda har bir yo'nalishning maxsus fanlaridan talabalarning bilimini reyting tizimi yordamida aniqlash kompyuterlar yordamida amalga oshiriladi. Institutning barcha dekanat va kafedralari zamonaviy kompyuterlar bilan jihozlangan.

Xalqaro informatsion resurslardan foydalanish maqsadida institut professor-o'qituvchilari va talabalariga "Elektron pochta" va "Internet" global informatsion tizimlari xizmat ko'rsatmoqda. Institutda masofadan o'qitish shakli ham tashkil qilinyapti.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing va savollar tuzing. Unli tovushlarning talaffuziga e'tibor bering

2. Qanday kompyuter turlarini bilasiz? So'zlab bering.

3. Matndagi birlik va ko'plik sonda qo'llanilgan otlarni aniqlang.

Ilmiy faoliyat

Toshkent Moliya instituti Markaziy Osiyodagi Moliya, Bank, Soliq va Sug'urta, Buxgalteriya hisobi va Audit sohalari bo'yicha yirik ilmiy markaz hisoblanadi. Institutda "Bozor tizimiga o'tishda iqtisodiyotni tartibga solishning moliya-kredit mexanizmi" mavzusida ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Institut olimlari faqat bu mavzu bilan chegaralanmay, balki Davlat fan-texnika dasturida belgilangan 4 ta yo'nalish bo'yicha ham

izlanishlar olib bormoqdalar. Bu ishlarni amalga oshirishda yosh iqtisodchi olim va talabalar faol qatnashayaptilar. Institutda “Yosh iqtisodchilar” klubi tashkil qilingan. Iqtidorli talabalarning ilmiy maqolalari Markaziy jurnal, gazeta va ilmiy to‘plamlarda doimiy ravishda chop etib boriladi. Bulardan tashqari, jahon va milliy iqtisodiyotining rivojlanishiga doir muammolar yosh olimlar, aspirant va doktorantlar tomonidan ilmiy seminarlarda va konferensiyalarda doimiy ravishda muhokama qilinadi.

Institutning ilmiy va pedagogik salohiyatini oshirishda rivojlangan chet davlatlarning o‘quv-ilmiy markazlari bilan o‘rnatilgan hamkorlik muhim ahamiyatga ega bo‘lyapti.

Topshiriq: 1. Matnni o‘qing va tarjima qiling. Unli tovushlar talaffuziga e‘tibor bering

2. Matnda berilgan gaplardagi egalik qo‘shimchalarini toping.

3. “Iqtisodchi – faxrli kasb” mavzusida insho yozing.

Moliya tarixidan

Moliya fani G‘arbda XV – XVI asr o‘rtasida paydo bo‘lgan bo‘lib, O‘rta Osiyoda moliya haqida tushuncha berilgan asarni ilk marotaba yaratgan davlat arbobi va shoir Zahiriddin Boburdir (1483 – 1530).

Uning iqtisodga oid "Mubayyin" asari asosan soliqqa tortishning asosiy me‘yori va uning xususiyatlariga bag‘ishlangan.

Moliya atamasi dastlab Bobur asarida qo‘llangan. Moliyaga oid yana bir asar – “Temur tuzuklari”dir. Ushbu kitobda Movarounnahr davlatida ish yuritish, g‘azna, maosh to‘lash masalalari, soliq, soliqqa tortish, yer solig‘i va boshqa masalalar aks ettirilgan.

Moliya haqida qiziqarli ma‘lumotlarni yana Alisher Navoiy, Muqimiy, Zokirjon Furqat asarlarida uchratish mumkin.

XX asrning 20-yillarida iqtisodiyot sohasida moliya muammosi markaziy o‘rin egallagan. 1921-yilda O‘zbekiston Respublikasida birinchi pul islohoti amalga oshirilib, o‘zining ilk budjeti shakllandi. Birinchi kredit muassasalari tashkil etildi. Journallarda moliyaga oid bir qator maqolalar chop etildi. 1922-yilda Y.I. Poslavskiy va T.N. Cherdansev tahriri ostida “O‘rta Osiyo iqtisodiy hudud” kitobi yaratildi. 1927-yilda esa X. Xakimxo‘jayevning “O‘zbekistonning 10 yil ichida moliya sohasidagi erishgan yutuqlari” nomli kitobi chop etildi. Shu davrdan boshlab UODU (SAGU)ning iqtisod fakultetida moliya fani o‘quv dasturiga kiritildi, (1931-yilda esa ushbu fakultet O‘rta Osiyo moliya-iqtisod instituti sifatida ajralib chiqdi).

1931-40-yillarda O‘rta Osiyo moliya-iqtisod institutining moliya faniga oid ilmiy to‘plamlari nashr etildi.

Urush yillarida boshqa mamlakatlardan bir qator olimlarning evakuatsiya qilinishi moliya sohasining yanada ravnaqiga olib keldi. Ana shunday olimlarning tashabbusi bilan 1943-yilda aspirantura ochildi.

1948-50-yillarda birinchi nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalari yuzaga keldi. Hozirgi davrda moliya ilmi yangi bosqichlarga ko'tarilmoqda.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing va savollar tuzing. Unli va undosh tovushlarning talaffuziga e'tibor bering.

2. Savollar asosida so'zlab bering.

Sug'urta tarixidan

Sug'urta tushunchasi pul va kredit tushunchalaridan oldin shakllana boshlagan. Dastlabki jamoa tuzumi davrida har bir oila hayot uchun eng zarur oziq-ovqat zaxiralarini g'amlash zaruriyatini tushuna boshlaganda, zaxiralar yetarli bo'lmasa yoki biror hodisa tufayli qo'shimcha moddiy ne'matlarga ehtiyoj sezilsa, qo'shnilardan qarz olingan, buzilgan imoratlar hashar yo'li bilan tiklangan. Davlat yo'li bilan metallardan pul zarb qilingunga qadar oltin va kumush vositasi bilan zaxiralar to'plangan.

Asrlar davomida qo'ni-qo'shnilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar qishloq va mahalla miqyosida kengaygan. Sug'urta tartibi vujudga kelganda zarar ko'lami xo'jalik uchun katta bo'lganda jabrlangan oilalarni og'ir ahvoldan qutqarish uchun birgalashib mablag' to'plash orqali moddiy yordam uyushtirilgan. Shuningdek, savdo karvonlari uzoq safarda qaroqchilar tomonidan talansa, ko'rilgan zarar karvon ishtirokchilari o'rtasida barobar taqsimlangan. Lekin keyinchalik maxsus fond tuzilib, bu fond hisobidan faqat ko'rilgan zarar emas, balki savdogarning oila a'zolari ham bahramand etilgan.

Ayrim olimlari sug'urta termini dastlab Yevropada qo'llanilgan degan fikrdalar. Xalqaro savdodagi mol-mulk sug'urtasi haqida gap borganda Bobil davlatining yurtboshisi Hammurapi qonunlarida miloddan oldin savdo karvonlariga yetkazilgan zarar o'zaro taqsimlanib, yordam uyushtirilgani ko'rsatilgan. Bu qonun xalqaro savdo yo'li bilan boshqa mamlakat savdogarlari karvonlariga ham tarqalgan, hatto Buyuk ipak yo'li orqali safarda bo'lgan savdogarlar bu usuldan foydalanganlar.

Lekin shaxsiy sug'urta bo'yicha Yevropada miloddan oldin ayrim hududlarda, tumanlarda maxsus nikoh, vafot hodisalari bilan bog'langan o'zaro fondlar tashkil qilshgani haqida ma'lumotlar bor.

Topshiriq: Matnni o'qing va savollar tuzing. Savol asosida so'zlab bering.

Buyuk ipak yo'li

Hindistondan Sirdaryogacha, Kaspiy dengizi qirgoqlaridan Xitoygacha turli tillarda so'zlashuvchi xalqlar bir-birlari bilan yaqin aloqada bo'lganlar. Bunda karvon yo'llarining ahamiyati juda kattadir.

Bizning eramizgacha bo'lgan II asrdayoq savdo-sotiq ishlarida karvon yo'li (Buyuk ipak yo'li) janubi-sharqiy Yevropa, Eron, Kavkaz, O'rta Osiyoni Mo'g'iliston va Xitoy bilan bog'lagan.

Buyuk ipak yo'li qadimgi Xitoy va O'rta Osiyoni, so'ngra O'rta dengiz va Hindistonni bog'lagan. Shunday qilib, eng yirik karvon yo'li - Buyuk ipak yo'li butun Osiyoni, ya'ni Sharqni - G'arb bilan bog'lagan bo'lib, savdoga asoslangan bog'lanish bo'lgani uchun Buyuk ipak yo'li deyilgan. Xitoyliklar O'rta Osiyodan paxta, uzum, loviya, anor kabilarni o'z vatanlariga ko'paytirish uchun olib ketganlar. Xitoyliklar g'arbdan qog'oz, ipak, porox olib kelib ishlab chiqarishni o'zlashtirganlar. Buyuk ipak yo'li O'rta Osiyoning eng yirik markazlari – Samarqand, Buxoro va boshqa shaharlari orqali o'tgan.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing, harf birikmalarining talaffuziga e'tibor bering.

6. Savollar tuzing va shu asosida so'zlang.

3. Undosh tovushlarning talaffuziga e'tibor bering.

Tejamkorlik, vatan haqida maqollardan namunalarni daftaringizga yozing.

Mavoza tarixidan

Ko'p asrlardan buyon mavoza tovarlar va xizmatlarni boshqa tovarlarga va xizmatlarga pulsiz ayirboshlash usuli bo'lib kelgan.

O'rta asrlarda tabiiy ayirboshlash juda ommabop bo'lgan. Bu o'rinda Yevropani eslash o'rinli yoki Buyuk ipak yo'li orqali Osiyo karvonlarining G'arbga Xitoy chinnilari, Yapon ipagi va boshqa mahsulotlarni olib borib, bu yoqqa esa, metall, yog'ochdan yasalgan buyumlarni olib qaytishgan davrni eslash kifoya...

Oradan bir qancha yuz yillar o'tib, mavoza usuli hamon dolzarbligacha qoldi, biroq uning shakli o'zgardi, jumladan, mavoza ham savdoning muqobil shakliga aylandi. Endilikda, mavoza tizimi o'z mazmunini saqlab qolib, kompyuterlar bilan boshqariladigan elektron bozorni ifodalaydi. Ushbu bozor butunlay yangi operatsiyalarni bajaradi, tovarlar va xizmatlarni ayirboshlash ishlarini amalga oshiradi, moliyaviy tushumni muqobillashtiradi, samarali reklamani va kompaniyalar taqsimotini ta'minlaydi.

Topshiriq. Matnni o‘qing va reja tuzing. Tuzilgan reja asosida so‘zlang. Undosh tovushlarning talaffuziga e’tibor bering

Soliq nima?

Soliqlar davlatning korxona va tashkilotlarning har bir fuqaro topgan daromadidan foiz miqdorida undiriladigan pul mablag‘idir. Soliqlar davlat budjetini hosil qiladi. Davlat sarmoyasi iqtisodiyotni bir tekis yurgizish imkonini beradi. Minglab tadbirkorlar korxonalar, tashkilotlar, firmalar o‘z foydalaridan davlatga soliq to‘laydilar. O‘z navbatida, davlat xizmatchilariga to‘lanadigan maosh va boshqa zaruriy xizmatlar uchun to‘lovlar amalga oshiriladi.

Davlat budjeti hukumatning har yilgi daromad va xarajatlari hisobidir. Davlat budjetining asosiy vazifasi moliyaviy zaxiralar yordamida iqtisodni samarali rivojlantirish va umumdavlat miqyosidagi vazifalarni hal qilish uchun sharoit yaratishdir.

Budjetning o‘zi ikki qismdan iborat bo‘ladi: yalpi daromad va xarajatlar. Olingan soliqlar davlat budjetining daromadi bo‘lib, u obodonlashtirish, madaniy ishlar, sog‘liqni saqlash, maktab - maorif, ijtimoiy ta’minot sohasidagi chora - tadbirlar uchun ishlatiladi.

Topshiriq. Matnni o‘qing va reja tuzing. Reja asosida so‘zlab bering. Matndagi “q” tovushining talaffuziga ahamiyat bering.

Qog‘ozni paxtadan ishlab chiqarish

O‘zbekiston paxta ishlab chiqarish bo‘yicha dunyoda eng mashhur mamlakatlar qatoriga kiradi. Hozirgi kunda paxta qoldiqlaridan qog‘oz ishlab chiqarish juda katta ahamiyatga ega. Germaniyaning “ECO CX” va O‘zbekiston Respublikasi Mehnat vazirligi bilan hamkorlikda o‘zbek-nemis “Hambum DTM” qo‘shma korxonasi Namanganda tashkil etildi. Yaqin orada yiliga besh ming tonna qog‘oz ishlab chiqaradigan korxona ishga tushirilishi mo‘ljallanmoqda.

Loyihaning tannarxi 8 mln. dollar bo‘lib, ustav kapitalining 62 foizi O‘zbekistonga, 28 foizi Germaniyaga va 14 foizi Rossiyaning “Reform-express” aksionerlik jamiyatiga tegishli. Hozirgi kunda korxona ishga tushirilgan bo‘lib, unda makulatura qaytadan ishlab chiqarilmoqda. Shu bilan birga, paxtani (paxta tolasini) qayta ishlashga kerak bo‘lgan asboblarni ham ishga tushirildi. Paxtaning qoldiqlaridan qog‘oz ishlab chiqariladigan asboblarni Hindistondan sotib olib kelindi.

Topshiriq:

1. Matnni o‘qing, unga bir necha savollardan iborat reja tuzing. Matnda qo‘llangan gaplarning tuzilishiga ko‘ra turlarini aniqlang.

Quyidagi so‘zlar va so‘z birikmalarini rus tiliga tarjima qiling: kichik korxona aksiyalashtirish, xususiylashtirish, iqtisodiy iste‘molchi, ruhiy muhit, to‘lov, ishlab chiqarish.

Bank qachon paydo bo‘lgan?

“Bank” so‘zi birinchi marta Italiyada paydo bo‘lgan. Italyancha “Ban-ko” so‘zi “skamya” (kursi) ma’nosini anglatib, bundan hozirgi “bank” so‘zi paydo bo‘lgan.

Hozirgi zamon bank tizimi birinchi marta 1587-yilda Vizantiyada tashkil etilgan bo‘lib, u “Ban Ko di Rialdo” deb nomlangan. U pul qabul qilgan va pul qo‘yuvchiga ma’lum (aniq) bir so‘m miqdorida chek yozib bergan.

1619-yilda bankni “Banko del Djiro” egallaydi va u qabul qilgan oltin va kumushga tilxat bera boshlaydi. Bu tilxat pul sifatida foydalana boshlangan. Mazkur tilxat keyinchalik “bank puli” deb nomlana boshlangan.

Angliyada 1694-yilgacha (Angliya banki tuzilgunga qadar) zargarlar bankir sifatida xizmat qilganlar.

1825-yilgacha ushbu bank Angliyada yagona hisoblangan.

1782-yilga kongress tomonidan Amerikada birinchi marta “Shimoliy Amerika banki” nomli bank shakllangan.

Sharq mamlakatlarida ham pul berish tizimining o‘ziga xos ko‘rinishlari mavjud bo‘lgan. Ularni sudxo‘rlar oltin (tilla) va boshqa qimmatbaho buyumlarni garovga olib berganlar.

Topshiriq: 1. Matnni o‘qing, qo‘shma gaplarni aniqlang. Tinish belgilarining qo‘llanishiga ahamiyat bering va reja tuzing. Reja asosida so‘zlang. O‘zbekiston Respublikasida mavjud banklarni sanab bering.

2. Savollarga qo‘shma gap shaklida javob bering.

1. Nima uchun yo‘lovchilar vokzalga qarab ketayotgan edilar?

2. Sizning guruhingiz talabalari qachondan boshlab sportzalga borishadi?

3. Qo‘shma gapni davom ettiring:

1. Shahrimiz kundan kunga shunday o‘zgardiki

U shunday yaxshi ishlaydiki

Eshik yanayam katta ochildi,

Aziza xonaga yugurib kirdi-yu,

4. Qo'shma gaplarni davom ettiring

1. Institutga kirmaguncha,

Kosmik raketalarining muvaffaqiyatli uchirilishi shuni ko'rsatdiki,

5. Ikkita oddiy gapdan qo'shma gap tuzing.

1. O'qituvchi talab qildi. Biz testlarni o'z vaqtida topshirdik.

2. 5 ming yil avval oyna yasashni bilishar edi, olimlar aniqlashdi.

Buxoro

Buxoro O'rta Osiyoning ko'hna shaharlaridan biridir. Bu shahar bundan 2300 yil muqaddam Zarafshon vodiysining quyi qismida qad ko'targan. Dastavval u daryoning Zarirud nomli quyi tarmog'ining ikki sohili - bir-biriga qarama-qarshi joylashgan 3 ta qishloq shaklida paydo bulgan.

Bu qadimgi qishloqning atrofi o'sha zamonlardayoq alohida-alohida mudofaa devorlari bilan o'rab olingan edi. Shaharning bir necha darvozasi bo'lib, har bir qismiga alohida darvoza orqali kirilgan. Shaharning maxsus devor bilan o'ralgan maxsus eng baland qismiga qurilgan qo'rg'on-ark deb atalib, unda podshoh va amirlar yashagan. Arkda podshohning ko'shki va saroylaridan tashqari, xazina, pul chiqariladigan zarbxona, zindon, navkarlar uchun bostirmalar bo'lgan. Shaharning qolgan asosiy ikki qismida shahar a'yonlari, savdogarlar, hunarmandlar yashagan.

Qadimgi Buxoro Eron, Kichik Osiyo va O'rta Dengizbo'yi mamlakatlarini Xitoy bilan bog'lagan savdo yo'li – Buyuk ipak yo'lida joylashgan bo'lib, bu yo'l orqali buxorolik savdogarlar Xitoy, Hindiston, Eron va Vizantiyaga tuyalar karvonida turli xil savdo mollarini olib borganlar.

O'rta asrlarda Buxoro O'rta Osiyo va O'rta Sharqda ilm-fan, ma'rifat va madaniyatning markazlaridan biriga aylandi. Bu shaharda mashhur mutafakkir olim va adiblardan Abu Ali Ibn Sino, Narshaxiy, Rudakiy va boshqalar yashab ijod qilganlar. Asrlar davomida Buxoro O'rta Osiyoning yirik ma'muriy markazi sifatida ham tanildi.

Buxoro keyinchalik yanada rivojlandi, gullab-yashnadi. Avvalo, shaharning suv ta'minoti tubdan yaxshilandi. U to'la elektrlashtirildi va gazlashtirildi.

Shahardagi mavjud oliy o'quv yurtlarida minglab talabalar tahsil olmoqda. Buxoroda markaziy kutubxona, tarix va o'lkashunoslik muzeyi, drama teatri, ko'plab kinoteatrlar bor.

Buxoro tarixiy obidalarga boy. Shuning uchun ham, ular hozirgi kunda minglab sayyohlarning diqqat-e'tiborini o'ziga jalb etmoqda.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing va savollar tuzing.

2. Imom Al-Buxoriyning “Sahih hadislar”dan quyidagi parchalarni o‘qing, ma’nosini tushuntiring:

Uch toifa kishilarning duosi hech shubhasiz Oллоh, qoshida maqbuldir:

Mazlumlarning, musofirning, ota-onaning.

Vatanni sevmok – iymondandir.

Kishi o‘z ota-onasini so‘kishi katta gunohdir.

Milliy san’atimiz tarixidan

Markaziy Osiyo IX - XII asrlarda jahon ilm-fani taraqqiyotida mislsiz katta ahamiyat kasb etgan edi. XIV - XVI asrlarda ham Markaziy Osiyo tabiiy va ijtimoiy fanlar sohasida bir qancha buyuk olimlarni yetishtirdi, jahon fani taraqqiyotiga yanada hissa qo‘shdi. Bu davrda tasviriy san’at sohasida ham katta muvaffaqiyatlarga erishildi. Behzod, Mirak Naqqosh, Shoh Muzaffar kabi iste’dodli rassomlar yetishdi. O‘sha davrda yaratilgan tasviriy san’at yodgorliklari bizgacha yetib kelgan.

Saqlanib qolgan rasmlar orasida Jomiy, Navoiy, Behzod, Husayn Boyqaro, Bobur, Shayboniyxon va boshqa madaniyat hamda davlat arboblari suratlarini ko‘ramiz.

Kamoliddin Behzod

Kamoliddin Behzod 1455-yilda Hirot shahrida tug‘ildi. U ota-onadan juda erta yetim qoldi. Uni Husayn Boyqaroning kitobdori (kutubxonalar boshlig‘i) Mirak Haqqosh o‘z tarbiyasiga oladi. Kamoliddin rassomlik san’atiga qiziqadi, qobiliyati va iste’dodi bilan kishilarning e’tiborini jalb etadi. Ko‘p o‘tmay, ilm - fan, san’at va adabiyot ahllari orasidan o‘ziga munosib o‘rin oladi. Navoiy iste’dodli yosh rassomga alohida diqqat - e’tibor beradi, unga har tomonlama g‘amxo‘rlik qiladi. Behzod 1510-yilgacha Hirotida yashab, ijod qiladi. Keyin esa u Ozarbayjonga - Tabrizga boradi. U yerda poytaxt kutubxonasi va san’atkorlariga boshliq qilib tayinlanadi. Kamoliddin Behzod 1533 -1537-yillar o‘rtasida vafot etadi.

Behzodning zamondoshlari hamda keyingi davrning olimlari uni “Sharq Rafaeli” deb nomlashgan. Behzod tasviriy san’atning ulug‘ namoyandasi bo‘lib, u rassomlikda “Hirot maktabi” deb nomlangan yangi bir ijodiy uslubning asoschisi bo‘ldi va ustoz san’atkor sifatida Markaziy Osiyo, Eron, Ozarbayjon va boshqa o‘lkalar tasviriy san’atining taraqqiyotiga samarali ta’sir etdi.

Topshiriq: 1. Matnni o‘qib undosh tovushlarning talaffuziga e’tibor bering, reja tuzing.

2. Bizga zamondosh rassomlar haqida so‘zlang.

Musiqqa san'ati tarixidan

Markaziy Osiyoda IX - XII asrlarda me'morchilik, tasviriyy san'at, naqqoshlik san'ati bilan birgalikda musiqqa san'ati ham taraqqiy etdi. Buyuk allomalar Forobiy, Ibn Sino, Rudakiy va boshqalar musiqqa katta e'tibor berdilar. Ibn Sino musiqqa doir mulohazalarni "Kitob ush-shifo" asariga alohida bob sifatida kiritgan. Ibn Sino musiqaning estetik ahamiyati va ta'sir kuchiga shunchalik e'tibor berar ediki, u ayrim jismoniy va ruhiy kasalliklarni musiqqa kuylari vositasi bilan davolash mumkin degan fikrni ilgari surgan edi.

Dunyo adabiyotining yirik namoyandalardan biri Abu Abdullo Rudakiy ud va chang yordamida xalq qo'shiqlarini kuyga solib, mohirlik bilan ijro etar edi.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing va savollar tuzing. Savollar asosida so'zlang. Undosh tovushlarning talaffuziga e'tibor bering

2. Quydagi so'zlarni tarjima qiling: muhim, ijodiy, qobiliyat, san'atning manbayi, tasviriyy san'at, namoyanda, chang, mohir.

Yulduz Usmonova

Bugungi o'zbek san'atida O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Yulduz Usmonova katta mavqega ega. U o'zining jozibador qo'shiqlari bilan xalq hurmatiga sazovor bo'ldi.

Yulduz Usmonovanning repertuaridan o'zbek qo'shiqlaridan tashqari qozoq, uygur, rus va boshqa xalqlarining qo'shiqlari ham o'rin olgan. Chunonchi, Yu.Usmonova "Dunyo" qo'shig'ini ingliz tilida Gollandiyada ijro etib, chet elda ham tomoshabinlar olqishiga sazovor bo'lgan.

Yu. Usmonova ijro etgan qo'shiqlarini tinglagan har bir inson teran fikrlash tarzidagi o'ziga xoslik tuygusini tuyadi.

O'zbek xalqining farzandi, sevimli san'atkori Yu.Usmonovanning qo'shiqchilik san'ati borasida qilgan mehnati hech bir mubolag'asiz, el ardoqlagan ustoz san'atkorlar mehnati bilan barobar turadi.

Topshiriq: 1. Matnni o'qib reja tuzing va reja asosida so'zlab bering. Undosh tovushlarning talaffuziga e'tibor bering.

Fe'llarning tuslanishi va zamon kategoriyasiga ahamiyat bering.

3. O'zingiz yoqtirgan o'zbek san'atkorlari haqida fikr bildiring.

Qomusiy olimlar

Islomgacha ming yillar ilgari ma'rifat (maorif) markazi Gretsiya bo'lib, butun mamlakatlar greklar ta'sirida bo'lgan. Faylasuf va matematik Aristotel, Ptolomey, Arximedlar olamni tasvirlaganlar. Gippokrat va Ga-

lenlar tibbiyot traktatini, ularning asarlarini saqlaganlar va ko'chirib olganlar. Biroq ularning ko'pchiligini mutaassib (fanatik)lar ta'qib qilganlar. Ular Eronga qochib borganlar. Sharqda ularning qarashlari yanada yuqori ko'tarilgan va sharq falsafasi bilan birlashgan. Masalan, rim raqamlari sharqda musulmonlar tomonidan takomillashtirilgan. Xuddi ana shu taraqqiy ettirilgan hisob tizimidan hozirda foydalanilmoqda.

Qachonlardir bu raqam (sifr)lar "algorism" deb yuritilgan, ya'ni IX asrda yashagan matematik Al-Xorazmiy nomi bilan bog'langan. O'rta asr olimlari orasida buyuk allomalar, mutafakkirlardan Ibn Sino (Avitsenna) Buxoro yaqinida tug'ilgan bo'lib, u tibbiyot, matematika, astronomiya, falsafa kabi fanlar bilan shug'ullangan. Uning "Tib qonunlari" asarida ko'p kasalliklarning paydo bo'lish sabablari, alomatlari, shuningdek, 760 (yetti yuz oltmish)dan ziyod dori-darmonlar ro'yxati keltirilgan. X asrda yashagan Al-Ma'sudiy geografiya, biologiya va boshqa ilmlar bo'yicha asarlar yaratgan. Darvindan 900 (to'qqiz yuz) yil avval (oldin) evolutsiya nazariyasini taklif etgan buyuk alloma olimdir.

Topshiriq: 1. Mavzuni o'qing, fe'llarning tuslanishi va zamon kategoriyasiga e'tibor bering.

2. Reja asosida so'zlang.

Xorazmiy

Xorazmiy ilk matematika faniga asos solgan allomalardan. U Farq'oniy, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino kabi allomalar bilan zamondosh. Bu olimlar o'z asarlarini arab tilida yozganlar. Chunki o'sha davrda mamlakatimizga islom dini bilan birga arab tili va madaniyati ham kirib kelgan.

Abu Abdulla Muhammad-Ibn Muso 780-yilda Xiva shahrida tug'ilgan. U yoshligidan matematikaga juda berilgan va o'zining qobiliyati bilan xalq o'rtasida hurmatga sazovor bo'lgan edi. U Sharq kutubxonalarida mavjud bo'lgan ilmiy asarlarni qunt bilan o'rganadi. Matematika, astronomiya, geometriya, geografiya, tibbiyot va tarixni chuqur egalladi. Xorazmiy arab, fors, hind va yunon tillarini ham o'rganadi bu tillarda yozilgan asarlarni mutolaa qilib o'z bilimini oshiradi.

Xorazmiy tomonidan yozilgan "Qisqargan Sindirhund" kitobida astronomiya, matematikaga oid fikrlar bildirilgan.

Xorazmiy algebra fanining asoschisidir. U birinchi bo'lib "Aljabr va muqobala" degan asarini yozadi. Asar lotin va boshqa tillarga tarima qilinib, butun dunyoga tanildi. Bu kitobning bir qismi hozirgi Aljabr (algebra) ga aylanib ketdi.

Muhammad Muso Xorazmiy butun dunyo olimlari tan olgan buyuk siymo edi. G'arbda al-Xorazmiyning lotinlashgan nomi -“Algaritmus”.

Xorazmiy Bag'dodga kelgandan so'ng astronomik va geodezik kuza-tishlarga rahbarlik qiladi. Bu yerda “Yangi astronomik jadvallar” (ZIJ)ni yozadi. Asar 1126-yilda lotin tiliga tarjima qilingan.

Muhammad Muso Xorazmiy geografiya sohasida “Yer sur'ati kitobini yozadi.

Xorazmiy yerni 7 iqlimga bo'ladi, yer xaritasini chizadi. Olimning 4 tagina xaritasi bizgacha yetib kelgan. (Yaqin va O'rta Sharq xalqlari, Azov dengizi va Nil daryosi xaritasi).

Xorazmiy sathlarni o'lchash haqida, quyosh soati to'g'risida va boshqa sohalarida ham ko'p asarlar yozgan. Lekin olimning asarlarining arab tilida yozilgan asl nusxasi bizgacha yetib kelmagan. Uning asarlari-dan faqat Yevropa tillariga tarjima qilinganlargina saqlanib qolgan.

Xorazmiy 847-yili vafot etgan.

Topshiriq: Matnni o'qing. Savollar tuzing va so'zlab bering.

Abu Rayhon Beruniyning iqtisodiy ixtirosi

Pul paydo bo'lgan davrdan boshlab, ayniqsa, tanga shaklidagi turli metallardan pul zarb etish boshlangan. Misrda Movaroyinnahr va Xuro-sonda juda katta miqdorda to'la qiymatga ega bo'lmagan tangalar zarb etish avjga chiqqan. Masalan, muomalada bo'lgan “Ismoiliy” dirhamlari qimmatga ega bo'lmagan metallardan zarb qilingan. Buxoro dirhami – “gitrifiy” yoki past sifatli kumushdan yasalgan “Muhammadiy” tangalar muomalaga chiqarilgan. Bunday hol turli xil qallobliklarning, aldashlar-ning kuchayishiga qulay sharoit yaratdi. Buning oqibatida oltin dinorlar ham muomalada qatnashmay qolishiga olib keldiki, natijada oltin tangalar oddiy tovarlar kabi tortib beriladigan vaziyat vujudga keldi.

Ma'lumki, Abu Rayhon Beruniy mineralogiya va metallshunoslik bo'yicha o'z davrning eng yirik olimi edi. U iqtisodiy taraqqiyotga putur yetkazayotgan bunday ahvolga qarab turmadi. U juda katta tadqiqotlar, izlanishlar, amaliy tajribalar o'tkazib, minerallar tarkibidagi qimmatbaho metallar hissasini topish uslubi–maxsus o'lchov asbobini yaratdi. Bu asbob pul munosabatlari tarixida, uning rivojlanishida bebaho ahamiyatga ega bo'lgan. Bu asbob yordamida turli metallardan yasalgan tangalar tarkibidagi qimmatbaho metallarning haqiqiy miqdorini o'lchash mumkin bo'ldi. Bun-day asbobning yaratilishi pullar o'rtasidagi haqiqiy nisbatlarni aniqlash, ularni o'zaro almashtirishning adolatli asoslariga ega bo'lish imkoniyatini berdi. Beruniy o'zi yasagan asbobning tuzilishini, uning qanday mexa-

nizmlardan va qay usulda yasalganini “Mineralogiya” nomli asarida bayon qilgan.

Topshiriq: Matnda ishlatilgan tinish belgilarga e’tibor bering.

Zahiriddin Muhammad Bobur

Zahiriddin Muhammad Bobur–buyuk davlat arbobi, olim, mutafakkir adib. Bobur yoshligidanoq davlatini idora qilgan. Bobur davlat arbobi sifatida o‘z xalqini o‘ylab iqtisodiyotga (reforma) isloh ishlarini kiritgan. Xalqning turmush sharoitini yengillashtirgan.

Bobur elga tanilgan adib, uning “Boburnoma” nasriy asari esa dunyoga mashhur. Bu asar bir necha tillarga tarjima qilingan, shu bilan birga, Bobur lirik shoir. Uning g‘azallarida sevgi, hijron, vatan ishtiyoqi motivlari kuylanadi. Bobur–olim, u o‘zbek tilshunosligiga yangilik kiritdi, ya’ni o‘zbek alifbosini yaratdi. Bu alifbo 4 yil hukm surdi, keyin bekor qilindi.

Bobur vatandan yiroqda bo‘lsa ham, Vatan ishtiyoqida yashaydi, u umrining oxirigacha Vatan sog‘inchi bilan yashaydi. U Agrada vafot etadi.

Topshiriq: 1. Matnni o‘qing va savollar tuzing. Undosh tovushlar talaffuziga e’tibor bering.

2. Savollar asosida so‘zlab bering.

3. Shoirning quyidagi ruboiylaridan namunani yod oling.

Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidir,
Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidir.
Yaxshi kishi ko‘rmagay yomonlik hargiz
Har kimki yomon bo‘lsa, jazo topqusidur.

* * *

Yod etmas emish kishini gurbatda kishi,
Shod etmas emish ko‘ngilni mehnatda kishi,
Ko‘nglum bu g‘ariblikda shod o‘lmadi oh,
Gurbatda suyukmas emish, albatta kishi.

Amir Temurning iqtisodiy siyosati

Sharq iqtisodiy tafakkurining rivojlanishida ulug‘ bobokalonimiz, sohibqiron, buyuk sarkarda Amir Temurning iqtisodiy g‘oyalari, u ishlab chiqqan va amalda yuritgan iqtisodiy siyosat mislsiz ahamiyatga ega Temur iqtisodiy g‘oyalarining o‘ziga xos ulug‘vorligi shundaki, ular xayoliy emas, balki aniq hayotdan kelib chiqqan va unda o‘z ifodasini topgan.

Temurning iqtisodiy g‘oyalari “Temur tuzuklari” asarida bayon etilgan. Unung iqtisodiy g‘oyalari va siyosati zahirida inson, uning manfaati, farovon va tinch hayot kechirish tashvishlari yotadi. U odamlarga kasb-

hunar berish, ish bilan ta'minlash, tadbirkorlik faoliyati va tijorat ishlari bilan mashg'ul bo'lish uchun yetarli sarmoya berish, yetarli uy-joylar qurib berish haqida qayg'uradi.

Sohibqironning iqtisodiy qarashlari va yuritgan yangicha iqtisodiy siyosat tarbiyani yo'lga qo'yish ishlarida biz uchun muhim dasturulamalar tarixiy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. Bunday iqtisodiy qoidalar Garbdan 300-400 yil ilgari amal qilindi, hayotiy tajribadan o'tdi.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, savollar tuzing va so'zlab bering.

2. Quyidagi so'z birikmalari va so'zlarni tarjima qiling:

Tafakkur, sarkarda, hayot tashvishlari, tadbirkorlik faoliyati, manfaat, sarmoya berish, iqtisodiy qoida, g'oya, mislsiz, dasturulamalar.

Alisher Navoiy va iqtisodiyot

Navoiy yashagan davrda markazlashgan Davlat yanada mustahkamlandi, mamlakat iqtisodi birmuncha rivojlandi. Qishloq xo'jaligi va hunarmandchilik sohasida muayyan yutuqlarga erishildi. Alisher Navoiy buyuk insonparvar, mutafakkir va ulug' shoir bo'lib, uning butun ijodi insonning barkamollikka yetishuviga xalaqit beruvchi salbiy illatlarni bartaraf qilishga qaratilgan. Navoiy zamonida tashqi savdo rivojlangan. Navoiy mahalliy va ajnabiy savdogarlar faoliyatini kuzatar ekan, ular haqida o'z fikrini bayon qiladi: savdogar dastlab halol rizq topishi, jamiyatga xizmat qilishi kerak. U tog'-toshlar va dasht-biyobonlarda tuya suradi, dengiz mavjlari va suv toshqinlarida foyda va zarar ko'radi. Halol rizq topaman deb uzoq mashaqqatli yo'llarni bosadi. Ammo ayrim insofsiz savdogarlar esa xaridorlarni, ayniqsa, faqirlarni aldab, ularning hisobiga yashaydilar. Shu sababli ularning bo'yinlarida faqirlarning haqlari bor.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing va savollar tuzing. "J" undoshining talaffuziga e'tibor bering.

2. Shoirning ibratli hikmatlari va ruboiylaridan namunani yod oling.

Ruboiylar

G'urbatda g'arib shodmon bo'lmas emish,
El anga shafiqu, mehribon bo'lmas emish.
Oltin qafas ichra gar qizil gul butsa,
Bulbulga tikondek oshyon bo'lmas emish.

Jondin seni ko'p sevarmen, ey umri aziz,
Sondin seni ko'p sevarmen, ey umri aziz.
Har neniki sevmak ondin ortiq bo'lmas,
Ondin seni ko'p sevarmen, ey umri aziz.

HIKMATLAR

Tilga ixtiyorsiz– elga e'tiborsiz.

Sihat tilasang – ko'p yema,
Izzat tilasang – ko'p dema.

Odamiy ersang demagil odamiy,
Onikim yo'q xalq g'amidin g'ami.

Abdurauf Fitratning iqtisodiy g'oyalari

O'zining butun ongli hayotini qurbon qilgan allomalarimizdan biri Abdurauf Fitratdir. U o'z vatani – Turkistonni mustaqillikka ikki yo'l bilan erishish mumkinligini chuqur his qildi va bu yo'lda qat'iy va shijoat bilan kurash olib bordi. Mustaqillikka erishishning birinchi yo'li – xalqni ma'rifatli qilish, ziyo tarqatish, dunyo xalqlari erishgan ma'rifat va madaniyatdan bahramand etish, odamlarda iqtisodiy fikrlash tuyg'usini uyg'otish, Vatan taqdiri va kelajagi uchun mas'ullik ruhida tarbiyalash; ikkinchi yo'l – Turkistonning o'z milliy iqtisodiyotini yaratish, mustaqil iqtisodiyot asoslarini qurish g'oyasidir. Buning uchun Turkiston zaminida foydalanilmay yotgan tabiiy yerosti boyliklarini o'zlashtirish, milliy hunarmandchilikni jahonning ilg'or mamlakatlari erishgan yutuqlar asosida rivojlantirish, zamonaviy sanoat korxonalarini qurish, xorijiy texnika, sarmoya va ilm-fan yutuqlarini milliy iqtisodiyot manfaatlariga jalb etish, Vatanning buyuk kelajagini yaratish, uni ozod va obod ko'rish uchun kurashish lozim, deb bildi. O'z goyalarini amalga oshirish uchun asarlar yozdi, maktablar tashkil etdi, ma'rifat ishlari bilan shug'ullandi. Buyuk ma'rifatparvar Fitratning iqtisodiy dunyoqarashi bayon etilgan asarlaridan biri - "Hind sayyohining qissasi"dir. Bu asarda milliy iqtisodiyotni barpo etish g'oyasi, Turkistonni iqtisodiy-ijtimoiy rivojlantirish to'g'risidagi muallifning taklif va mulohazalari bayon etilgan.

Fitrat o'z yurtini iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyot yo'liga va xalqini farovon hayot kechirish tarziga olib chiqishining asosiy yo'li Turkistonga Yevropa fani, madaniyati, texnika, texnologiya, sarmoya va ilg'or tajribasini keng miqyosda va tez sur'atlar bilan kiritishda deb ta'kidladi. Buning uchun ikkilanish, g'ayridin ilmi va texnikasini kiritishdan cho'chimaslik, sarosimaga tushmaslik kerak, deb ta'lim beradi: "Chunki, - deydi olim, - Yevropa xalqlari ham bir vaqtlar g'oyat qoloq va qashshoq bo'lgan bir davrda Sharq xalqi madaniyati, tajriba va amaliyotini qo'llash orqali yuksak taraqqiyotga chiqib olganlar. Zero bundan 1000 yillar ilgari Yevropa xalqlari iqtisodiy va ma'naviy qoloq bo'lgan davrlarda Sharq xalqlari

insoniyat sivilizatsiyasining ancha yuqori darajasida bo‘lganlar". Shu ma'noda yozuvchi farangistonlik muallim Sharl Saniviyusning quyidagi fikrlarini yuqoridagi xulosaning isboti sifatida keltiradi: "XI asrda Ispaniya bilan Turkiston o'rtasida savdo karvonlari bimalol borib kelardi. Yevropaliklar musulmonlar taraqqiyotini qabul qilib, kasb va ilm o'rganish niyatida islom shaharlarida tahsil olar edilar. Yevropa musulmonlar bilan aloqada bo'lish yo'li orqali taraqqiy etgan. Yevropaliklar islom olamidan quyidagilarni qabul qilgan.

Ziroat: ko'k, bug'doy, tut daraxti, guruch, xurmo, limon, mandarin, paxta, qahva va nay shakar.

Sanoat: shoyi gazlamalar, zar to'qish, shisha, oyna va qog'oz.

Ilm-fan: aljabr va al-muqobala, handasa, chizmachilik, kimyo va h-o. Islom ahli Yunon, Eron, Hind va Chinning ilm-fan ixtirolarini to'plab va o'zlaridan ko'pgina narsalarini qo'shib, oqibatul-amr, bularning barchasini yevropaliklarga topshirdilar."

Abdurauf Fitrat xalqni ilg'or Ovrupa fani, sanoati texnikasini egalashga, o'z yurtini taraqqiy ettirishga chaqiradi. Uning g'oyalari biz uchun bugun ibratli va foydalidir.

Topshiriq: Matnni o'qing, reja tuzing va so'zlab bering. Bizga zamonadosh bo'lgan iqtisodchilar haqida fikringizni bildiring.

Matnda egalik affikslarining ifodalanishiga e'tibor bering.

Maqsud Shayxzoda "Yillarning salomin yillarga eltib" she'ridan parcha

Yillar o'tib ketar bizdan so'ramay,
Yakshanba, dushanba, seshanba kabi.
Kunduzlar tunlarning sochin taramay,
O'polmas tonglarning pushti rang labin.
Ha, yillar o'tadi, zamon ketadi,
Sen va men qolamiz aziz birodar.
Yurt qolar, el-ulus qolar abadiy,
Va biz quvonch tashib pochtalyon qadar.
Yillarning salomin yillarga eltib,
Boramiz yillardan yillarga o'tib.

Topshiriq. She'rni oqing, mazmunini tushuntiring va yod oling.

Abdulla Oripov

Abdulla Oripov hozirgi o'zbek she'riyatining yirik vakili, mohir tarjimoni va jamoat arbobidir.

Abdulla Oripov 1941-yil 21-martda Qashqadaryo viloyatidagi Neko'z qishlog'ida tug'ilgan. 1958-yili o'rta maktabni oltin medal bilan bitirib, shu yili Toshkent Davlat universiteti filologiya fakultetiga o'qishga kiradi.

A.Oripov o'quvchilik yillaridayoq she'rlar yozishda mashq qila boshlagan. Uning ilk she'rlari birinchi marotaba tuman gazetalarida e'lon qilinadi.

Talabalik yillarida esa she'rlari respublika matbuotida bosilib chiqib, adabiy jamoatchilik e'tiborini tortdi.

Shoirning ilk to'plami 1965-yili shoir Mirtemir tahriri ostida "Mitti yulduz" nomi bilan nashr qilinadi. Shundan so'ng 1966-yilda "Ko'zlarim yo'lingda", 1969-yili "Onajon", "Ruhim", 70 - yillarda "Buloq", "O'zbekiston", "Yurtim shamoli", "Hayrat", "Yuzma-yuz", 80-yillarda esa "Najot qal'asi", "Yillar armoni" kabi qator to'plamlari chop etildi.

1968-yil Abdulla Oripov Oybek, Uyg'un, Mirtemir tavsiyalari bilan Yozuvchilar uyushmasi a'zoligiga qabul qilinadi. U avval "Yosh gvardiya" nashriyotida, keyinroq, G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyotida bo'lim muharriri, "Sharq yulduzi" jurnalining she'riyat bo'limi mudiri, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining adabiy maslahatchisi, Yozuvchilar uyushmasi Toshkent bo'limi mas'ul kotibi, "Gulxan" jurnali bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasi Yozuvchilar uyushmasi kotibi lavozimlarida ishladi.

Abdulla Oripov O'rta asr italyan shoiri Dantening "Ilohiy kome-diya"sidan "Do'zax" dramasini, venger dramaturgi Xeltonning "Soqovritsar" nomli she'riy dramasini, Pushkin, Nekrasov she'riyatini o'zbek tiliga tarjima qilgan.

A.Oripov 1983-yili Hamza nomidagi Respublika Davlat mukofotiga sazovor bo'ldi. Unga adabiyot sohasidagi xizmatlari uchun 1989-yili "O'zbekiston Xalq shoiri" unvoni berildi. U O'zbekiston Qahramoni hamda Yozuvchilar uyushmasining raisidir.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing, savollar tuzing va so'zlang. Quyidagi she'rni yod oling, mazmunini so'zlang.

Tilla baliqcha

Tuxumdan chiqdi-yu keltirib uni
Shu loyqa hovuzga tomon otdilar.
Tashlandiq ushoq yeb o'tadi kuni,
Xoru xos, xazonlar ustin yopdilar.

Dunyoda ko‘rgani shu tor hovuzcha
Va mudroq tollarning achchiq xazoni.
Menga alam qilar, tilla baliqcha
Bir ko‘lmak hovuz deb bilar dunyoni...

2. Siz sevgan asaringiz haqida insho yozing.

Iqtisodiyotni nimaga o‘rganish kerak?

Zamonaviy odamga iqtisodiy bilimlarsiz yashash qiyin. Ovqat, shart-sharoit, kiyim, bo‘sh vaqtni o‘tkazish bu – hammasi iqtisodiy kuch bilan aniqlanadi. Iqtisodni o‘rganish – bu hayotni yaxshiroq tushunishga va to‘laqonli hayot kechirishga imkon beradi. Iqtisodiy kuchlar biznes olamida qabul qilinadigan qarorlarga ta’sir qiladi. Iqtisodning keng tarqalgan belgilaridan biri bu – odamlar turmush talablarini qanday qondirishlari to‘g‘risidagi bilimdan iborat.

Zamonaviy iqtisodiyot faniga XVII asrda asos solingan. O‘sha davrdan buyon iqtisodchilar tomonidan iqtisodiy resurslardan to‘g‘ri foydalanish, ularni o‘rganish va tushuntirish usullari ishlab chiqilmoqda.

Iqtisodchilar uchun ikki dunyo mavjud:

Joriy dunyo va kelajakdagi dunyo.

Topshiriq: Matnni o‘qing, savollar tuzing. 2. Savollar asosida so‘zlab bering. Qo‘shma gaplarga izoh bering.

Eslab qoling:

1. “Ekonomika” so‘zi grekcha so‘zdan olingan bo‘lib, o‘zbek tilida “uy ho‘jaligini tebratish san’ati” degan ma’noni anglatadi.

2. Xalqlarning madaniyati o‘sib borishi bilan kiyim turi ko‘paydi.

3. O‘zbeklarda do‘ppi, to‘n, mahsilar milliy kiyim hisoblanadi.

4. Turmushimiz bundan ham yaxshi bo‘lishi uchun astoydil mehnat qilishimiz kerak.

5. Mehnatimiz unumli bo‘lishi uchun ilimli bo‘lishimiz kerak.

E’tibor bering:

Bizga zamondosh A.Oripov, E.Vohidov, M.Yusuf, O‘.Hoshimov, H.Xudoyberdiyeva, Oydin va boshqa o‘zbek adiblarining asar va she’rlarini xalq juda sevib o‘qiydi.

E’tibor bering:

Sharqda, xususan, Turkiston mintaqasida pul muomalasining joriy etilishi qadimiy tarixga ega. Qadimgi davrning mashhur tarixchisi Ge-rodot: “Bilishimcha... Eng birinchi bo‘lib lidiyaliklar tanga zarb etishgan, hamda

oltin va kumush tangalarni muomalaga kiritishgan”,-degan bo‘lsada, biroq Turkiston hududida miloddan ilgarigi bir minginchi yillardayoq yombilar (oltin va kumush quymalar) muomala vositasi sifatida qo‘llangani aniq. Ular tangalar kabi o‘zlarining hajmi va turiga ko‘ra farqlangani ma’lumdir. Demak, pul muomalasi ilk bor Turkiston mintaqasida paydo bo‘lgan. So‘ng boshqa o‘lkalarga yoyilgan.

Topshiriq: Yangi so‘zlarning ma’nosini tushuntiring. Hozirgi muomaladagi pul tushunchasi haqida fikr bildiring.

Tayvanning madaniy yuksalish yo‘li

Tayvan Xitoydan sharqda joylashgan kichik oroldir. 1949- yilgacha u ushbu davlat tarkibiga kirar edi. Keyinchalik Tayvan mustaqil deb e’lon qilinib, g‘arb dunyosining tarkibiy qismiga aylandi. Tayvan – ikki tilli mamlakatdir, xalqi xitoy va ingliz tillarida erkin so‘zlashadi.

Mustaqillikning birinchi yillarida mamlakatda maktablar yetishmasdi, ko‘pchilik odamlarning bolalari uchun daftar va portfellar sotib olish imkoniyatlari yo‘q edi, butun sinf bitta darslik bilan o‘qir edi.

Hukumat savodsizlikni tugatish yo‘lida chora-tadbirlar olib borar edi. Ko‘p maktablar qurildi, oldin majburiy olti yillik, yillar o‘tib to‘qqiz yillik majburiy ta’lim kiritildi. Hozirgi vaqtda Tayvanning aholisi 20 milliondan iborat bo‘lib, bu mamlakatda 120 universitet va kollejlarda faoliyat ko‘rsatmoqda.

1976-yili butun dunyo Tayvanning iqtisodiy jihatdan tez sur’atlar bilan yuksalayotgani to‘g‘risida gapira boshladi. Mamlakat prezidenti “milliy madaniyatning saviyasini ko‘tarish, ichki siyosatning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi”, deb ta’kidladi.

Hukumat boshchiligida Madaniy taraqqiyotni rejalashtirish Kengashi tuzilib, unga mashhur olimlar, adabiyot va san’at arboblari kiritildi. Provinsiyalarda 18 ta madaniyat markazlari tuzilib, har yilgi ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar uchun 10 million dollardan ajratildi. 210 gazeta, 4200 jurnal, 180 noshirlik agentligi, 3297 kitob nashriyotlari, 3 telestansiya, 33 radiostansiya, plastinka chiqaruvchi 746 firma-ushbu targ‘ibot va ma’rifatparvarlik tashkilotlar hukumat tomonidan rejalashtirilgan masalalarni hal etish uchun tayinlangan.

Topshiriq. 1. Matnni o‘qing, qo‘shma gaplarni aniqlang. Reja tuzing va so‘zlab bering.

2. Quyidagi so‘zlarni rus tiliga tarjima qiling: yashash tarzi, mavjud bo‘lmoq, oldini olish, ijtimoiy yordam berish, qabul qilingan choralar natijasida, boy bermoq, hajm, hamma muammolar, hal etilmadi.

3. Qo'shma gapni tugating:

1. Mening otam o'sha joyda ishlab,.....

2. Samarqand shahri

4. Ikkita oddiy gapdan qo'shma gap tuzing.

1. Geoximiya ximiyaviy jarayonlarni o'rganadi. Ushbu jarayonlar Yerdan sodir bo'lmoqda.

2. Injener va olimlar ko'p mehnat qildilar. Fanga yangilik kiritishni xohlardilar.

5. Qo'shma gapni davom ettiring

1.mutaxassis bo'lish uchun, o'zi tanlagan kasbining nozik bo'lgan xususiyatlarini tushunmog'i lozim.

2. Musiqa tovushlari qayerdadir eshitilmoqda.....

Xitoy iqtisodiy siyosatining xususiyatlari

Xitoyda bozor reformalari 1978-yil dekabr oyida boshlangan. Uning asosiy xususiyatlaridan biri shuki, ular Kompartiya tomonidan olib borildi, va Xitoy o'zining iqtisodiyotiga bozor munosabatlarini joriy etib, sotsialistik mamlakat bo'lib qolaverdi.

Ushbu reformalar yuqoridan emas, hukumatning ko'rsatmalaridan emas, balki quyi qismdan, ya'ni xalqdan boshlandi. Anxoy provinsiyasida dehqonlar kolxozni tarqatib, mas'ul uy xo'jaliklari tizimini tuzishdi. So'ng ularning tajribasi boshqa provinsiyalarda foydalanildi va shahar hamda qishloqlarda kichik bozorlar ishlashiga ruxsat berildi.

Reforma birinchi bo'lib qishloq xo'jaligida boshlanganligi tufayli, u tez sur'atlar bilan rivojlana boshladi. Dunyoda bug'doy yetishtirish bo'yicha Xitoy eng yirik ishlab chiqaruvchiga aylanib, ushbu darajadagi yetishtirilayotgan miqdor-dunyo aholisining beshdan bir qismini boqish uchun yetadi.

Xitoy studentlariga chet ellarda o'qish uchun ruxsat berildi: 1978-yildan 1992-yilgacha taxminan 160000 eng iqtidorli xitoy yoshlari chet elga o'qishga chiqib ketdi.

Maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ) tashkil etilib, mamlakatning boshqa rayonlariga qaraganda, ularning har biriga katta tajribalar erkinligi berildi.

Topshiriq. 1. Mavzuni o'qing. Savollar tuzing va so'zlang. Qo'shma gaplarning tuzilishiga e'tibor bering.

2. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling: korxona, muvaffaqiyatga erishish, ishlab chiqarishdagi muammolarning vujudga kelishi, muho-

kama qilish, yashash minimumi, moliyalashtirishning budget sferasi, o'rnatish, taqiqlash.

3. Ikkita oddiy gapdan qo'shma gap tuzing

1. Loyiha hali tayyor emas. Zavodga boriladigan komandirovka (hizmat safari) qoldirildi.

2. Gazetada bitta ilmiy-tekshirish instituti to'grisida maqola berilgan edi. Ushbu institutda tabiatni muhofaza qilish muammolari bilan shugullanadilar.

4. Savollarga javob bering

1. So'zga chiqmoqchi notiq nima sababdan o'zining nutqini boshlamadi?

2. Nima uchun chet tilini o'rganish uchun magnitofondan foydalani-ladi?

Osiyoning beshinchi iqtisodiy ajdari

Shenchjen Xitoyning janubida joylashgan ochiq iqtisodiy zonasi bo'lib, o'zining olib borayotgan ochiq siyosatini ko'rgazma sifatida Xitoy sarmoyadorlarining kapitalistik amaliyotni o'rganishlari uchun tajriba vazifasini o'tamoqda.

Qisqa vaqtda "madaniy revolutsiya" davrida "qotib qolgan baliq ovchilari qishlog'i" Shenchjen 2 mln. aholi yashaydigan shaharga aylanib Osiyoning Tinch Okean regioniga iqtisodiy rivoji bilan kirib bormoqda.

Bu yerda birinchi marta chet elliklarga ochiq savdo-yer sotish auk-sioni o'tkazilib, Xitoyda birinchi fond birjasining ochilishiga sabab bo'ldi.

Osiyoning beshinchi iqtisodiy ajdariga aylanmoqchi bo'lgan Xitoyning janubida joylashgan Shenchjen shahri – mashhur Koreya, Singapur davlatlari qatoriga kirmoqchi.

Iqtisodiy o'sishning o'rtacha tezligi 30 foiz (mamlakat bo'yicha o'rtacha 6-7%). Bu holat rejaga jiddiy rioya qilishni taqozo etadi.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing va so'zlab bering.

2. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling: mohiyat, talabga mos, ishlash jarayoni, baholash, talab, turmush tarzining yaxshilanishi.

3. Savollarga qo'shma gap tarzida javob bering.

1. Nega majlisda hamma jim o'tirgan edi?

2. Siz televizorni qachon ko'rasiz?

4. Ikkita sodda gapdan qo'shma gap tuzing:

1. Qo'lyozmalar muhokama qilindi. Tegishli xulosa berish uchun yo'landi.

2. Ro'yxatda ko'rsatilgan darsliklar yetkazib berildi. Tegishli nusxada buyurtmalar qilindi.

Yaponiya imperatorining farmoni

XX asr boshida Yaponiya imperatori farmon chiqardi... Lotin Amerikasiga ketayotganlarga davlat tomonidan keng imkoniyatlar yaratish belgilandi.

Yapon hukumati emigratsiyadan quyidagi foydani ko'zladi: birinchidan, o'z mamlakatlarida ishsizlikni kamaytirish, ikkinchidan, butun dunyo bo'ylab yapon koloniyalarini tashkil etish, u yerda mehnatsevar yaponlar tomonidan o'zlarining qishloq xo'jalik va sanoat zonalarini barpo etishlari.

Shuni ta'kidlash lozimki, jahon xo'jaligida davlatning qanchalik tayanch nuqtalari ko'p bo'lsa, o'sha davlatlar bozoriga kirish shunchalik oson bo'ladi, chunki u yerda uning fuqarolari yashab o'z biznesini olib boradilar.

Topshiriq: 1. Matnni o'qing, sozlang va rus tiliga tarjima qiling.

2. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling: ifloslanish, yashash muhiti, tashkil qilmoq, jihozlangan, tadbirkor, tejamoq, moddiy foyda bermoq, imkoniyatlarni amalga oshirish, daromad manbayi, soliq to'lovchi.

3. Qo'shma gapni davom ettiring.

1. O'zbekiston mustaqillikka ega bo'lganda,

2. Mening kursdoshim matnni tarjima qila olmadi,

4. Savollarga javob bering.

1. Yaqinda sizlar guruh bilan qaysi spektaklga bordingiz?

2. Kecha bir guruh olimlar qayerdan keldilar?

Pulni inson hayotining taraqqiyoti uchun sarflash

Singapur – Janubi-sharqiy Osiyodagi kichik davlat, aholisi 2,7 mln. kishi, ekvator yaqinidagi uzunligi 43 km, kengligi 23 km.ni tashkil etuvchi orolda joylashgan bo'lib, iqtisodiy rivojlanishning yuqori darajasiga erishgan (aholi boshiga yillik tushum – 9 ming dollar.)

Bu mamlakatda hali 70-yillarda qabul qilingan “bozorni muvofiq-lashtirish”ning yagona dasturi alohida qo'shimchalarsiz insonlar farovonligini ta'minlaydi.

Bu yerda pul, avvalambor, inson hayotining rivoji uchun sarflanadi, keyingina sanoat, obyektlar, binolar, transport magistrallariga ishlatiladi.

Jamiyatda kishilarning turmushi og'ir bo'lsa, ular mehnat qilisha olmaydi, oqibatda, iqtisodiyotga ham putur yetadi.

Singapur aholisining 70% dan ko'prog'ini xitoyliklar tashkil etadi, yana malayziyaliklar, hindlar va boshqa millat vakillari ham bor. Aholining milliy xilma-xilligiga qaramay, mamlakatda milliy asosdagi to'q-nashuvlar deyarli yo'q.

Tabiiy resurslarining umuman yo'qligiga qaramay, Singapur tashqi qarzlardan holi va hech qanday xorijiy yordamga muhtoj emas. Oxirgi ish tashlash bu yerda 15 yil muqaddam bo'lgan edi.

Taxminan 80% singapurliklar to'kis uy-joy bilan ta'minlangan. Lekin mahalliy hokimiyat bu bilan qanoatlanib qolmagan. Ular Singapurni 2000-yilga borib "tropik shahar"ga aylantirish loyihasini ishlab chiqdilar. Ya'ni loyihaga ko'ra, aholi binolarning yuqori qavatlariga ko'chadi, pastki qavatlar esa, o'zaro "jamoatchilik bloklari" bilan bog'langan bo'ladi (mahalliy xizmat, kafe, restoranlar va hokazo). Ko'chalar, asosan piyodalar uchun bo'lib, transport va shu jumladan, yarim million avtomobillarni esa yerosti ko'chalariga tushirish nazarda tutilmoqda.

Singapurlik fuqaro yaxshi yashashi uchun ko'p va sifatli mehnat qilishi kerak. Yiliga 11 bayram kuni mavjud. Mehnat ta'tilini olish oson emas. Firmada birinchi yil ishlayotgan xizmatchi faqat 7 kun maosh bilan ta'minlangan ta'til olishi mumkin. Keyin ishlangan har bir yil hisobiga 1 kundan ta'tilga qo'shilib boradi. Jami bo'lib ta'til 14 kundan oshmasligi kerak.

Singapurda ishsizlik faqat 3%ni tashkil qilgani uchun, ishchilarni ko'chaga haydash hollari uchramaydi. Mehnat konfliktlarini singapurliklar tinch yo'l bilan, "muzokaralar" orqali hal etadilar. Shuning bilan birgalikda rahbarning maoshi xizmatchinikiga qaraganda 15-20 marta ko'proqdir.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, reja tuzing va sozlang.

2. Quyidagi so'zlar va so'z birikmalarini rus tiliga tarjima qiling: arenda, jamoa, rentabellik, majburiy to'lovlar, jismoniy shaxs, ijodiy qobiliyat, korxonaning egasi, ishlab chiqarishdagi chiqimlar, sifat, tekshiruv, jamoalarning taklifi, doimiy, pul qo'yuvchi, undiradi, amalga oshiradi.

O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga kirib borishi

Bugungi kunda O'zbekiston dunyoning turli mamlakatlari bilan tashqi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlab, rivojlantirib bormoqda. Respublika jahon bozorida mavqega erishib, ishonchli hamkorga aylanib, jahon xo'jaligi munosabatlari tizimida faol ishtirokchi bo'lib bormoqda. Buning uchun hamma zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda. "Chet el investitsiyalari

haqida" va "chet el investorlari huquqlarini himoya qilinishi va kafolatlanishi haqida" qonun qabul qilindi. Dunyoning 35 ta mamlakati bilan savdo - iqtisodiy hamkorlik haqida shartnomalar imzolandi.

Tashqi savdo faoliyatida import va eksportda ijobiy siljishlar ro'y bermoqda. Respublikada eksport salmog'ini oshirish uchun dastur ishlab chiqildi va qabul qilindi. Bu dasturni amalga oshirish uchun dastur ishlab chiqarishni zamonaviylashtirish va mahsulot raqobatbardoshligini ta'minlash zarur. Bunga esa faqat chet el investitsiyalarini jalb qilib korxonalarni texnik ta'minlash orqali erishish mumkin. Yangi hamkorlar qidirish, yangi qo'shma korxonalar tashkil qilish kerak. Respublikaning jahon bozoriga o'tishining yangi yo'llarini izlash kerak.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, savollar tuzing. Savol asosida so'zlab bering. Notanish so'zlar lug'atini tuzing, tarjimasini eslab qoling.

2. Ikkita sodda gapdan qo'shma gap tuzing.

1. Germaniyalik tadbikorlar bilan hamkorlikda O'zbekistonda qo'shma korxona ochilgan. Bu qo'shma korxona bolalar oziq-ovqatini ishlab chiqaradi.

2. Insonda til mavjud. Ular bir-birlari bilan til orqali munosabatda bo'ladilar.

Savollarga javob bering

1. Ish samaradorligini eng yuqori darajasiga erishish omillari nimadan iborat?

2. Nega dengiz suvi ichish uchun yaramaydi?

O'zbekistonning jahon bozoridagi o'rni

Bugungi kunda Markaziy Osiyo, Rossiya, Yevropa yo'llarida "UzDEU avto" korxonasida ishlab chiqarilgan "Neksiya", "Damas", "Tiko", "Matiz", "Dons", "Lassetti" avtomobil markalarini uchratish mumkin. Xalqaro ekspertlar xulosasiga ko'ra bu mashinalar nafaqat markali avtomobil sifatida, balki yaxshi sifati bilan ham ko'zga tashlanmoqda. Avtomobillar oson haydalishi, komfortabel jihozlanganligi va boshqa jihatlari bilan xaridorlar tomonidan yuqori baholanmoqda. Mazkur avtomobil markalari Rossiya bozorida "Folksvagen" va "Volvo" avtomobillari bilan bir qatordan o'rin olgan. Asaka avtomobillari arzonligi va tejamlliligi bilan ajralib turadi. Avtomobil ishlab chiqarish korxonasi nafaqat o'zining mahsulotlari, balki yengil avtomobil tuzatish va xizmat ko'rsatish sohasida ham butun dunyoga mashhur.

Avtokorxona xaridorlarning talablarini hisobga oladi. Shuning uchun mashinaning kuchi germetik saloni, rangli gammalari kengaytirilgan.

UzDEU avtomobil korxonasining mahsuloti Rossiya bozori qatorida Minsk va Buxarest bozorlari rastalaridan o‘rin olgan. Yaqin orada, Varsha va bozorida ham korxona o‘z mahsulotini sotuvga qo‘yishni rejalashtirmoqda. Shunday qilib, “UzDEU” avtokorxonasining sifatli mahsulotlari jahon bozorlariga ishonch bilan kirib bormoqda.

Topshiriq: Matnni o‘qing, reja tuzing va so‘zlab bering. Gaplarning uslubiga e‘tibor bering.

Vatanim – katta imkoniyatlar mamlakati

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoda, Amudaryo bilan Sirdaryo oralig‘ida joylashgan bo‘lib, uning hududi shimoli-g‘arbda Turon pasttekisligini, janubi–sharqda Tyan-shan va Oloy tog‘ tizmalarini, janubiy g‘arbda Qizilqum cho‘llarining bir qismini egallaydi.

O‘zbekiston Respublikasi tarkibiga: 12 ta ma‘muriy viloyatlar va Qoraqalpog‘iston Respublikasi, 157 qishloq tumani, 123 shahar va 104 shahar tipidagi qishloq kiradi. Davlatning poytaxti – Toshkent.

O‘zbekistonda 100 dan ziyod millatlar va elatlarning vakili bo‘lgan 25 milliondan ko‘proq kishi yashaydi. Aholining 72% ni o‘zbeklar tashkil etadi.

O‘zbekiston – katta imkoniyatlar mamlakati O‘zbekistonda hamma narsa: tabiat boyliklari, hosildor erlar, mehnat resurslari, iqtisodiy, ilmiy, texnikaviy va ma‘naviy imkoniyatlar mavjuddir.

O‘zbekistonning mehnatsevar, iste‘dodli va mehmondo‘st xalqi – bu Respublikaning chinakam boyligidir. Bizning davlatimiz aholining o‘sinh sur‘atlari va mehnat resurslari yuqori bo‘lgan mintaqaga hisoblanadi. Markaziy Osiyodagi barcha mehnat resurslarining 40%ga yaqini O‘zbekiston hissasiga to‘g‘ri keladi.

O‘zbekiston qimmatbaho xomashyo – paxta yetishtirib beradigan jahondagi eng yirik o‘lkalardan biri hisoblanadi. Xalqimiz paxtani haqli ravishda “oq oltin” deb ataydi.

Topshiriq. 1. Matnni o‘qing, savollar tuzing. Savollar asosida so‘zlang.

2. Quyidagi so‘z va so‘z birikmalarini rus tiliga tarjima qiling va yozing: tog‘ tizimlari, tarkib, elat, tabiat boyliklari, mehnat resurslari, hosildor yerlar, o‘sinh sur‘atlari, yirik o‘lka, hissa.

Bozor iqtisodiyotiga o'tishning O'zbekiston konsepsiyasi asosi

Biz qurayotgan farovon demokratik fuqarolik jamiyati va o'tkazilayotgan chuqur iqtisodiy islohotlar mustahkam qonuniy asosga suyangandagina haqiqatga aylanishi mumkin. Shuning uchun mustaqillikning dastlabki davridan boshlab tegishli qonunlar va me'yoriy hujjatlar qabul qilishga kelishildi; qonun oldida xo'jalik subyektlarining, jamiyat barcha a'zolarining tengligiga erishishga harakat qilindi. Agar qabul qilingan, qabul qilinayotgan qonunlar tahlil etilsa, bu qonunlar ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha jabhalarini qamrab olganligini ko'ramiz. Ular orasida mamlakatimizning davlat mustaqilligini ta'minlash, tashqi iqtisodiy va siyosiy munosabatlarini qurish, bozor munosabatlarini tartibga solib turuvchi qonunlarni ko'rish mumkin. Masalan, Yer haqidagi, uning ijarasi, mulkchilik, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, tadbirkorlik, banklar, raqobat, antimonopol faoliyat, bankrotlik, soliqlar, garov, sugurta, xorijiy investitsiyalar, fermer xo'jaligi, dehqon xo'jaligi kabi qonunlarimiz shular jumlasidandir. Prezidentimiz ko'rsatmasi bilan ilgari qabul qilingan ko'pgina qonunlarga o'zgartirishlar, qo'shimcha va to'ldirishlar qilib berilayotir, zero, ular bugungi kun ruhini, talabini aks ettirmog'i lozim.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, reja tuzing va so'zlang.

2. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning boshqa tamoyillari bo'yicha referat yozing.

Maskanim – vatanim

Hozirgi hayotimizda yuz berayotgan muhim voqealar Vatanimiz, xalqimiz tarixidagi g'oyat buyuk va unutilmas voqea, ya'ni O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganligi sharofatidir. Mustaqil davlatimiz bizga hozirgi zamon sivilizatsiyasining eng yangi yutuqlarini egallab olish, o'z xalqimiz ma'naviy boyliklari va barcha an'analarini o'rganib olish imkoniyatini yaratib beradi.

Har qanday uzoq yo'l birinchi qadamni qo'yishdan boshlanadi. Har qanday mevali daraxt o'z shox butoqlarini quyoshga tomon qanchalik baland ko'tarib yuksaltiravergani sari uning ildizlari ham yer ostiga shunchalik chuqur kirib boradi.

O'zbekiston xalqi o'zining boy, ko'p asrlik tarixiga egadir. Hozirgi O'zbekiston hududida dastlabki mustaqil davlat tuzimlari eramizdan avvalgi birinchi ming yillik boshlarida paydo bo'lgan edi. O'sha zamon-

larda Markaziy Osiyo hududida Xorazm, So'g'diyona, Baqtriya, Marg'i-yona va boshqa qudratli hamda rivojlangan davlatlar mavjud bo'lgan.

Temur, Bobur kabi dono hukmdorlar hokimiyatni boshqargan zamonlar o'zbek davlatchiligi taraqqiyotining eng gullab yashnagan va eng yuqori darajaga ko'tarilgan davrlari bo'lgan. Bunday buyuk kishilar hukmronlik qilgan yillarda hunarmandchilik, ilm-fan, san'at gullab yashnagan. Bizning ajdodlarimiz butun bashariyat taraqqiyotiga asrlar bo'yi so'nmaydigan g'oyat katta hissa qo'shganlar. Abu Ali ibn Sino, Fo-robiy, Xorazmiy, Beruniy, Imom Buxoriy, Naqshbandiy, Yassaviy, Ulug-bek, Navoiy, Bobur va boshqa buyuk allomalarning o'lmas ma'naviy me-rosi buning dalilidir.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, reja tuzing va reja asosida so'zlab bering.

2. Quyidagi so'zlarni va so'z birikmalarini rus tiliga tarjima qilib, daftaringizga yozing:

Unutilmas voqea, an'ana, imkoniyat, yuksalish, bashariyat, ma'naviy boylik, ma'naviy meros.

Bozor iqtisodiyoti

G'arbda bozor iqtisodiyoti deganda, iqtisodiy yechimlar asosan markazlashmagan tarzda qabul qilinadigan iqtisodiyot tushuniladi. Bozor iqtisodiyotining faoliyat ko'rsatishi asosan bozor mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. G'arb adabiyotida bozorning ko'pgina ta'riflari mavjud. Lekin ularning hammasi shundan iboratki, bozor mustaqil ravishda qarorlar qabul qiluvchi alohida xo'jalik yurituvchi sub'yektlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, aloqalar shakli hisoblanadi. Har doim ham bozor iqtisodiyoti sharoitida erkin bozor bo'lmay, balki raqobatli bozor o'z faoliyatini ko'rsatadi. Uning faoliyat ko'rsatishi uchun dastavval mulkchilikning xilma-xil shakllarini (xususiy, kooperativ, aksiyadorlik, davlat va boshqalarni) ro'yobga chiqarishini va bozor infrastrukturasi vujudga keltirishini talab etadi.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, savollar tuzing. Savol asosida matnni so'zlab bering.

2. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling: moliyaviy hisobot, tekshiruv, soliqlarni belgilash, rag'balantirilgan subyekt, tenglik, boshlang'ich qobiliyatlar, davlatning mulki, davlat korxonasi, kelgusida.

Paxtachilik tarixidan

Paxta issiq mamlakatlarda o'sadi. U quyosh nurini yaxshi ko'radi. Paxtaning ochilishi uchun 3000 kaloriya issiqlik kerak.

G'o'za dastlab bundan ming yillar avval Hindistonda o'stirilgan. Hindistonliklar nozik gazlamalari bilan hammani hayron qoldirishgan.

Xitoy Hindistonning qo'shnisi, lekin Xitoyda g'o'za manzarali daraxt sifatida o'stirilgan. Xitoyliklar uni, istirohat bog'larida ekishgan. Gazlamalarni esa ipakdan to'qishgan. Faqat bir necha asrlardan keyingina paxtadan gazlama to'qishni o'rganishgan.

Go'za Peru, Meksika xalqlariga ham ilgaridan ma'lum bo'lgan. Misr paxtasi deb atalgan uzun tolali paxta Misrga Perudan keltirilgan. Paxtaning tarixi ana shunday boshlangan.

Topshiriq: Matnni o'qing, savollar tuzing va nutqingizning sofligiga e'tibor bergan holda so'zlang.

Aksioner kompaniyalar tarixidan

Aksioner kompaniyalar-biznesni tashkil etishdagi to'liq va mukammal usul hisoblanadi.

Ular Yevropada XVI asrda aksionerlik savdo uyushmalari sifatida tashkil etilgan. 1600-yilda Ost – Ind kompaniyasi o'z aksionerlariga katta daromad keltirgani uchun o'sha davrdagi xalqaro savdo biznes tusida bo'lgan.

Aksionerlik kompaniyasi faoliyatining mohiyati turli kapitallarni to'p-lab, bir yoki bir necha odamning kuchi bilan yutuqqa erisha olmaydigan yirik umumiy maqsadni amalga oshirishdan iborat.

Topshiriq. 1. "Aksioner kompaniyalar tarixidan" matnini o'qing, unga bir nechta savoldan iborat bo'lgan, reja tuzing va shu rejaga asoslanib bayon qiling.

2. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling: xususiy shaxslar, egalik va boshqarish huquqi, farq qilmoq, sotilmoq, ko'tarilish, foydaning ortishi, ko'maklashmoq, jamiyatda katta va keskin o'zgarishlar, yetishmoq, qonunlarni bajarmoq.

E'tibor bering:

Quyidagi allomalarning hikmatlarini oqing va mazmunini tushuntiring.

1. Shamdek bo'l, shamni ko'r, kuyib qalb-u tan.

O'zgalar tazminini qiladi ravshan .

2. Har kimdagi bo'lsa, yaxshi tabiat

Odamiylik yuksak unda nihoyat
Yaxshilik yaxshi ishlar poyasi
Yaxshilikdir go‘zallikning moyasi
(Xusrav Dehlaviy)

3. Yaxshiga yaxshi bo‘l, yomonga yomon
Gullarga gul bo‘lgin, tikonga tikon
(Sa‘di Sheroziy)

4. To‘g‘rini de, to‘g‘rini ko‘r, to‘g‘ri yur,
To‘g‘ri eshit, to‘g‘ri gapir, to‘g‘ri tur
(Jomiy)

5. Dilingni to‘g‘ri qil, to‘g‘rilik netar?
To‘g‘rilik to‘p-to‘g‘ri maqsadga eltar
(Nosir Xisrav)

“Oltin hamkorlik”

O‘zbekistonda oltin qazib olishning milliy rejasi tuzilgan.

Ushbu rejani amalga oshirishda O‘zbekiston iqtisodiyotining neft va gaz sektorlarida hamda oltin va boshqa mineral resurslarni qazib olish va qayta ishlashga ko‘plab investitsiya kiritgan Amerikaning kompaniyalari yordam beradi.

O‘zbekiston bozorida eng faol bo‘lgan kompaniyalar “Yunikan”, “Erkon”, “Teksako” va boshqalardir.

Navoiy shahridagi uchinchi tog‘-kon metallurgiya zavodining qurilishi ham Amerika kompaniyalarining hisobida.

Ushbu mashhur oltin qazib olish kompleksida yana bitta yangilik kiritilmoqda, ya’ni mobil tog‘-kon komplekslari ishga tushirilmoqda.

Amerikaning “Intelek” kompaniyasi Qizilqumdagi kichik konlarda kerak bo‘lgan uskunalarni olib keladigan bo‘ldi. Cho‘lda bunday konlardan bir nechitasi bor.

Topshiriq. 1. Matnni o‘qing va reja tuzing, reja asosida nutqingizning aniqligiga e’tibor bergan holda so‘zlab bering.

2. O‘zbekistonda yana qanday xalqaro kompaniyalar mavjudligi haqida yozing.

3. Quyidagi so‘zlar va so‘z birikmalarini rus tiliga tarjima qiling. Kichik korxona, bo‘ysinish, tadbirlar, axlatni tozalash, ishlab chiqarishning pasayishi, rivojlangan davlat, xususiylashtiris, pasayish.

Biznes nima?

“Biznes” so‘zi birinchi marta XVIII - XIX asrlarda paydo bo‘lgan. Amerika lug‘atlarida “biznes” tushunchasi insonning erkinligi va tirikchiligini ta’minlovchi tijorat faoliyat deb talqin qilinadi.

Biznes – bu insonning daromad olib, hayot kechiradigan vositasi.

Ibtidoiy jamoa davrida odamlar o‘zining va jamoasining foydasi uchun baliqni teriga almashtirib biznes qilishar edi.

Bir tovarning ikkinchi tovarga almashinishidan boshlab biznes bank, ombor, zavod, birja, dilerlar va h.k. biznesmenlar bilan bog‘liq tarmoqlangan faoliyatga aylandi. Shu bilan birga, ma’lum bir shaxsga tegishli kapitalning maqsadli ishlatilishi bilan bog‘liq bo‘lgan turli faoliyat biznes deb ataladi.

Biznesmen - kapitalist o‘zining faoliyatida yollanma ishchilarning va xizmatchilarning mehnatidan foydalanadi. Lekin ularga yetarli haq to‘lamasligi biznesmenning to‘la daromadini tashkil etmaydi, unga ishini muvaffaqiyatli davom ettirishi uchun g‘ov bo‘ladi. Mustahkam va kuchli biznesga ega bo‘lish uchun tadbirkorlik xususiyatiga va biznes bilan bog‘liq bo‘lgan predmet haqida chuqur bilimga ega bo‘lish kerak. Biznesmen tovarni kim uchun va nima uchun ishlab chiqarilayotganini kimga va qanday sotishini hamda sotishdan tushgan tushumni nimaga sarflashni aniq bilishi kerak.

Shunday qilib, biznes biron kishining iste’molchi uchun foydali bo‘lgan tovarni ishlab chiqarishga yo‘naltirgan bilimi va tijoriy faoliyatlar tizimidir.

Biznes tadbirkorning aniq faoliyatiga bo‘g‘liq. Biznesmenlar o‘zining bilimi va qobiliyati ular xohlagan daromadni keltiruvchi sohagagina investitsiya qilishadi. Biznesni bir yoki undan ko‘p odam amalga oshirishi mumkin. Ular o‘zining ishiga xo‘jayin bo‘lib, kapitalini sharoitga qarab ishlatish huquqiga ega.

Topshiriq: Matnni o‘qing va savollar tuzing, savollar asosida so‘zlang.

Biznesni qanday tanlaydilar?

AQSHda faoliyat yo‘nalishini tanlashdagi xato kishiga moddiy jihatdan ham, ma’naviy jihatdan ham ancha qimmatga tushadi. Omadsizlik, ishi yurishgan va yurishmay qoladigan kishilar o‘rtasidagi farqni juda yiriklashtirib yuboradi. Shu sababli amerikaliklarning avval o‘z kasb nuqtayi nazaridan kuchi, bilimi, jismoniy yoki intellektual mehnatga qobiliyatini anglab olib, puxta tayyorlanib, so‘ng bir ishga qo‘l urishini

tushunish mumkin. Ular biznesni tanlashda quyidagi savollarni o'z - o'zlariga beradilar:

- Men nimani ma'qul ko'raman-narsa va predmetlar bilan shugullanishnimi, yoki insonlar va g'oya, fikrlar bilan bog'liq ishlarnimi?
- Yakka tartibda ishlashni afzal ko'ramanmi yoki jamoa tartibidami?
- Jismoniy kuch talab etiladigan ishni uddalay olamanmi?
- Tashkilotchilik, rahbarlik qobiliyatiga egamanmi?
- O'z mehnatimning moddiy natijasini ko'rishni istaymanmi?

Yuqoridagi savollarga har bir amerikalik haqqoniy, to'g'ri javob izlaydi. Ular yaxshi biladilarki, AQSHda qo'lidan kelmaydigan yoki mukammal bajara olmaydigan ishni bo'yniga oladigan kishilarni yoqtirmaydilar.

Topshiriq:

1. Matnni o'qing va savollar tuzing.
2. Savol asosida so'zlab bering.

Savdoning do'kondan tashqari bo'lgan tizimi

Firma rahbarlari xaridorlarni o'z mahsulotlariga qiziqtirish uchun har doim savdoning yangi usullarini barpo etadilar.

20-asrning 80-yillarida AQSHda ishlab chiqarish kompaniyalari do'kondan tashqari bo'lgan savdo tizimini tashkil etdi. Bu tizim xaridorlarga qulay imkoniyat berdi, chunonchi ular uydan chiqmasdan mahsulotlarni sotib olish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Bunday tizimning tashkil etilishi vositachi firmalarning ishlab chiqarish kompaniyalar mahsulotini ko'p miqdorda sotib olib so'ng bozorda baland narxda sotib foyda ko'radiganlardan qutilish uchun mo'ljallangan.

Savdoning bu turi ishlab chiqarish kompaniyalari va xaridorlar uchun juda qulay, ular bir-birlari bilan video va kompyuterlar orqali muloqot qilishadi.

Topshiriq. 1. Matnni o'qib reja tuzing, so'zlang.

2. Quyidagi so'zlarni rus tiliga tarjima qiling. Xo'jalik faoliyati, moliyaviy barqarorlik, xarajatlar, sof daromad, iqtisodiy xarajatning natijasi, foyda, tejash imkonini yaratish.

Qimmatli qog'ozlar bozorining tuzilishi

Aksioner jamiyatlar paydo bo'lgach, ular tomonidan qimmatli qog'ozlar chiqarila boshlandi va bu qimmatli qog'ozlarni ommaga auksion asosida fond birjasi orqali yetkazishni tashkil etish lozim deb topildi.

Fond birjasining asosiy maqsadi-aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlarni tez va samarali olib-sotishdan iborat.

Qimmatli qog'ozlarning kursi doimiy ravishda ular olib keladigan daromad (dividend yoki foiz ko'rinishida) talab va taklif orasidagi bo'lgan munosabatdan iboratdir.

Fond birjasida faqatgina brokerlar (maklerlar) sotuvchi bo'lib ishlardi, ular o'z mijozlari buyurgan ishni bajarib, shunga asosan ma'lum foiz miqdorida foyda ko'rar edi.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, savollar tuzing va sozlang.

2. Quyidagi so'z birikmalarini eslab qoling va tarjima qiling.

Qonuniy egalik, tashkiliy, huquq, usul, doimiy mijoz, vakolatxona, ko'maklashish, ish unumdorligi, yashash sharoiti, taraqqiyot yo'li, o'xshash davlatlar, quvvat, atrof-muhitni muhofaza qilish.

3. Quyidagi savollarga javob bering.

1. Ko'p olimlar nimalarga intiladilar?

2. Kursdoshlar qachon o'zlarining taassurotlari bilan uzoq (suhbatlashadilar) o'rtoqlashadilar?

4. Quyidagi qo'shma gapni tugating.

1. Kecha huquqshunos bilan uchrashuv bo'lib o'tdi, ...

2. Daraxt qurib qoldi, ...

Fond birjasi

Fond birjasi - qimmatbaho qog'ozlar oldi-sotdi qilinadigan birja, bozor infrastrukturasining muhim bo'g'inidir. Qimmatbaho qog'ozlar (davlat obligatsiyalari, korxonalar, aksiya va obligatsiyalari, bank kredit biletlari, tijorat viksellari) valuta oldi - sotdisi bo'yicha muntazam va tashkiliy faoliyat ko'rsatadi.

Xalqaro fond birjalari federatsiyasi - Parijda joylashgan xalqaro tashkilot, asosiy maqsadi – barcha aksionerlarga teng huquqni ta'minlash va qimmatbaho qog'ozlar bozori tarkibini muvofiqlashtirish. Fond birjasi-qimmatbaho qog'ozlar savdosini tartibga solish, siyosatning fond bozoriga ta'siri, birja ishi texnikasi va texnologiyasini rivojlantirish masalalarini ko'rib chiqadigan kengashlar o'tkazadi.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing, savollar tuzing va grammatik qoidaga rioya qilgan holda so'zlab bering.

2. Quyidagi so'zlarni tarjima qiling: oldi - sotdi, xalqaro fond, teng huquqni ta'minlash, tarkib, tartibga solish, ta'sir, kengash, darhaqiqat, shuningdek, albatta, so'zsiz, bizningcha

Bank

Bank (fr. banque) - kredit - moliya muassasalari, ularning eng asosiy vazifasi vaqtincha bo'sh pul vositalarini bir joyga to'plash, korxonalarga va umuman pulga muhtojlarga, kredit, ssuda berish, pul hisob-kitoblarini amalga oshirish, pul va turli qimmatbaho qog'ozlar chiqarish, oltin va chet el valutalari bilan bog'liq muammolarni bajarish va boshqalar. Banklar pul qo'yuvchilarga ma'lum foiz to'lab, qarz olganlardan yuqoriroq foiz stavkasi undiradi. Ana shu foizlar o'rtasidagi farqdan bank foydasi hosil bo'ladi. Hozirgi davrda quyidagi asosiy bank turlari faoliyat ko'rsatadi:

Markaziy (emissiya) banklar mamlakatning jami kredit tizimiga rahbarlik qiladi, davlat pul-kredit siyosatini amalga oshiradi, pul va qimmatbaho qog'ozlar emissiyasini monopol huquqda amalga oshiradi.

Tijorat banklari jismoniy va huquqiy shaxslarga xilma-xil bank xizmati ko'rsatadi.

Maxsus banklar muayyan mijozlar guruhiga xizmat ko'rsatadi yoki ayrim harakatlarga ixtisoslashadi.

Universal banklar hamma turdagi asosiy bank harakatlarini amalga oshiradigan banklardir.

Mulk shakliga ko'ra davlat banki, aksioner, kooperativ, mahalliy o'z-o'zini boshqarish idoralari, aralash va xalqaro banklar bor. Hozir banklar faoliyatida tijoratlashuv, xususiylashuv jarayoni kechmoqda.

Topshiriq. Matnni o'qing, savollar tuzing. Savollar asosida so'zlab bering.

Hissadorlik jamiyati

Hissadorlik jamiyati-bir guruh shaxslar (aksionerlar) aksiya va obligatsiyalarni xarid qilishdan tushgan mablag'lar hisobidan tashkil topgan korxona.

Aksiyalar o'z egalariga daromad (dividend) keltirib, ularga aksionerlar yig'ilishida ovoz berish huquqini beradi. Obligatsiyalar esa qat'iy foiz orqali faqat daromad olib keladi.

Hissadorlik jamiyati kengash majlisida saylangan jamoa orqali boshqariladi. Asosan, hissadorlik jamiyatining boshqaruvi aksiyalarning eng yirik qismiga ega bo'lganlar qo'lida bo'ladi. Umumiy majlisga jami aksionerlar yig'ilmasligi sababli, ovoz yig'ish uchun 5-20 foiz aksiya bo'lishi yetarli.

Aksionerlik jamiyatini boshqarish huquqi bilan ta'minlanishi "Nazorat paketi" deyiladi.

Aksiyalar bir necha xil bo‘ladi: oddiy, xususiy, imtiyozli. Aksiyalarni sotish, sovg‘a qilish va meros qoldirish mumkin.

Topshiriq: Matnni o‘qing va reja tuzing. Gaplarning ifoda maqsadiga ko‘ra turini aniqlang.

Investitsiyalar

Investitsiyalar (nem. *Investition*, lot. *Investere* - o‘rish) iqtisodni rivojlantirish maqsadida mamlakat yoki chet ellarda turli tarmoqlarga uzoq muddatli kapital kiritish, kapital sarflash tushunchasiga to‘g‘ri keladi. Uning moliyaviy va real turlari mavjud.

Moliyaviy investitsiya-aksiya, obligatsiya va boshqa qimmatbaho qog‘ozlarni sotib olish; real investitsiya-mamlakat ichkarisida va chet ellarda ishlab chiqarishga kapital qo‘yish, shuningdek, yosh suveren davlatlarga qarz va subsidiya berish shakllarida amalga oshiriladi. Investitsiyani davlat, banklar yoki xususiy sohibkorlar berishi mumkin. Keyingi davrda xalqaro iqtisodiy munosobotlarda investitsion hamkorlik rivoj topdi: bunday hamkorlikning real, (ishlab chiqarish tarmoqlariga uzoq muddatli pul qo‘yilmalari), moliyaviy, (qimmatbaho qog‘ozlar muomalasini ham qamraydigan xalqaro kredit -moliyaviy faoliyat), intellektual (mutaxassislarni kurslarda tayyorlash, tajribani litsenziyalarni, hamkorlikda bajariladigan ilmiy ishlanmalar va boshqaga sarflash) turlari bor. Investitsion hamkorlik umumjahon va milliy muammolarni hal qilishga xizmat qiladi.

Topshiriq: Matnda qanday uslubdan foydalanganligini izohlang. Savollar tuzing.

Kredit

Kredit (lot. *creditum-qarz*) - pul mablag‘lari, tovar va xizmatlarni kelishilgan ustama (protsent) to‘lab qaytarib berish sharti bilan ma’lum muddatga qarzga berish. Tijorat krediti va bank kreditiga bo‘linadi. Qarzga mablag‘ beruvchi tomon kreditor, ssuda oluvchi tomon esa debitor deyiladi. Kredit kelishuvi qarzdan foydalanish shartlari qayd etilgan shartnoma bilan rasmiylashtiriladi. Kreditlar ikki xil: qisqa muddatli va uzoq muddatli bo‘ladi. Qisqa muddatli kredit korxona va tashkilotlarni aylanma fondlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Uzoq muddatli kredit esa moddiy ishlab chiqarish tarmoqlariga kapital mablag‘lar ajratish manbayi hisoblanadi.

Topshiriq. Matnni o‘qing va tarjima qiling. Savollar tuzib, so‘zlab bering.

Xayriya jamg'armalari

Katta boyliklarga ega bo'lgan odamlarga pullarini har xil turdagi xayriya jamg'armalarga o'tkazish juda foydali. Hamma rivojlangan mamlakatlarda bu pullar soliqlarga tortilmaydi.

XX asrning birinchi yarmida Amerikaning po'lat qiroli bo'lmish Endryu Kornegi, Rokfeller, Bordolarning mashhur jamg'armalari jahonga tanilgan. Jamoatchilikdagi katta dasturlar ushbu jamg'armalar orqali mablag'ga ega bo'lganlar.

Bu jamg'armalardan katta mablag'lar ilm-fan rivojiga, san'at va adabiyot taraqqiyotiga, tabiat muhofazasiga yo'naltirilgan.

Topshiriq. Quyidagi so'z va so'z birikmalarni rus tiliga tarjima qiling: aksiyalar miqdoriga proporsional, taqsimlanadi, korxona, sharoitlar yaratish, saviyaning kengligi, iqtisodiy harakatlarning natijalari, olib keladi, yutuqlar, oshib ketadi.

Valyuta

Valuta (ital. Valuta, lot. Valere - qadrlamoq, qiymat) – mamlakatning pul birligi va uning turi (oltin, kumush, qog'oz); pulga tenglashtirilgan to'lov vositalari; pul hisob - kitoblarini taqozo etadigan xalqaro iqtisodiy ayirboshlash va boshqa aloqalarda qatnashadi. Valuta sifatida milliy pul birligi (masalan AQSHda dollar, Germaniyada marka) valyuta kursida ifodalanadigan xalqaro bahoga ega. Amaliyotda valuta milliy banknotlar, shuningdek, to'lov vositalari va hisob - kitobning kredit hujjatlari shaklida qo'llanadi. Bundan tashqari, xalqaro shartnomalar asosida tashkil topgan hisoblarga yozib qo'yish ham valutaga kiritiladi. Metall pul muomalasi sharoitida valuta oltin yoki kumushga maydalanadigan milliy pul kreditlari shaklida namoyon bo'lgan edi. Valutani qimmatbaho metallarga maydalash to'xtatilgandan keyin xalqaro hisob-kitoblarda foydalanadigan barcha milliy valutalar qog'oz bo'lib qoldi. Xalqaro to'lov muomalasi erkin almashtiriladigan yoki Xalqaro valuta fondi belgilagan kurs bo'yicha erkin almashtiriladigan valuta bilan amalga oshiriladi. Xalqaro valuta fondi AQSH dollari, Germaniya markasi, Fransiya franki, Angliya funt sterlingi va Yaponiya iyenasi boshqa har qanday mamlakatlar valutasiga erkin almashtiriladigan valutaga kiritgan. Boshqa mamlakatlar valutilari chegaralangan yoki butunlay tiklanmaydigan, erkin almashtirilmaydigan valutalaridir.

Cheksiz konvertlashtirilgan valuta boshqa valutilarga hech qanday chegarasiz almashtiriladi. Ushbu valuta yana "qat'iy valyuta" deb ham yuritiladi, chunki u boshqa pullarga qaraganda yetarli stabil kursga ega.

“Yarim konvertlashtirilgan valuta” deganda mamlakatning milliy valutasiga faqatgina bir nechta chet el valutasiga almashtirilishi tushuniladi.

Konvertlashtirilmagan valuta deb faqatgina bitta mamlakatning ichida ishlatiladigan va chet el valutasiga almashtirilmaydigan valutaga aytiladi.

Jahon iqtisodiyoti mamlakatlar orasida tartibga solingan valutar aloqa sistemalarisiz ish yuritilmaydi. Ular tashqi iqtisodiyot aloqalarining pul formasi bo‘lib hisoblanadi, chunki valuta bu tashqi savdogarchilik va kredit – moliya operatsiyalarining tayanchi deb hisoblanadi.

Hozirgi zamonda olimlar hisobi bo‘yicha dunyo bo‘ylab bo‘lib o‘tayotgan har yilgi valuta-moliya operatsiyalari, taxminan besh yuz milliard AQSH dollariga teng.

Topshiriq. 1. “Valuta” matnini o‘qib chiqing, unga bir nechta savoldan iborat reja tuzing va matnini bayon qilib bering. Qanday uslubda yozilganini aniqlang.

2. Quyidagi so‘z va so‘z birikmalarini rus tiliga tarjima qiling: maishiy chiqindilar, bino, ishonchli, tijorat, hamkor, jamiyatga e’tibor, erkin muomala, jamoa, iqtisodiy yo‘qotishlar, atrof - muhitni saqlash.

Mikro va makro iqtisodiyot

Mikro va makro iqtisodiyot rivojlangan mamlakatlar ilmiy adabiyotida keng tarqalgan tushuncha. Iqtisodiyotni boshqarishning turli darajalaridagi holatini tahlil qilishda qo‘llaniladi va quyi xo‘jalik yechimlarini korxona, firmani boshqarish darajasida hal qilish mikro iqtisodiyotga bo‘linadi. Mikroiktisodiyot bu – ayrim korxona xo‘jalik yoki oila doirasidagi iqtisod. Makro iqtisodiyot – butun jamiyat, umumdavlat miqyosidagi yoki milliy iqtisod turli sohalar tarmoqlar majmuyidan iborat.

Topshiriq. 1. Matnini o‘qing. Qo‘shma gaplarga e’tibor bering.

2. Quyidagi so‘zlarni tarjima qiling.

Rivojlanish, tushuncha, boshqarish, tahlil qilish, jami xo‘jalik, hal qilmoq, oila darajasidagi iqtisod, turli soha.

3. Berilgan ikkita sodda gapdan qo‘shma gap tuzing.

1. U doimo iqtisodiy va siyosiy adabiyotlarni o‘qir edi. U siyosatchi bo‘lmoqchi edi.

2. Maktabni bu yil tugatdik. Biz institutga o‘qishga kirdik.

4. Savollarga javob bering

a) Nima uchun yerda har doim kun tun bilan almashib turadi?

b) Nima uchun yoshlar chet davlatlarga borib o‘qishmoqda?

Lampalarni sindirmang

Atrof – muhitning ifloslanishi natijasida simob bug‘lari qator metallar va organik moddalar bilan qo‘shilib, organizmga bir necha barobar ko‘p zararli ta‘sir ko‘rsatadi, genetik o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi.

Yodda tuting, bir dona singan lampaning buglari konsentratsiyasidan qisqa vaqt ichida o‘tkir zaharlanish darajasi 20 barobarga yetadi.

Xonani shamollatgan bilan simob bug‘lari chiqib ketmaydi, chunki u bir qator boshqa buyumlarga tez singadi va uzoq vaqt davomida bug‘lanadi. Bu esa xonaga maxsus ishlov berib “dezinfeksiya” qilib, insonga simob ta‘sirini neytrallashtirishni talab qiladi.

Bir vaqtning ichida 1000 dona lampa sinsa, simob Toshkent shahar hududining 75 foizini uch qavatli bino balandligini zaharlaydi. Faqatgina maxsus texnologik jarayon va maxsus uskuna yordami bilan lyuministsent lampalarni yo‘q qilish – atrof-muhitga zararli ta‘sirini 8.5 ming marotaba kamaytirish imkonini beradi. Ya‘ni sizni simob xavfdan qutqaradi.

Lyuministsent lampalarni aslo sindirmang! O‘zingiz va yaqinlaringizni bu xavfdan asrang!

Topshiriq. Matnni o‘qing, reja tuzing va so‘zlab bering.

Suv noyob tabiiy boyligimiz

Hozirgi vaqtda atrof-muhit va tabiiy resurslardan foydalanishning eng muhim muammolaridan biri aholini yetarli miqdorda toza ichimlik suvi bilan ta‘minlashdir.

Umumiy sanoat korxonalari mavjud suv manbalarining 20%ini tashkil etadi. Sanoat ishlab chiqarishdan chiqqan oqava suvlar tarkibida o‘ta zaharli moddalar, og‘ir metallar mavjud. Kon–ruda sanoati korxonalari oqava suvlarida og‘ir metallar ruxsat etilgan me‘yordan 50 barobar, neft undan ham ko‘p uchraydi. Tahliliy nazoratga ixtisoslashgan davlat inspeksiyasi mutaxassisleri ma‘lumotiga ko‘ra, 626 sanoat korxonalariidan ko‘p miqdorda yetarli tozalanmagan oqavalar chiqib turibdi.

Ulardagi oqavalarni tozalaydigan qurilmalarning ishlash samaradorligi 50%-90% o‘rtasidagi quvvat bilan ishlatilmoqda. Bu esa oqava suvlarining ifloslik darajasini keskin oshib ketishiga sabab bo‘lmoqda. Nemis olimi G.Libman aytganidek, bizning sayyoramizda kishilarning salomat qolishlari uchun texnikaning mo‘jizalari emas, balki toza, ichish uchun yaroqli suv yetarli bo‘lishi kerak.

Sayyoramizning $\frac{3}{4}$ qismini okean, dengiz, ko‘l va daryolarning suvi egallagan. Ammo iste‘mol qilishga yaraydigan toza ichimlik suv miqdori juda oz, yerdagi jami suv zaxirasining o‘rtacha 0,6 %ni tashkil etadi.

Qarshi kanali atrofida joylashgan quvurlarning oqavalari kanalga oqizib qo'yilgan. Oqibatda viloyatning quyi qismidagi ko'p xo'jaliklarning minglab gektar unumdor yerlari zax bosib, sho'rlanib ketdi. Suv muhofazasining muhim asosiy shartlaridan biri – uni tejamli sarflashdir. Suvni tejashda oqava suvlarni yig'ib uni tozalash va qayta ishlatish katta ahamiyatga egadir. Bu ish foydalanadigan suvni tejaydi, yerni suv sho'rlanishi va suvni ifloslanishining oldini oladi. Yapon yozuvchisi Xiroshi Noma: "Mabodo kelgusida yerda hayot tamom bo'lsa, u atom urushidan emas, suv yetishimovchiligidan bo'ladi", - degan edi. Shuning uchun biz hayot manbayi bo'lgan suvni toza saqlash va ko'paytirish choralari ko'ra olsak, kelgusida xalqimizning sog'lom va farovon turmush kechirishini ta'minlagan bo'lamiz.

Topshiriq. 1. Matnni o'qing. «Suv – hayot manbayi» mavzusida insho yozing.

2. Iqtisodiyotga oid quyidagi terminlar yordamida gaplar tuzing.

Pulning qadrsizlanishi, qarz, hisobot, kimoshdi, qimmatbaho qog'oz, arzon mol.

HUJJATLAR

MA'LUMOTNOMA

Nazar Ahmedov haqiqatdan Toshkent Moliya institutining Boshqaruv fakultetining 1 kurs BK - 50 guruhida o'qiydi.

Fakultet dekani

Kotiba

Sana

Muhr

.....

TARJIMAYI HOL

Men, Karima Nazarovna Ilhomova 1985-yil 10-iyulda Toshkent shahrida xizmatchi oilasida tug'ildim. Otam – Ilhomov Nazar 1954-yilda tug'ilgan bo'lib, tadbirkorlik bilan shug'ullanadi. Onam Ilhomova Ra'no 1960-yilda tug'ilgan, uy bekasi.

1992-yildan 2002-yilgacha Toshkent shahridagi 41-maktabda o'qidim. Maktabda sinf devoriy gazetasi muharriri bo'ldim. Matematika faniga juda qiziqaman. Bu fan bo'yicha shahar olimpiadasida 2-o'rinni egallaganman. Tennis bo'yicha respublika musobaqalarida faxrli o'rinlarni olganman. 2002-yilda 11-sinfni tugatib Toshkent Moliya institutiga o'qishga kirdim.

Turar joyim: Toshkent shahar, Chilonzor tuman Naqqoshlik ko'chasi, 14 - uy.

Imzo

Sana

**Toshkent moliya instituti moliya-
iqtisod fakulteti dekani prof.**

Z.Yo‘ldoshevga

I kurs MM-36 guruhi talabasi

Z. Ahmedovdan

TUSHUNTIRISH XATI

2004-yilning 20-oktabridan 10-noyabrigacha kasalligim tufayli dars-
ga kela olmadim.

Kasal bo‘lganim haqidagi ma’lumotnomani ilova qilayapman.

Sana

(Ismi va familiyasi)

.....

TILXAT

Men, Toshkent Moliya instituti xo‘jalik ishlari bolimining mudiri
Turdiali Dehqonov Toshkent mebel korxonasining tayyor buyumlar
ombori mudiri Elshod Giyosovdan institut buyurtmasi asosida
tayyorlangan, umumiy bahosi 300000 (uch yuz ming) som bolgan 15 dona
stolni qabul qilib oldim.

18. 08.

(imzo)

T.Dehqonov

**Toshkent shahar Sanoat-
qurilish bankining Shahriston
bo'limi
boshqaruvchisi A. Sobirovga
B. Ahmedovdan**

ARIZA

Meni ushbu bankning buxgalteriya bo'limiga hisobchi lavozimiga ishga qabul qilishingizni so'rayman.

Toshkent Moliya institutining hisob - iqtisod fakultetini bitirganligim haqidagi diplom nusxasini ilova qilaman.

Sana

Imzo

.....

**Respublika Markaziy
bankining raisi R. Komilovga
Pul moulalasi boshqarmasi
boshlig'i Q. Husanovdan**

BILDIRISHNOMA

2005-yilning 20-fevralidan 28-fevralgacha rejalashtirilgan xizmat safarida bo'ldim va 1-martdan o'z vazifam bo'yicha ishga tushdim.

Xizmat safarida bajarilgan ish hisoboti ilova qilindi.

Sana

Imzo

ISHONCHNOMA

Men, G.Muslimova kursdoshim A.Muhiddinovaga shaharning 3-aloqa bolimidan mening nomimga kelgan 50.000 (ellik ming) som miqdoridagi pul joʻnatmasini olish uchun ishonch bildiraman.

2004-yil 20-oktabr

(imzo)

G.Muslimova

MAVZU YUZASIDAN TEST SAVOLLARI

1. Yangi o‘zbek alifbosida nechta tovush bor?

- A. 33ta
- B. 35ta
- C. 29ta
- D. 30ta
- E. 28ta

2. Yangi o‘zbek alifbosidagi unli tovushlarni ko‘rsating?

- A. a, o, u, o‘, i, e
- B. a, x, o, q, i, d
- C. b, u, o‘, e, o
- D. a, f, q, e, o‘, i
- E. a, o, u, o‘, t, e

3. To‘g‘ri yozilgan so‘zlar qatorini toping

- A. adabiy, aql, ancha, ayrim
- B. amal, asos, ahal, aqil
- C. abadiy, ayrm, abady, atrof
- D. aynan, azm, aloka, aqil
- E. akl, aenan, ahir, adib

4. Navoiy qaysi asarida o‘zbek tili boy tillardan biri ekanligini asoslab bergan?

- A. «Xamsa»
- B. «Lison-ut-tayr»
- C. «Muhokamat-ul lug‘atayn»
- D. «Farhod va Shirin»
- E. «Hayrat-ul-abror»

5. To‘g‘ri yozilgan so‘zlar qatorini toping

- A. Odl, oqim, odiy
- B. olim, oydin, orzu
- C. oltin, odiy, omon
- D. oraliq, olm, ozot
- E. omonot, osh, ovos

6. To‘g‘ri yozilgan so‘zlar qatorini toping

- A. un, uzin, uzim
- B. ulug‘, ustoz, ullat
- C. ulig‘, ustos, uzum

- D. mulk, ushoq, dastirhon
- E. mulk, ustoz, uzim

7. Mamlakatimiz parlamenti qachon “O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to‘g‘risida”gi qonunni qabul qilgan?

- A. 1992-yil 2 - iyulda
- B. 1995-yil 1 - sentabrda
- C. 1991-yil 1 - sentabrda
- D. 1994-yil 2 - iyulda
- E. B,C

8. Davlatimiz nufuzli xalqaro tashkilotlarning teng huquqli a’zosimi?

A. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Kengashi, Xalqaro mehnat tashkiloti, Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti.

B. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Qizil yarim oy jamiyati.

C. Yevropada Xavfsizlik Kengashi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti.

D. A va B

E. B va C

9. Tog‘ri yozilgan so‘zlarini toping.

A. ilim, ijot, is.

B. ilm, ijod, iz

C. bir, dil, qzq.

D. iqtisot ,iqtisodchi, hisobla

E. 1 va 4

10. Ushbu maqoldagi laziz so‘zining qaysi turi yozilmagan?

Inson-aziz, yashamoq

A. laziz

B. maroqli

C. lazzatli

D. lazzatlanish

E. lazizlanish

11. To‘g‘ri yozilgan so‘zlar qatorini toping.

A. Yelak, yertaga, yellik

B. Etaj, erkin, erta

C. Elak, yeta, yerta

D. poyeziya, poema, ertaga

E. 3 va D.

12. To‘g‘ri yozilgan so‘zlar qatorini toping.

- A. yoz ,yangi, yurt, yordam
- B. yz, yungi, yuqori, yoqlamoq
- C. yoz, yormoq, yordam, etarli
- D. ersiz, etakchi, yoqumli, yaroqli
- E. 3-5

13. Markaziy Osiyoda moliya fanga oid asarni yaratgan alloma kim?

- A. Navoiy
- B. Bobur.
- 3. Ro‘dakiy
- D. Ibn Sino
- E. Zamaxshariy

14. To‘g‘ri so‘zlar qatorini toping.

- A. qiymat, iqtisod, hisob, g‘azab
- B. g‘alaba, g‘azap, iqtisot, g‘arb
- C. g‘am, ilsim, hamdard, kiyma
- D. igro, g‘oya, g‘uncha, g‘alla
- E. g‘or, g‘alab, qarindosh, habib

15. “Mavoza” terminining ma’nosi nima?

- A. ayirboshlash
- B. qarz
- C. kirim
- D. chiqim
- E. foyda

16. Gapga qaysi iboralarni q‘shish mumkin?

Soliq davlat budjetini

- A. vujudga keltiradi
- B. hosil qiladi
- C. paydo qiladi
- D. olib qoladi
- E. yetib keladi

17. Qadimda savdogarlar Buyuk ipak yo‘li ustida joylashgan Buxoro orqali qaysi davlatlarga o‘z mollarini olib borishgan?

- A. Xitoy, Hindiston, Eron, Vizantiya
- B. Amerika, Angliya, Gretsiya
- C. Italiya, Xitoy, Afg‘oniston
- D. Afrika, Mongoliya, Fransiya
- E. 3, 4

18. Markaziy Osiyoda IX-XII asrlarda san'atning musiqa janriga e'tibor bergan allomalar kimlar?

- A. M. Qoshg'ar, Yusuf Xos Hojib
- B. Ibn Sino, Ro'dakiy
- C. Navoiy, Nizomiy, Ganjaviy
- D. Jomiy, Cho'lpon
- E. Muqimiy, Furqat

19. To'g'ri yozilgan so'zlar qatorini toping

- 4. jon, jahl, jazm
- 5. jaxon, jarima, jaso
- 6. joda, jabir, jaholat
- 7. jufit, jazirama, goja
- 8. ajdar, jangalma, jupt

20. Quyidagi ibratli gapning qaysi sozlari yozilmagan?

..... rahbaring bo'lgandan ko'ra

Rahbarsiz yaxshi.

- A. Johil, o'tgan
- B. Zulmkor, qaytgan
- C. Nomard, kelgan
- D. Vahshiy, borgan
- E. Mard, otgan

21. Navoiyning asarlarini korsating

- A. «Xamsa», «Mahbub-ul-qulub», «Lison-ut tayr»
- B. «Farhod va Shirin», «Yulduzli tunlar», «Mirzo Ulug'bek»
- C. «Shaytanat», «Ulug'bek xazinasi», «Layli va Majnun»
- D. «Oltin devor», «Chimildiq», «Hayrat-ul abror»

22. Quyidagi hikmatli gapda qaysi so'zlar tushirib qoldirilgan?

Hayot har doim, har haqiqatni,

haqiqat izlanmay hamon hayot ham

- A. joyda, izlashdan boshlanadi, qo'yishi, to'xtaydi
- B. yerda, qidirishdan boshlanadi, qolishi, turadi
- C. yerda, qidirishdan, tugaydi, kelishi, boshlanadi

23. Quyidagi tog'ri yozilgan so'zlar qatorini toping.

- A. sentner, protsent, ssenariy
- B. konferentsiya, stansiya, silindr
- C. ssirtul, inquktsiya, deklorasiya
- D. sitrus, tsitata, abzats, konseptsiya

24. Quyidagi gapda qaysi sozlar tushirib qoldirilgan?
Sug'urta tushunchasi va tushunchalaridan oldin shakllangan.
- A. oltin va boylik
 - B. boylik va kumush
 - C. davlat va sogliq
 - D. boylik va sogliq
 - E. pul va kredit
25. Quyidagi tog'ri yozilgan so'zlar qatorini toping.
- A. Rano, mano, mamuriyat
 - B. alo, surat, qala
 - C. Mamura, talim, mano
 - D. nemat, marifat, talim
 - E. etibor, ezoz, elon
26. Quyidagi maqolda qaysi soz yozilmagan?
Bema'nida yo'q
- A. ma'no
 - B. fikr
 - C. ma'noli
 - D. so'z.
27. Egalik qo'shimchalari odatda qaysi olmosh turiga qo'shilib kelmaydi?
- A. kishilik olmoshiga
 - B. o'zlik olmoshiga
 - C. so'roq olmoshiga
 - D. belgilash olmoshiga
 - E. bo'lishsizlik olmoshiga.
28. Omonimlarga ega bo'lgan so'zni toping
- A. tuban
 - B. tugal
 - C. tuyuq
 - D. tuzoq
 - E. tuman
29. -chi, -li, -don, -lik vazifasiga ko'ra qanday qo'shimchalar?
- A. so'z yasovchi
 - B. so'z shakli yasovchi
 - C. so'z o'zgartiruvchi

D. ma'no o'zgartiruvchi

E. 2, 3

30. Fitratning iqtisodiy dunyoqarashi bayon etilgan asarning nomi qanday?

A. «Hind sayyohining qissasi»

B. «Mirrix Yulduzi»

C. «Sudxo'ring o'limi»

D. «Bemor»

E. «Jamoal kimniki»

31. Shoir A. Oripovning ilk to'plami qanday nomlanadi?

A. «Yurtim shamoli»

B. «Yillar armoni»

C. «Mitti yulduz»

D. «Yuzma-yuz»

E. «Birinchi muhabbatim»

32. Uyqularim qochib ketdi gapidagi -lar qo'shimchasi nimani ifodalaydi?

A. ma'no kuchaytirish

B. hurmat qilish

C. ko'plikni bildirish

D. 2.

E. 1, 3.

33. -lar ko'plik affiksi qo'shiladigan so'zlar qatorini toping.

A. Xalq, to'da, armiya

B. gul, yulduz, sarmoya

C. kitob, ruchka, qalam

D. Oyna, ro'mol, daftar

E. 2, 3

34. O'zbek tilida -niki qo'shimchasi shakli nimani ifodalaydi

A. Qarashlilik ma'nosini ifodalaydi

B. Egalik qo'shimchasi

C. Kelishik qo'shimchasi

D. 2, 3

E. 1, 3

35. Qatag'onga uchragan adiblarni ko'rsating.

A. Fitrat, Cho'lpon

- B. M. Behbudiy, Said Ahmad
- C. H. Muin, A. Oripov
- D. U.Nosir, Halima Xudoyberdiyeva
- E. 2, 4

36. “Shaytanat” asarini yozgan adib kim?

- A. A.Oripov
- B. T.Malik
- C. M.Yusuf
- D. S.Ahmad
- E. Oybek

37. Markaziy Osiyo Davlat universitetining iqtisod fakultetini bitirgan o‘zbek adibi kim?

- A. G‘.G‘ulom
- B. Oybek
- C. M.Shayxzoda
- D. A.Qahhor
- E. H. G‘ulom

38. XX asrning boshida “Mushtum” jurnaliga asos solgan adib kim?

- A. Oybek
- B. A.Avloniy
- C. M.Behbudiy
- D. A.Qodiriy
- A.Oripov

39. “O‘tgan kunlar” romanini qaysi o‘zbek yozuvchisi yozgan?

- A. A. Qodiriy
- B. M.Shayxzoda
- C. A.Navoiy
- D. U.Nosir
- E. Fitrat

40. Bizga zamondosh bo‘lgan o‘zbek adiblarini toping.

- A. A.Navoiy, Z.Bobur
- B. A.Oripov, Oydin
- C. E.Vohidov, Furqat
- D. Muqimiy, M.Yusuf
- O.Matchon, Zavqiy

41. "Biznes" soʻzi birinchi marta qachon paydo boʻlgan?

- A. XV asr
- B. XVIII-XIX asrlar
- C. XX asr
- D. XVII asr
- E. 3, 4

42. Yopiq turdagi aksiyadorlik jamiyatida 63 kishi faoliyat koʻrsatyapti. Berilgan gapda ishlatilgan feʼlning zamonini aniqlang.

- A. hozirgi zamon feʼli
- B. kelasi zamon feʼli
- C. oʻtgan zamon feʼli

43. Kelasi zamon feʼllarini toping.

- A. uchrashmoqchiman, chiqaman
- B. uchrashdim, chiqdim
- C. uchrashmoqchiman, chiqyapman
- D. uchrashaman, chiqyapman

44. Qaysi qatorda sifatdosh yasalgan feʼllar tovush oʻzgarishiga uchragan?

- A. sana, yondash
- B. qiyna, pasay
- C. yashnat, qiziqtir
- D. oʻyna, ata
- E. gurulla, shoʻvulla

45. Men devoriy gazetaga maqola yozmoqchiman.

Feʼl qaysi maylda berilgan?

- A. maqsad mayli
- B. shart mayli
- C. buyruq-istak mayli
- D. xabar mayli
- E. 2, 3

46. Ish-harakatning yuzaga kelish oʻrnini bildirgan, koʻmakchi vazifasidagi soʻzlarni toping

- A. yonidan, ichida, tepasida
- B. sayin, sari, tomon
- C. singari, kabi, orqali
- D. ustiga, ostida, tagidan
- A va D

47. Mehmonhona yaxshi isitilgan, katta stolga dasturxon yozilgan, atrofiga stullar terilgan. Ushbu gap tarkibida fe'lining qaysi nisbat (daraja) shakli qo'llangan?

- A. aniq nisbat
- B. majhul nisbat
- C. birgalik nisbat
- D. o'zlik nisbat
- E. orttirma nisbat

48. Birgalik nisbat shaklidagi fe'llar qatorini belgilang

- A. gullatmoq, bitirmoq, yedirmoq
- B. tabrikلامoq, yozmoq, kelmoq
- C. kiyinmoq, taralmoq, yuvilmoq
- D. sinmoq, so'lmoq, bo'yamoq
- E. terishmoq, ekishmoq, kulishmoq

49. Olim bo'lsang, olam seniki.

Maqoladagi fe'l qaysi maylda berilgan?

- A. maqsad mayli
- B. shart mayli
- C. buyruq mayli
- D. istak mayli
- E. xabar mayli

50. Sanam . . . sakkiz dema

Nuqtalar o'rniga fe'l yasovchi qo'shimchalarning zarurini belgilang.

- A. -illa
- B. -oy
- C. -a
- D. y
- E. -r (ar)

51. Qaysi qatordagi fe'l hozirgi zamonni bildiradi?

- A. kulib gapiribdi
- B. alqab yuribdi
- C. yugurib turibdi
- D. sakrab qolibdi
- E. o'qiyapti

52. Matematika faniga asos solgan qomusiy olim kim?

- A. Forobiy
- B. Xorazmiy

- C. Ibn Sino
- D. Zamaxshariy
- E. Ulug‘bek

53. Predmetning aniq bir shaxsga qarashlilikini ifodalaganda qanday qo‘shimcha qo‘llanadi?

- A. ning C. ga E. dan
- B. ni D. da

54. Talabalar imtihonni a’lo baholarga topshir....

Birgalik nisbat qo‘shimchasini qo‘ying.

- A. –un (n)
- B. –t, -tir
- C. –sh, (-ish)
- D. –ir, -ar
- E. –qiz, -qar

55. Qaysi fe’l mayllari edi to‘liqsiz fe’li bilan qo‘llana oladi?

- A. shart mayli
- B. maqsad mayli
- C. buyruq-istak mayli
- D. xabar mayli
- E. A,B,D

56. Kerakli ravishdoshlarni qo‘ying: ... aytsang ham ... ayt

- A. o‘ynab, o‘ylab
- B. kulib, yugurib
- C. chopib, sakrab
- D. tez, shoshilib
- E. shoshib, o‘ylab

57. Harakat nomi bor gapni toping.

- A. O‘qish-o‘rganish-hammaning burchi
- B. Talabalar kutubxonadan kitob olishdi
- C. Tikansiz gul, mashaqqatsiz hunar bo‘lmas
- D. Qolgan ishga qor yog‘ar
- E. 3, 4

58. So‘roq yuklamalarini toping.

- A. –mi, -chi, -a (я)
- B. faqat, ham, -gina
- C. -ky, -ga, -chi

D. -gina, -y, -yu

E. 3, 4

59. Modal soʻzdan foydalangan gapni toping.

A. Bu, albatta, institutni aʼlo baholarga tugatadi

B. bu, shubhasiz, bizning yurtimiz

C. Ha, yana bir taʼziringni beraman chamasi

D. Hullas, maqsadim halol boʻlish

E. Hamma gaplarda modal soʻzlar qoʻllangan

60. Aksiyalar turlarini toping.

A. oddiy, xususiy, imtiyozli

B. shaxsiy, umumiy, toʻlovli

C. aralash, oddiy, shaxsiy

D. xususiy, sof, jamoali

E. 3, D.

61. Sodda gap tuzilishi jihatidan qanday turlarga boʻlinishini aniqlang.

A. yigʻiq, yoyiq, shaxsi maʼlum, shaxsi nomaʼlum gap

B. toʻliq va toʻliqsiz, shaxsi umumlashgan gap, atov gap

C. shaxsi maʼlum ga[, shaxsi nomaʼlum gap, shaxsi umumlashgan gap, atov gap

D. yigʻiq va yoyiq, toʻliq va toʻliqsiz gaplar

62. Rus tilidagi tvoritelniy padej oʻzbek tilida qaysi soʻzlar bilan ifoda etiladi?

A. bilan, etib, qilib, tomonidan

B. va, ham, etib, bilan

C. balki, yaʼni, jumladan

D. shuning uchun, va, ham

E. 2, 4

63. Abu Rayhon Beruniyning iqtisodga oid qanday asarini bilasiz?

A. «Mineralogiya»

B. «Xamsa»

C. «Iqtisod nega kerak»?

D. «Qobusnoma»

E. 3, 4

64. Rus tilidagi “из”, “с”, “от” predloglari oʻzbek tilida qaysi kelishik qoshimchasiga toʻgʻri keladi?

A. oʻrin-payt kelishigi qoʻshimchasiga

- B. joʻnalish kelishik qoʻshimchasiga
- C. bosh kelishikka
- D. chiqish kelishik qoʻshimchasiga
- E. 1, 2

65. Egalik qoʻshimchalari odatda qaysi olmosh turida qoʻshilib kelmaydi?

- A. kishilik olmoshiga
- B. oʻzlik olmoshiga
- C. soʻroq olmoshiga
- D. belgilash olmoshiga
- E. boʻlishsizlik olmoshiga

66. Qoʻshimchalar nooʻrin qoʻllangan gaplarni toping

- A. Ulkan majburiyatni sharaf bilan bajarildi
- B. Baxt har kimning oʻz didi va mezonida baholanadi
- C. Tuyaning ustidan turib, pichan oʻrib boʻlmaydi
- D. Men odamlarni yaxshi jihatlari oz emasligini tushunaman
- E. Barcha gaplarda qoʻshimchalar nooʻrin qoʻllangan.

67. “Bank” soʻzi birinchi marta qayerda paydo boʻlgan?

- A. Xitoyda
- B. Italiyada
- C. Gretsiyada
- D. Fransiya
- E. Angliyada

68. “Iqtisod” soʻzining maʼnosi nima?

- A. Xoʻjalikni tebratish sanʼati
- B. Ishni tebratish sanʼati
- C. Uy xoʻjaligini tebratish sanʼati
- D. Xoʻjalikni oʻrganish
- E. Tejash

69. Quyidagi qoʻshma gapda nuqtalar oʻrniga qanday bogʻlovchi qoʻyiladi?

Odam ochlikka bardosh bera olishi mumkin, . . . suvga boʻlgan tashnalikka hech kim bardosh bera olmaydi.

- A. ammo
- B. lekin
- C. biroq
- D. va, hamda

E. shuning uchun

70. Quyidagi gapda “orqali” ko‘makchisining o‘rniga qaysi kelishik qo‘shimchasini qo‘llash mumkin?

Amur Temur ko‘chasiga shu yo‘l orqali boriladi.

- A. ga
- B. da
- C. dan
- D. ni
- E. ning

71. Quyidagi ergash gapli qo‘shma gap bosh gapga qaysi qo‘shimcha orqali qo‘shiladi.

Tajribali rahbar qayerga bor..., u yerda ish yaxshi tashkil qilinadi.

- A. -sa
- B. -ki
- C. -u, -yu
- D. sin
- E. sa, ham

72. Men shuni aytaman..., xalqqa nima kerak bo‘l..., shuni ko‘paytiring.

Ushbu ergash gapli qo‘shma gapga qaysi qo‘shimcha orqali qo‘shiladi?

- A. -ki -sa,
- B. -ki, -di
- C. -u, -yu
- D. sin
- E. sa, ham

73. Fond birjasining asosiy maqsadi nimadan iborat?

- A. tovar olib sotish
- B. mehnatni muhofaza qilish
- C. tovar qabul qilish
- D. aksiyalar, obligasiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlarni olib sotish
- E. 1 va 2

74. Kredit turlari necha xil bo‘ladi?

- A. qisqa muddatli, o‘rta muddatli, uzoq muddatli
- B. qisqa muddatli, o‘rta muddatli
- C. uzoq muddatli
- D. o‘rta muddatli
- E. 2,3

75. Investitsiyalarning qanday turlarini bilasiz?

- A. moliyaviy, real
- B. hisob
- C. uzoq muddatli
- D. o'rta muddatli
- E. 1, 3

76. Mamlakatning jami kredit tizimiga kim rahbarlik qiladi?

- A. Markaziy bank
- B. Birja
- C. Vazirlar mahkamasi
- D. Prezident
- E. 1 va 2

77. Qanday uslub shakllarini bilasiz?

- A. badiiy uslub, ommabop uslub, rasmiy ish yuritish uslubi, ilmiy uslub, notiqlik uslubi
- B. badiiy uslub, nutq uslubi, yozma uslub
- C. ommabop uslub, rasmiy ish yuritish uslubi, ogzaki uslub
- D. nutq uslubi, ilmiy uslub, sozlashuv uslubi
- E. 1 va 2

78. Fan va texnikaning turli tarmoqlariga doir asarlar qaysi uslubda yoziladi?

- A. badiiy uslub
- B. ilmiy uslub
- C. ommabop uslub
- D. xatlar uslubi
- E. rasmiylashtirish uslubi

79. U o'z vazifasini bir bajardi, asti qo'yaverasiz.

Yuqoridagi gapda bir so'zi qanday ma'noni ifodalagan?

- A. ma'no ko'chish
- B. noaniqlik
- C. birgalik
- D. miqdor
- E. mo'ljallanganlik

80. Singapur davlati qayerda joylashgan?

- A. Sharqiy Osiyoda
- B. Shimoliy Osiyoda

- C. Janubi-sharqiy Osiyoda
- D. Gʻarbiy Osiyoda
- E. 1, 4

81. Singapurda nechta bayram nishonlanadi?

- A. 7 ta
- B. 10ta
- C. 5ta
- D. 12ta
- E. 11ta

82. Ozbekistondagi oltin qazib olish kompaniyasi qaysi davlat bilan hamkorlik qiladi?

- A. Angliya, Fransiya
- B. Amerika, Rossiya
- C. Qozogʻiston, Qirgʻiziston
- D. Amerika
- E. 1 va 2

83. Fond birjasining asosiy maqsadi nima?

- A. mollarni sotish
- B. savdolarga mol yetkazish
- C. aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qogʻozlarni sotish
- D. vositachilik vazifasini bajaradi
- E. 3, 4

84. Xalqaro fond birjasi qayerda joylashgan?

- A. Parijda
- B. Angliyada
- C. Hindistonda
- D. AQSHda
- E. Fransiya

85. “Poʻstagini qoqmoq” iborasining sinonimini toping.

- A. qattiq jazolamoq
- B. ayovsiz tanqid qilmoq
- C. ozor yetkazmoq
- D. talabchan boʻlmoq
- E. chidamoq

86. Oʻzbekistonda qogʻozni nimadan ishlab chiqariladi?

- A. paxtadan
- B. yogʻochdan
- C. kanopdan
- D. undan
- E. daraxtdan

Ўзбекча-русча лугат

А

Авзо – avzo - вид, выражение
Адо – ado - исполнение, завершение, окончание
Адо этмоқ – ado etmoq - исполнять, выполнять, завершать
Ажратма (маблағ) – ajratma (mablag‘) – отчисление, ассигнование
Айланма – aylanma - круг, кольцо, круговой
Айрим – ayrim - отдельный, раздельный, особый
Аккредитлаш – akkreditlash – аккредитация
Актив баланс – aktiv balans – активный баланс
Акция – aksiya – акция
Акциядор – aksiyador – акционер
Акциядорлар маблағи-aksiyadorlar mablag‘i - акционерный капитал
Акциядорлик жамияти-aksiyadorlik jamiyati- акционерное общество
Алоқа – aloqa - связь
Алоқа воситалари – aloqa vositalari - средства связи
Алоқа-аралашув – aloqa-aralashuv - коммуникация
Алоқаларни тикламоқ – aloqalarni tiklamoq - восстанавливать связи
Алоҳида шахс – alohida shaxs - частное лицо
Амалга оширмоқ – amalga oshirmoq - воплощать, осуществлять
Амалдор – amaldor - чиновник, должностное лицо
Амалиёт – amaliyot - практика
Амалий – amaliy - практический
Андоза – andoza - стандарт
Ариза – ariza - заявление (письменное)
Асл – asl - суть, существо, начало, оригинал, сущность
Асл нусха – asl nusxa - подлинник, оригинал

Асос – asos - основа, основание
Асосий воситалар – asosiy vositalar - основные средства
Атама – atama - термин
Атамашунослик – atamashunoslik - терминалогия
Афзаллик – afzallik - преимущество, превосходство, достоинство
Ахборот – axborot - известие, сообщение, информация
Ақлий бойлик – aqliy boylik – умственный потенциал
Ақлий меҳнат – aqliy mehnat – умственный труд
Ахд – ahd - уговор, договор, соглашение, обещание
Ашё – ashyo - вещь, предмет

Б

Бадал – badal – взнос
Баённома – bayonнома – протокол
Баёнотнома – bayonotнома – декларация
Бажармоқ – bajarmoq - исполнять, выполнять
Баланс ҳисоботи – balans hisoboti – балансовый отчёт
Банк кредити – bank krediti – банковский кредит
Банк ўтказмалари – bank o‘tkazmalari – банковский перевод
Банк фоизи – bank foizi – банковский процент
Банкноталар – banknotalar – банкноты
Барқарор қилмоқ-barqaror qilmoq- прочно устанавливать
Баҳо – baho - цена, стоимость, оценка
Бекор қилмоқ – bekor qilmoq – аннулировать

Белги – belgi - знак, отметка, примета, признак
 Белгиланган қиймат – belgilangan qiymat – номинал
 Бепул – bepul – безвозмездный
 Билдириш – bildirish – рапорт
 Билдириш хати – bildirish xati – извещение
 Билдиришнома – bildirishnoma - извещение, сообщение, объявление
 Биргалик – birgalik - совместность
 Бирикма – birikma – соединение, сочетание
 Бирлашма – birlashma - объединение, ассоциация, соединение
 Битик – bitik - надпись, письмо
 Битилмоқ – bitilmoq - писаться, быть написанным
 Битим – bitim - соглашение, сделка, примирение
 Боғловчи – bog‘lovchi – связывающий
 Бож – boj - пошлина, таможенный сбор
 Божхона – bojxona - таможня
 Бозор – bozor - рынок
 Боқиманда – boqimanda - недоимка, дебиторская задолженность
 Босқич – bosqich - ступень
 Бошқармоқ – boshqarmoq - руководить, управлять, вести (дела)
 Буйруқ – buyruq - приказ, распоряжение, предписание
 Буюм – buyum - вещь, предмет
 Буюртма – buyurtma - заказ
 Бўлинма – bo‘linma - частное, подразделение
 Бўнак – bo‘nak - аванс, задаток
 Бўшамоқ – bo‘shamoq - освобождаться, увольняться

В

Вазир – vazir – министр
 Вазирлик – vazirlik - министерство
 Вазифа – vazifa - задача, задание, поручение, обязанность

Вазифаларни тақсимлаш – vazifalarni taqsimlash – распределение обязанностей
 Вакил – vakil - представитель, уполномоченный, делегат
 Ваколат – vakolat – полномочие
 Ваколатнома – vakolatnoma – доверенность, верительная грамота
 Вақтинчалик иш – vaqtinchalik ish – временная работа
 Валюта – valuta - валюта
 Валюта курси – valuta kursi – валютный курс
 Валюта муомаласи – valuta muomalasi – валютная операция
 Варақа – varaqa – лист
 Васият қилувчи – vasiyat qiluvchi – завещатель
 Васиятнома – vasiyatnoma – завещание
 Ворис – voris - наследник, преемник
 Восита – vosita - средство, орудие
 Воситачи – vositachi – посредник

Г

Гаров – garov - залог, заклад
 Герб – gerb – герб
 Гербли муҳр – gerbli muhr – гербовая печать
 Гувоҳ – guvoh - свидетель, очевидец
 Гувоҳнома – guvohnoma - свидетельство (документ), удостоверение
 Гуруҳ – guruh - группа

Д

Давлат – davlat - государство, богатство, достояние, благо
 Давлат банки – davlat banki – государственный банк
 Давлат корхонаси – davlat korxonasi - государственное предприятие

Давлат мулки – davlat mulki –
государственное имущество
Далил – dalil - довод, доказательство,
аргумент
Даллол – dallol – маклер
Далолатнома – dalolatnoma – акт
Даража – daraja - степень, уровень,
ступень
Даромад – daromad - доход, приход,
подходный
Даромад солиғи – daromad solig‘i -
подходный налог
Даъво – da‘vo - иск, претензия
Девонхона – devonxona – канцелярия
Декрет – dekret - декрет
Депутат - deputat - депутат
Дўкон – do‘kon - магазин

Е

Емирилиш – yemirilish - амортизация,
разрушение, свержение
Етакчи – yetakchi - ведущий,
руководящий, руководитель
Етарли асослар – yetarli asoslar –
достаточные основания
Етиб келиш санаси – yetib kelish sanasi
– дата прибытия
Етказиб бериш шартномаси - yetkazib
berish shartnomasi - договор поставки

Ж

Жабҳа – jabha - область деятельности
Жавоб – javob - ответ
Жавоб хат – javob xat – письмо-ответ
Жавобгар – javobgar - ответчик
Жавобгар шахс – javobgar shaxs –
ответственное лицо
Жамғарма – jamg‘arma – накопление,
фонд
Жами – jami - итого, всего
Жамият – jamiyat - общество, публика,
народ
Жамоа – jamoa - коллектив
Жараён – jarayon - процесс, течение,
ход

Жарима – jarima - штраф
Жисмоний шахс – jismoniy shaxs –
физическое лицо
Жорий – joriy - действующий,
текущий
Жўнатма – jo‘natma - посылка

И

Идора – idora - контора,
правление, управление,
учреждение
Ижара – ijara - аренда, наём
Ижарачи – ijarachi - арендатор,
наниматель, съёмщик
Ижро этувчи ҳокимият- ijro etuvchi
hokimiyat-исполнительная власть
Ижрочи – ijrochi - исполнитель
Ижтимоий – ijtimoiy -
общественный, социальный
Изоҳ ва қўшимчалар – izoh va
qo‘shimchalar – примечания и добав-
ления
Икки томонлама битим – ikki
tomonlama bitim – двустороннее
соглашение
Иқтисод – iqtisod - экономика
Иқтисодий – iqtisodiy -
экономический
Иқтисодчи – iqtisodchi -
экономист
Илмий – ilmiy - научный
Илмий даража – ilmiy daraja –
учёная степень
Илмий ишланма – ilmiy ishlanma –
научная разработка
Илова – ilova - дополнение,
приложение, вставка
Имзо – imzo - подпись
Имтиёз – imtiyoz - привилегия,
преимущество, льгота
Инвестиция – investisiya –
инвестиция
Инқироз – inqiroz - банкротство

Инсонпарварлик ёрдами – insonpar-varlik yordami – гуманитарная помощь
 Инфляция – inflatsiya - инфляция
 Ислохот – islohot – реформа
 Истеъмол – iste'mol - употребление, потребление
 Истеъмолчи – iste'molchi - потребитель
 Истеъфо – iste'fo - отставка
 Ихтисос – ixtisos - специальность
 Иш – ish - работа, труд, дело, деятельность
 Иш юритиш – ish yuritish - делопроизводство
 Ишбилармон – ishbilarmon - бизнесмен
 Ишлаб чиқариш муносабатлари – ishlab chiqarish munosabatlari – производственные отношения
 Ишонч ёрлиғи – ishonch yorlig'i – верительная грамота
 Ишсизлик – ishsizlik - безработица, незанятость

Й

Йигим – yig'im - сбор (денежный)
 Йиғинди – yig'indi - совокупность, сумма
 Йил чорағи – yil choragi - квартал
 Йиллик режа – yillik reja – годовой план
 Йирик корхона – yirik korxona – крупное предприятие
 Йўклама дафтари – yo'qlama daftari – инвентарная книга
 Йўл солиғи – yo'l solig'i – дорожный налог
 Йўлланма – yo'llanma – направление, путёвка
 Йўналиш – yo'nalish – направление
 Йўриқ – yo'riq - инструкция, указание
 Йўриқчи – yo'riqchi - инструктор

К

Кадрлар бошқармаси – kadrlar boshqarmasi – управление кадрами

Кадрлар бўлими – kadrlar bo'limi – отдел кадров
 Кам маошли лавозим – kam maoshli lavozim – низкооплачиваемая должность
 Каммаҳсул – kammahsul - малопродуктивный
 Касаба уюшмаси – kasaba uyushmasi - профсоюз
 Касаллик варақаси – kasallik varaqasi – больничный лист
 Касб – kasb - специальность, профессия, ремесло, занятие
 Касбий фазилатлар – kasbiy fazilatlar – профессиональные качества
 Касса – kassa - касса
 Кассир – kassir - кассир
 Кафолат – kafolat - поручительство
 Кафолатнома – kafolatnoma – гарантийное письмо
 Кенгаш – kengash - совет, совещание
 Кимошди савдоси – kimoshdi savdosi – аукцион
 Кириш ва чиқим – kirim va chiqim – приход и расход
 Комиссия – komissiya – комиссия
 Коммунал хизмат – kommunal xizmat – коммунальная услуга
 Корхона – korxona - предприятие
 Котиба – kotiba - секретарь
 Котибият – kotibiyat - секретариат
 Кун тартиби – kun tartibi – повестка дня
 Кўлам – ko'lam - объём, размер, масштаб
 Кўникма – ko'nikma - навык
 Кўргазма – ko'rgazma - выставка
 Кўрсаткич – ko'rsatkich - указатель, показатель, указка
 Кўрсатма – ko'rsatma - указание
 Кўчирма – ko'chirma - выписка

Л

Лавозим – lavozim - должность

Лавозим йўриқномаси – lavozim yo‘riq-
nomasi - должностная инс-струкция
Лавозимни бажаришга киришмоқ –
lavozimni bajarishga kirishmoq -
вступить в должность
Лойиха – loyiha - проект
Лойихалаштирмоқ – loyihalashtirmoq –
запроектировать, проектирования

М

Маблағлар – mablag‘lar - ресурсы
Мавзу – mavzu - тема
Мавзули текширув – mavzuli tekshiruv
– тематическая проверка
Мавсумий иш – mavsumiy ish –
сезонная работа
Мадҳия – madhiya – гимн
Мажбурият – majburiyat –
обязательства
Мажлис – majlis – заседание,
совещание
Мажлис баённомаси – majlis
bayonnomasi – протокол заседания
Мажмуа – majmua - комплекс
Маиший хизмат – maishiy xizmat –
бытовые услуги
Малака – malaka – квалификация
Малака даражаси – malaka darajasi –
разряд квалификации
Малака ошириш – malaka oshirish –
повышение квалификации
Мансабдор шахс – mansabdor shaxs –
должностное лицо
Манфаатдор шахс – manfaatdor shaxs –
заинтересованное лицо
Манфаатдорлик – manfaatdorlik –
заинтересованность
Маош бериш – maosh berish – выдача
зарботной платы
Масала – masala – вопрос
Маслахат бюроси – maslahat burosi –
консультационное бюро
Маслахатчи – maslahatchi -
консультант

Масъул ходим – mas‘ul xodim –
ответственный работник
Масъул шахс – mas‘ul shaxs –
ответственное лицо
Масъулият – mas‘uliyat -
ответственность
Матбуот – matbuot - пресса
Мафкура – mafkura - идеология
Махсус бўлим – maxsus bo‘lim -
спецотдел
Махфий – maxfiy - секретно
Маълумот – ma‘lumot - сведения
Маълумотнома – ma‘lumotnoma -
справка
Маъмур – ma‘mur - администратор
Маъмурият – ma‘muriyat -
администрация
Маъруза - ma‘ruza – доклад,
лекция
Мақом – maqom – статус
Мақтовнома – maqtovnoma –
похвальный лист
Маҳкама – mahkama - учреждение
Маҳсулот – mahsulot - продукция
Мезон – mezon - критерий
Меҳнат – mehnat – труд
Меҳнат битими – mehnat bitimi –
трудовое соглашение
Меҳнат дафтарчаси – mehnat
daftarchasi – трудовая книжка
Меҳнат тақсимооти – mehnat
taqsimoti – разделение труда
Мижоз – mijoz -клиент
Моддий – moddiy - материальный
Мол турлари – mol turlari -
ассортимент
Молия – moliya - финансы
Муаммо – muammo – проблема
Муассаса – muassasa -
учреждение
Муддат – muddat - срок
Мудир – mudir - заведующий
Мукофот – mukofot - награда
Мунозара – munozara - дебаты
Мурожаат – murojaat - обращение

Н

Назорат – nazorat - контроль
Нақд пул – naqd pul – наличные деньги
Намуна – namuna - образец
Нарх – narx - цена
Нархнома – narxнома - прейскурант
Натижа – natija - результат
Нафақа – nafaqa - пенсия
Нафақахўр – nafaqaxo‘r - пенсионер
Нашриёт – nashriyot - издательство
Низом – nizom - устав
Номенклатура – nomenklatura -
номенклатура
Номзод – nomzod - кандидат
Нотариус – notarius - нотариус
Нуқсон – nuqson - дефект
Нусха – nusxa - копия
Нусхалаш – nusxalash – копирование

О

Обуна – obuna - подписка
Овоз бериш – ovoz berish –
голосование
Огоҳлантириш – ogohlantirish -
предупреждение
Оддий муҳр – oddiy muhr – простая
печать
Оилавий аҳвол – oilaviy ahvol –
семейное положение
Ойлик режа – oylik reja – месячный
план
Олди-сотди шартномаси– oldi-sotdi
shartnomasi – договор купли-продажи
Олий маълумот – oliy ma’lumot –
высшее образование
Олий ўқув юрти – oliy o‘quv yurti - ВУЗ
Омбор – ombor - склад
Омонат – omonat - вклад
Омонатчи – omonatchi - вкладчик
Ордер – order - ордер
Очиқ хат – ochiq xat – открытое письмо
Ошкоралик – oshkoralik - гласность
Оғирлик бирлиги – og‘irlik birligi –
единица веса

П

Пухта-ruhta-прочный
Пировард-pirovard-конец, исход
Пора-рога-взятка
Пинҳон-pinhon-скрытый, тайный
Покламоқ-poklamoq-чистить,
очищать
Пасайиш-pasayish-понижение
Пассив баланс-passiv balans-
пассивный баланс
Патта-patta-квитанция
Патент-patent-патент
Почта манзили-pochta manzili-
почтовый адрес
Почтамт-pochtamт- почтамт
Пудрат-pudrat-подряд
Пул-pul-деньги
Пул бирлиги-pul birligi-денежная
единица
Пул-буюм-pul-buyum-денежно-
вещевая лотерея
Пул ислохоти-pul islohoti-
денежная реформа
Пуллик-pullik-платный
Пўлат сандиқ-po‘lat sandiq-сейф

Р

Равшан-ravshan-светлый, ясный
Расмийлаштирмақ-
rasmiylashtirmoq-оформлять
Расмий-rasmiy-официальный,
формальный
Расмий қоғозлар-rasmiy qog‘ozlar-
деловые бумаги
Расмиятчи-rasmiyatchi-бюрократ
Рақамли ҳисобот-raqamli hisobot-
статистический отчет
Рақам-raqam-цифра
Рақобат-raqobat-конкуренция,
соперничество
Рақобатбардош-raqobatbardosh-
конкурентоспособный
Рағбатлантириш-rag‘batlantirish-
поощрение

Рахбар ходим-rahbar hodim-
руководящий работник
Рахбарият-rahbariyat-руководство
Режа-reja-план
Режадан ташқари жамғарма-rejadan
tashqari jamg'arma-сверхпла-новое
накопление
Режалаштирилган даромад-
rejalashtirilgan daromad-плановая
прибыль
Режали иш-rejali ish-плановая работа
Риоя қилмоқ-rioya qilmoq-соблюдать
Рисола-risola-трактат, брошюра,
послание
Ривож-rivoj-развитие, расцвет
Ривожланмоқ-rivojlanmoq-развивать
Розилик-rozilik-согласие
Розилик белгиси-rozilik belgisi-виза
Рухсат варақчаси-ruhsat varaqchasi-
карточка допуска
Рухсат тури-ruhsat turi-форма допуска
Рухсатнома-ruhsatnoma-пропуск
Рухсатнома бюроси-ruhsatnoma
byurosi-пропускное бюро
Рўй бермоқ-ro'y bermoq-происходить,
случаться
Рўйхат-ро'ухат-список, перечень
Рўёбга чиқмоқ-ro'yobga chiqmoq-
осуществляться
Рўйхатдан чиқариш-ро'ухatdan
chiqarish-отчисление, списание
Рўйхатдан ўтмоқ-ро'ухatdan o'tmoq-
зарегистрироваться
Рўйхатга киритмоқ-ро'ухatga kiritmoq-
включить в список

С

Сабоқ-saboq-урок
Савдо-savdo-торговля
Савдо-сотик-savdo-sotiq-купля-
продажа
Савдо устама нархи-savdo ustama narxi-
торговая наценка
Савия-saviya-уровень
Самара-samara-плод, результат

Саноқ-sanoq-счет
Саноат-sanoat-промышленность
Сансалорлик-sansalorlik-волокита
Салмоқ-salmoq-вес, тяжесть
Сармоя-sarmoia-капитал
Сарфланган маблағ-sarflangan
mablag' - расходный капитал
Саркор-sarkor-старший, начальник
Сарф-sarf-расход
Сайёр сессия-sayyor sessiya-
выездная сессия
Сигим –sig'im-емкость,
вместимость
Сермахсул-sermahsul-
продуктивный
Сиёсат-siyosat-политика
Сифат-sifat-качество
Синишга учраш-sinishga uchrash-
банкротство
Солиштира оғирлик-solishtirma
og'irlilik-удельный вес
Собиқ-sobiq-бывший, прежний
Соф-sof-чистый
Солиқ-soliq-налог
Соҳа-soha-область, сфера
Соҳибкор-sohibkor-знаток,
специалист
Суғурта-sugurta-страховка
Суръат-sur'at-темп
Сўров варағи-so'rov varag'i-
анкетный лист
Сўров хат-so'rov hat-письмо-
запрос

Т

Тавсифнома-tavsifnoma-
характеристика
Тавсиянома-tavsiyanoma-
рекомендация
Тадбирлар режаси-tadbirlar rejasi-
план мероприятий
Тадбиркор-tadbirkor-
распорядительный,
предприниматель

Тайёрлов идораси-tayyorlov idorasi-
 заготовительная контора
 Талабнома-talabnoma-требование
 Тамойил-tamoyil-уклон, направление
 Танбеҳ-tanbeh-замечание
 Танлама-tanlama-выборка
 Танлов комиссияси-tanlov komissiyasi-
 конкурсная комиссия
 Таннарх-tannarх-себестоимость
 Таржимаи-ҳол-tarjimai hol-биография
 Тариф жадвали-tarif jadvali-тарифная
 сетка
 Тарғибот-targ'ibot-реклама
 Тармоқ-tarmoқ-ветвь, ответвление
 Тасниф-tasnif-классификация,
 составление
 Тасдиқламоқ-tasdiqlamoқ-заверять
 Тафтишчи-taftishchi-контролёр,
 ревизор
 Ташаккурнома-tashakkurnoma-
 благодарственное письмо
 Ташрифнома-tashrifnoma-визитная
 карточка
 Такдимнома-taqdimnoma-ходатайство
 Такдимот-taqdimot-презентация
 Такриз-taqriz-рецензия, отзыв
 Такчил, камёблик-taqchil, kamyoblik-
 дефицит
 Таҳлил-tahlil-анализ
 Таҳририят-tahririyat-редакция
 Тежамкор-tejamkor-экономный
 Тижорат-tijorat-торговля, коммерция
 Тизим-tizim-система
 Тикмажилд-tikmajild-скоросшиватель
 Тилхат-tilxat-расписка
 Товон, бадал-tovon, badal-возмещение
 Тортма, ғаладон-tortma, g'aladon-
 выдвижной ящик
 Тушунтириш хати-tushuntirish xati-
 объяснительная записка
 Тўртбурчак муҳр-to'rtburchak muhr-
 штамп
 Тўламоқ, ундирмоқ-to'lamoq, undirmoқ-
 возместить

У

Унсур-unsur-элемент
 Уюшма-uyushma-объединение
 Унум-unum-урожай,
 производительность
 Умумистеъмол-umumiste'mol-
 общее потребление
 Устама-ustama-надбавка
 Улуш-ulush-часть, доля
 Улгуржи-ulgurji-оптом
 Улушбай-ulushbay-долевой
 Умумий-umumiy-общий
 Ундирма нафақа-undirma nafaqa-
 алименты
 Устхат-ustxat-гриф, надпись
 Учбурчак муҳр-uchburchak muhr-
 треугольная печать
 Ушлаб қолиш-ushlab qolish-
 удержать

Ф

Фармойиш-farmoyish-
 распоряжение
 Фармойиш хат-farmoyish xat-
 циркулярное письмо
 Фоиз-foiz-процент
 Фойда-foйда-выгода
 Фойдали таклиф-foydali taklif-
 дельное предложение
 Фукаролик-fuqarolik-гражданство

Х

Хабар-xabar-известие
 Хабарнома-xabarnoma-извещение
 Хабарчи-xabarchi-курьер
 Хайрия-хайрия-
 благотворительный
 Хазина-hazina-казна
 Халқаро хос рақам-xalqaro xos
 raqam-международный код
 Хатбоши-xatboshi-абзац
 Хатлов, хатлаш-xatlash, xatlov-
 опись
 Хизмат-xizmat-сервис

Хизмат ёзишмаси-xizmat yozishmasi-
служебная записка
Хизмат сафари-xizmat safari-
командировка
Ходим-hodim-сотрудник
Ходимлар кўнимсизлиги-hodimlar
qo'nimsizligi-текучесть кадров
Ҳоли-holi-свободный, пустой
Хорижий-horijiy-иностранный
Хос иш қоғози-xos ish qog'ozī-
фирменный бланк
Хуфия-хуfiya-тайный, сыщик
Хулоса-xulosa-вывод, итог
Хусусийлаштириш-xususiy lashtirish-
приватизация
Хусусий ҳужжат-xususiy hujjat-
индивидуальный документ
Хўжалик-хо'jalik-хозяйство

Ц

Цензура-senzura- цензура

Ч

Чайковчи-chayqovchi-перекупщик,
спекулянт
Чакана-chakana-розничный, мелкий
Чегирма-chegirma-скидки
Чегирма ёрдам-chegirma yordam-
дотация
Чек-check-чек
Чек дафтарчаси-check daftarchasi-
чековая книжка
Чипталар кассаси-chiptalar kassasi-
билетная касса
Чора-тадбир-chora tadbir-меры
Чорак-chorak-квартал, четверть
Чоп этмоқ-chor etmoq-печатать

Ш

Шарт-shart-условие, необходимо
Шартнома-shartnoma-договор
Шартли рақам-shartli raqam-индекс
Шартномавий мажбуриятлар-shartno-
maviy majburiyatlar-договор-ные обяза-
тельства
Шарҳ-sharh-коментарий

Шахсий-shaxsiy-индивидуальный
Шахсий варақа-shaxsiy varaqa-
личный листок
Шахсий варақча-shaxsiy varaqcha-
личная карточка
Шахсий мулк-shaxsiy mulk-личная
собственность
Шахсий ҳужжатлар йиғма жилди-
shaxsiy hujjatlar yig'ma jildi-личное
дело
Шаҳодатлаш-shahodatlash-
аттестация
Шаҳодатнома-shahodatnoma-
аттестат
Шериклик-sheriklik-партнерство
Шикоят-shikoyat-жалоба
Ширкат-shirkat-кооператив
Шохобча-shoxobcha-ветка, сеть
Штат жадвали-shtat jadvali-
штатное расписание
Шўъба-sho'ba-сектор, секция,
филиал
Шўъба корхона-sho'ba korxona-
дочерное предприятие

Э

Эгри-egri- кривой, согнутый
Экспедитор-ekspeditor-
экспедитор
Электрон-ҳисоблаш машинаси-
elektron-hisoblash mashinasi-элект-
ронно-вычислительная машина
Элчихона-elchixona-
дипломатический корпус
Энг юқори кўрсаткич-eng yuqori
ko'rsatkich-наивысший показатель
Эскириш-eskirish-износ
Эслатма-eslatma-примечание
Эътироф-e'tirof-признание,
сознание
Эълон-e'lon-объявление
Эълонлар тахтаси-e'lonlar taxtasi-
доска объявлений
Эътироз-e'tiroz-возражение

Эътирознома-е'tiroznoma-рекламация
Эҳтиёж-ehtiyoj-потребность, нужда

Ю

Юкламоқ-uyklatmoq-возложить
Юкхат-yukhat-накладная
Юқори идора-yuqori idora-
вышестоящий орган
Юқори малака-yuqori malaka-высокая
квалификация
Юқори мартаба-yuqori martaba-
высокое положение
Юқори меҳнат унумдорлиги-yuqori
mehnat unumdorligi-высокий
производительный труд
Юқори ташкилот-yuqori tashkilot-
вышестоящая организация
Юқори раҳбарият-yuqori rahbariyat-
высшее руководство
Юқори фойда-yuqori foyda-высокая
прибыль

Я

Якдиллик-yakdillik-единодушие,
солидарность
Ялпи-yalpi-валовый
Ялпи даромад-yalpi daromad-валовый
доход
Ялпи маҳсулот-yalpi mahsulot-валовая
продукция
Яширин овоз бериш-yashirin ovoz
berish-тайное голосование
Яққол-yaqqol-ясный, отчетливый

Ў

Ўз харажатларини қоплаш-о'z xarajatla-
rini qoplash-самоокупаемость
Ўзак-о'zak-основа
Ўзаро келишув-о'zaro kelishuv-компро-
мисс
Ўзаро манфаат-о'zaro manfaat-взаим-
ная выгода
Ўлчов-о'lchov-измерение
Ўнкунлик-о'nkunlik-декада
Ўрам-о'ram-виток, свёрток

Ўринбосар-о'rinbosar-заместитель
Ўриндошлик асосида-о'rindoshlik
asosida - по совместительству
Ўтказмоқ-о'tkazmoq – переводить
Ўқув режаси-о'quv rejasi-учебный
план

Қ

Қабул қилмоқ-qabul qilmoq-при-
нимать
Қабулхона-qabulxona-приемная
Қайдлов бўлими-qaydlov bo'limi-
регистратура
Қайд қилмоқ-qayd qilmoq-конс-
татировать
Қайдлов бюроси-qaydlov byurosi-
регистрационное бюро
Қайдлов назорат дафтарчаси-qayd-
lov-nazorat daftarchasi – регис-
трационно-контрольная карточка
Қайднома-qaydnoma-ведомость
Қайта-qayta-многократно
Қайтармоқ-qaytarmoq-вернуть
Қалам ҳақи-qalam haqi-гонорар
Қалам ҳақи жамғармаси-qalam ha-
qi jamg'armasi-гонорарный фонд
Қалбаки-qalbaki-подложный
Қарз-qarz-долг
Қарздорлик-qarzdorlik-
задолженность
Қарор-qaror-решение
Қатор-qator-ряд
Қиймат-qiymat-стоимость,
ценность
Қиммат-qimmat-дорогой, ценный
Қимматбаҳо қоғозлар-qimmatbaho
qog'ozlar-ценные бумаги
Қиска баённома-qisqa bayonnomma-
краткий протокол
Қискача шарҳ-qisqacha sharh-анно-
тация
Қолдиқ-qoldiq-сальдо, остаток
Қонун-qonun-закон
Қониктирмоқ-qoniqtirmoq-
удовлетворять

Қоғоз-qog‘oz-бумага, документ, грамота

Қоғозбозлик-qog‘ozbozlik-бумажная волокита

Қўлланма-qo‘llanma-руководство, пособие

Қўмита-qo‘mita-комитет

Қўшма корхона-qo‘shma korxona-совместное предприятие

Қўшимча ҳақ-qo‘shimcha haq-доплата

Ғ

Ғамламок-g‘amlamoq-запасать

Ғанимат-g‘animat –добыча, трофей

Ғоя-g‘oya-идея

Ҳ

Ҳадя шартномаси-hadya shartnomasi-договор дарения

Ҳажм-hajm- объем, емкость

Ҳайфсан-hayfsan-выговор

Ҳайъат-hay‘at-коллегия

Ҳакамлик-hakamlik-арбитраж

Ҳамкасб-hamkasb-коллега

Ҳисоб-hisob-счет

Ҳисоб-китоб аризаси-hisob-kitob arizasi- отчетное-заявление

Ҳисоб-китоб дафтарчаси-hisob-kitob daftarchasi-расчётная книжка

Ҳисоб-китоб рақами-hisob-kitob raqami-расчётный счёт

Ҳисобга олиш варағи-hisobga olish varag‘i-учётный лист

Ҳисобчи-hisobchi-учетник, бухгалтер

Ҳисобот-hisobot-отчет

Ҳисса-hissa-доля

Ҳокимият hokimiyat-власть

Ҳолат-holat-положение состояние

Ҳужжат-hujjat-документ

Ҳужжатчилик-hujjatchilik-документация

Ҳукумат мукофоти-hukumat muko-foti-правительственная награда

Ҳукуқшунос-huquqshunos-юрист

Ҳуқуқий-huquqiy-правовой

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent. "O'zbekiston", 1998.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni: "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida". (Toshkent sh. 1993-yil 12-sentabr) "Toshkent oqshomi" gazetasi. 1993-yil 12-oktabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarori: "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalarini tasdiqlash haqida", "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi" (Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 24-avgustdagi 339-sonli qarori).
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Qarori: "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunini amalga kiritish tartibi haqida. "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, 1994-y. №1.
5. Jumaniyozov R., Zufarov T. Harflar gulshani (She'rlar, husnixat). Toshkent. G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. 1994-yil.
6. Jumaniyozov R., Eshmonov F., Hakimov D., Jumaniyozov B. Yangi alifboni o'rganamiz. Toshkent, "Fan" 1994.
7. Rahmatullayev Sh., Hojiyev A. O'zbek tilining imlo lug'ati. –T., "O'qituvchi". 1995.
8. Saidov A. Lotin yozuvi asosidagi yangi alifboni o'rganish bo'yicha qo'llanma. Toshkent. 1996.
9. O'qishda ham uqish bor. Tuzuvchi va yangi o'zbek yozuviga tayyorlovchi To'lqin Tog'ayev, Toshkent. "Sharq". 1998.
10. Sh.Rahmatullayev. O'zbek tilining yangi alifbosi va imlosi. (Talabalar va mustaqil o'rganuvchilar uchun qo'llanma). Toshkent, "Universitet" 1999, 54 bet.
11. Y.Abdullayev. Hamrohim. Toshkent, 1996.
12. Y.Abdullayev. Sovg'a. Toshkent. 1996.
13. R.Jo'raqulov. Istiqlol alifbosi. Toshkent.1996.
14. S.Rizayev. Qaldirg'och. Toshkent. 1997.
15. Husanov N., Rasulova Z. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi va imlosi" (qo'llanma) T. "Moliya", 2004.
16. Имомова Т.З., Тухфатуллина Л. Иш қоғозлари қандай ёзилади, -Т.: "Ўқитувчи", 1992.
17. Саидов А., Кўчимов Ш. Қонун ва тил, -Т.: "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси" 1997.

18. Маликов Т.С. Молиявий қарор қабул қилиш асослари, -Т.: “Ўзбекистон”, 1996.
19. Абдуқаюмов А. Контракт бўйича иш юритиш. – Т.: “Ўзбекистон”, 1994.
20. Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари, – Т.: “Фан”, 1992.
21. Қўнғуров Р., Абусаидов А. Газета тили лексик стилистикаси. –Т.: Самарқанд. Сам.ДУ, 1994.
22. Ҳозирги ўзбек тили фаол сўзларининг изоҳли луғати. – Т.: “Sard”, 2001.
23. Исматуллаев Х. Самоучитель узбекского языка. -Т.: “Ўқитувчи”, 1991.
24. Махмудов Н., Тўхлиев Б. Ўзбек тилини ўрганамиз. -Т.: “Ўқитувчи”, 1991.
25. Узоқов Х., Мирзакаримова Ў., Саидова Р. Ўзбек тили амалиёти. -Т.: Ўқитувчи, 1993.
26. Кессин И., Рахматуллаев Ш. Узбекский язык для взрослых. - Т.: 1990.
27. Рахматуллаев Ш. Ўзбек ва рус тилларини қиёслаш. -Т.: “Ўқитувчи”, 1993.
28. Азларов Э., Усмонова М. Ўзбек тили. -Т.: “Ўқитувчи”, 1992.
29. Йўлдошев Р. Ўзбек тилини ўрганамиз. -Т.: “Ўқитувчи”, 1996.
30. Махмудов Н. ва бошқалар. Ўзбек тилида иш юритиш. -Т.: Энциклопедия 1990.
31. Қиличев Э. Ўзбек тилининг амалий стилистикаси. -Т.: “Фан”, 1992.
32. Русча-ўзбекча луғат. -Т.: 1993.
33. Хусанов Н., Бердимуродова С. Ўзбек тили. Ўқув қўлланма, - Т.: ТМИ, 2001.
34. Раҳматуллаев Ш.Ўзбек фразеологизмларнинг этимологик луғати. -Т.: “Ўзбекистон”, 2000.
35. Узоқов Х., Мирзакаримова Ў., Саидова Р. Ўзбек тили амалиёти -Т.: “Ўқитувчи”, 1993.

Қўшимча адабиётлар:

1. Форобий Абу Наср. Фозил одамлар шахри. - Т.: “Адабиёт ва санъат”, 1993.
2. Беруний Абу Райҳон. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. - Т.: “Фан”, 1968.

3. Темур тузуклари. - Т.: “Адабиёт ва санъат”, 1994.
4. Улуғбек Мирзо. Тўрт улус тарихи. - Т.: “Чўлпон”, 1996.
5. Навоий Алишер. Маҳбуб-ул қулуб. -Т.: “Фан”, 1987.
6. Шомий Низомиддин. Зафарнома. - Т.: “Ўзбекистон”, 1996.
7. Бобур З.М. Бобурнома. - Т.: “Чўлпон”, 1998.
8. Авлоний А. Туркий гулистон ёҳуд аҳлоқ.- Т.: “Шарқ”, 1994.
9. Беҳбудий М. Танланган асарлар. - Т.: “Маънавият”, 2000.
10. Маънавият юлдузлари. - Т.: Абдулла Қодирий номидаги нашриёт, 1999.
11. Алпомиш. - Т.: “Шарқ”, 1998.
12. Халқ, миллий мафкура ва зиёли масъулияти. // Тафаккур, 1999, 2-сон.
13. Ўзбек тилининг имло луғати. -Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
14. Бегматов Э. Нотиқнинг нодир бойлиги. -Т.: “Фан”, 1990.
15. Турсунов У., Ўринбоев Б. Ўзбек адабий тили тарихи. -Т.: “Ўқитувчи”, 1999.
16. Тошалиев И. Сарлавҳа стилистикаси. -Т.: “Фан”, 1995.
17. Комилов Н. Тасаввуф. -Т.: “Фан/”, 1996.
18. Шомахмудов Ш. Шорахмедов Ш. Ҳикматнома -Т.: Ўзбек энциклопедияси бош редакцияси, 1990.
19. Фарзанд-азиз, она мўътабар. –Т, 2001.
20. Ўзбек халқ мақоллари. -Т, 1985.

MUNDARIJA

So‘zboshi.....	3
Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosi	4
Mashqlar	16
Matnlar.....	31
Test savollari	81
Lug‘at	96
Adabiyotlar ro‘yxati.....	107

**HUSANOV NISHONBOY ABDUSATTOROVICH,
SHOKIROVA SAODAT QALANDAROVNA**

O‘ZBEK TILI

**(Iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining umumiy
guruhlari uchun o‘quv qo‘llanma)**

Muharrir
Kompyuterda sahifalovchi

H.Teshaboyev
D. Toshxo‘jayeva

Bosishga ruxsat etildi 3.01.2008. Qog‘oz bichimi 60x84 $\frac{1}{16}$.
Hisob-nashr tabog‘i 7. Adadi 200. Buyurtma № 1

“IQTISOD-MOLIYA” nashriyoti
100084, Toshkent, Kichik halqa yo‘li ko‘chasi, 7-uy

Toshkent Moliya instituti bosmaxonasida rizografiya usulida chop etildi.
100084, Toshkent, Kichik halqa yo‘li ko‘chasi, 7-uy

